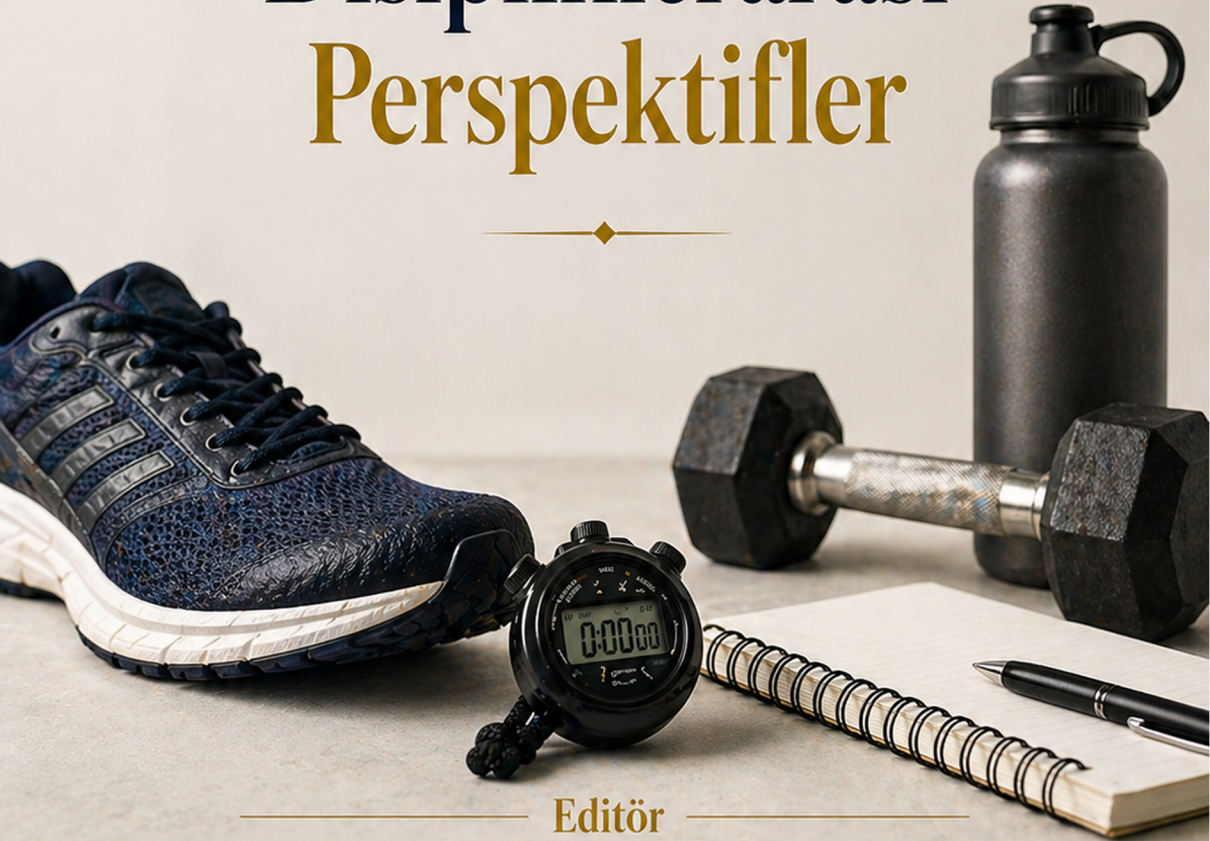

Spor Bilimlerinde Güncel Yaklaşımlar

ve

Disiplinlerarası Perspektifler

Editör

Dr. Gökhan TUNA

**SPOR BİLİMLERİNDE
GÜNCEL YAKLAŞIMLAR VE
DİSİPLİNLERARASI
PERSPEKTİFLER**

Editör: Dr. Gökhan TUNA

Spor Bilimlerinde Güncel Yaklaşımlar ve Disiplinlerarası Perspektifler
Editör: Dr. Gökhan TUNA

Genel Yayın Yönetmeni: Berkan Balpetek
Kapak Tasarımı ve Sayfa Tasarımı: Duvar DESIGN
Basım Tarihi: Nisan 2026
Yayıncı Sertifika No: 49837
E-ISBN: 978-625-8756-39-5

© Duvar Yayınları
853 Sokak No:13 P.10 Kemeraltı-Konak/İzmir
Tel: 0 232 484 88 68

www.duvar yayinlari.com
duvarkitabevi@gmail.com

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir. Yayınevi ve editörler sorumlu tutulamaz."

İÇİNDEKİLER

1. Bölüm	1
CAS Kararlarının Ulusal Hukuk Sistemlerine Etkisi	
Kerim KOÇ	
2. Bölüm	16
Sporda Zorunlu Tahkim Uygulaması ve Adil Yargılanma Hakkı ile İlişkisi	
Mustafa ÖZDEMİR	
3. Bölüm	26
Spor Pazarlamasında Dijital Dönüşüm ve Analitiğin Yükselişi	
Sinan DEMİRCİ	
4. Bölüm	41
Sosyal Sorumluluk Projelerinde Sporun Rolü ve İletişim	
Yetmir GAŞ	
5. Bölüm	51
Sporla İlişkili Beyin Sarsıntısında Dil,Bilişsel-İletişimsel ve	
Sosyal-İletişimsel Bozukluklar:	
Dil ve Konuşma Terapisi Perspektifinden Değerlendirme ve Müdahale	
Ayşegül SARI SÜLÜKER, Esra EROL	
6. Bölüm	67
Sahadaki Görünmez İz:Futbolcularda Plantar Basınç Analizlerinin	
Sportif Performans ve Sakatlanma Riski Üzerindeki Rolü	
Sinan SEYHAN, Görkem AÇAR	
7. Bölüm	90
Bahis İzleme Sistemleri, Disiplin Yargısı ve	
Veri Koruma Ekseninde Sporda Bütünlük Rejimleri: Futbol Örneği	
İbrahim İlkan ŞEKER	

8. Bölüm107

Sporda Şiddetin Önlenmesinde 6222 Sayılı Kanun ve
PassoligUygulamasının Sosyo-Hukukî Analizi
Oktay Ali SAPAN

9. Bölüm 118

Dijital Yayıncılık ve Veri Odaklı Reklam
Ekonomisinde Sporcuların Komşu Hakları
Soner HAMZA

1. Bölüm

CAS Kararlarının Ulusal Hukuk Sistemlerine Etkisi

Kerim KOÇ¹

Özet

Sporun giderek küresel bir nitelik kazanması, spor uyuşmazlıklarının yalnızca ulusal hukuk sistemleri çerçevesinde çözümlenmesini yetersiz hâle getirmiştir (Blackshaw, 2019, s. 1). Uluslararası spor federasyonlarının düzenleme ve yaptırım yetkilerinin genişlemesiyle birlikte, spor hukukunda devlet dışı aktörlerin etkisi belirgin biçimde artmış; bu durum, uluslararası düzeyde uzmanlaşmış bir uyuşmazlık çözüm mekanizmasına duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda Court of Arbitration for Sport (CAS), uluslararası spor uyuşmazlıklarının çözümünde merkezi ve fiilî olarak en üst yargı mercii konumuna gelmiştir (Rigozzi, 2010, s. 218).

CAS'ın verdiği kararlar, yalnızca sporcular ve kulüpler bakımından değil, aynı zamanda ulusal federasyonlar ve dolaylı olarak ulusal hukuk sistemleri üzerinde de önemli etkiler doğurmaktadır. Ancak bu etkinin kapsamı ve sınırları, sporun özerkliği ilkesi ile devletlerin yargısal egemenliği ve kamu düzeni anlayışı arasında önemli hukuki tartışmalara yol açmaktadır (Yıldız, 2020, s. 67). Özellikle CAS kararlarının bağlayıcılığı, ulusal mahkemeler tarafından ne ölçüde denetlenebileceği ve bireylerin adil yargılanma hakkının nasıl korunacağı soruları, spor hukukunun güncel ve temel sorunları arasında yer almaktadır.

Bu çalışma, CAS'ın hukuki niteliğini ve kararlarının ulusal hukuk sistemlerine etkisini çok boyutlu bir yaklaşımla incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda CAS'ın kurumsal yapısı, tahkim niteliği ve zorunlu tahkim uygulamaları ele alınmakta; İsviçre Federal Mahkemesi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin özellikle Mutu ve Pechstein kararı çerçevesinde geliştirdiği içtihatlar analiz edilmektedir (Born, 2021, s. 1123). Ayrıca CAS kararlarının kamu düzeni denetimi yoluyla ulusal hukuk sistemleriyle nasıl etkileşim kurduğu ortaya konulmaktadır. Çalışmada ayrıca Türk hukuku bakımından Anayasa'nın 59. maddesi çerçevesinde spor tahkiminin anayasal temeli değerlendirilmekte ve Türk mahkemelerinin CAS kararlarına yaklaşımı incelenmektedir. Sonuç olarak, CAS'ın küresel spor düzeni açısından işlevsel ve vazgeçilmez bir mekanizma olduğu; ancak bu etkinliğin uzun vadede sürdürülebilmesinin, şeffaflık, usuli

¹ İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Spor Yönetim Bilimleri

güvenceler ve temel hakların korunması ile desteklenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Kanaatimizce sporun özerkliği ile devletin yargısal denetim yetkisi arasında kurulacak dengeli bir ilişki, hem CAS'ın meşruiyetini güçlendirecek hem de ulusal hukuk sistemleriyle uyumlu bir spor hukukunun gelişimine katkı sağlayacaktır.

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Spor, günümüzde ekonomik, sosyal ve hukuki boyutları bulunan küresel bir faaliyet alanı hâline gelmiştir (Blackshaw, 2019, s. 3). Profesyonel sporun uluslararası niteliği, sporcuların ve kulüplerin farklı hukuk sistemleriyle eş zamanlı temas kurmasına neden olmaktadır (Gardiner vd., 2012, s. 42). Bu durum, spor uyuşmazlıklarının ulusal sınırları aşan bir nitelik kazanmasını beraberinde getirmiştir (Rigozzi, 2010, s. 219). Bu durum doğal bir ihtiyaç halini almıştır.

Uluslararası spor federasyonlarının düzenleme ve disiplin yetkilerinin genişlemesi, spor hukukunda norm koyucu aktörlerin büyük ölçüde devlet dışı yapılara kaymasına yol açmıştır (Akin, 2019, s. 51). Bu gelişme, klasik ulusal yargı mercilerinin spor uyuşmazlıklarının çözümünde tek başına yeterli olmamasına neden olmuştur (Kaya, 2018, s. 124). Nitekim farklı ülkelerde verilen çelişkili kararlar, sporun bütünlüğü ve hukuki öngörülebilirlik açısından ciddi sorunlar doğurmuştur (Kaufmann-Kohler, 2015, s. 198). Spor'da uluslararası bir adalet mekanizmasının kurulma zamanı gelmiştir.

Bu bağlamda Court of Arbitration for Sport (CAS), uluslararası spor uyuşmazlıklarının çözümünde merkezi bir rol üstlenmiştir (Rigozzi, 2010, s. 220). CAS kararlarının yalnızca sporcular ve kulüpler üzerinde değil, aynı zamanda ulusal hukuk sistemleri üzerinde de doğrudan etkiler yarattığı görülmektedir (Demir, 2021, s. 49). Kanaatimizce bu etki, spor hukukunun uluslararasılaşmasının doğal ve kaçınılmaz bir sonucudur. Çünkü CAS'ın kararları ulusal federasyonları bağlamaktadır.

Bu çalışmanın amacı, CAS kararlarının ulusal hukuk sistemlerine etkisini hukuki niteliği, bağlayıcılığı ve denetlenebilirliği çerçevesinde incelemektir (Yıldız, 2020, s. 71). Bu kapsamda CAS'ın kurumsal yapısı, ulusal mahkemelerin yaklaşımı ve kamu düzeni istisnası ele alınacaktır (Born, 2021, s. 1130).

1.2. Spor Hukukunda Uluslararası Yargı Mekanizmalarının Önemi

Spor uyuşmazlıklarının hızlı ve teknik bilgi gerektiren yapısı, klasik yargılama usullerinin bu alanda yetersiz kalmasına neden olmaktadır (Gardiner

vd., 2012, s. 55). Ulusal mahkemelerdeki uzun yargılama süreleri, sporun dinamik yapısıyla bağdaşmamaktadır (Blackshaw, 2019, s. 14). Bu durum, özellikle sportif yaptırımlar bakımından telafisi güç sonuçlar doğurabilmektedir (Kaya, 2018, s. 128). Zira geç gelen adalet, adalet değildir. Çünkü adalet gecikince telasi zor bir hak kaybına dönüşebilir.

Bu nedenle spor hukukunda uzmanlaşmış tahkim mekanizmalarına duyulan ihtiyaç artmıştır (Akın, 2019, s. 59). Uluslararası spor federasyonları, sporun özerkliği ilkesine dayanarak kendi uyuşmazlık çözüm sistemlerini oluşturmuştur (Rigozzi, 2010, s. 225). Bu sistemlerin merkezinde CAS yer almaktadır (Kaufmann-Kohler, 2015, s. 200). Ulusal federasyonlar CAS'ı kararları bağlayıcı olan bir üst kurul olarak kabul etmişlerdir.

Uluslararası spor hukukunda yargı mekanizmalarının önemi, yalnızca uyuşmazlıkların hızlı çözümüyle sınırlı değildir. Aynı zamanda sporun küresel niteliği, farklı hukuk sistemlerine tabi taraflar arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların tek tip ve öngörülebilir kurallar çerçevesinde çözülmesini zorunlu kılmaktadır (Gardiner vd., 2012, s. 62). Bu bağlamda uluslararası tahkim, hem hukuki güvenliği sağlamakta hem de sporcular ile kulüpler açısından eşit muamele ilkesini güçlendirmektedir (Blackshaw, 2019, s. 21).

CAS, spor hukukunda normların yeknesak biçimde uygulanmasını sağlamayı amaçlamaktadır (Blackshaw, 2019, s. 18). Bu yönüyle CAS, doktrinde “lex sportiva” “yani küresel spor hukuku kuralları” kavramı çerçevesinde değerlendirilmektedir (Kaufmann-Kohler, 2015, s. 203). Ulusal yargı mercilerinin spor uyuşmazlıklarında yetkili olması hâlinde, farklı ülkelerde farklı kararların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu durum, özellikle disiplin yaptırımları ve dopingle mücadele alanında ciddi tutarsızlıklara yol açabilmektedir (Kaya, 2018, s. 134). CAS'ın merkezi rolü, bu tür farklılıkların önüne geçilmesini ve spor hukukunda yeknesak bir uygulama alanı oluşturulmasını hedeflemektedir (Kaufmann-Kohler, 2015, s. 205). Ancak bu güçlü konum, ulusal yargı yetkisi ve devlet egemenliği bakımından tartışmaları da beraberinde getirmiştir (Yıldız, 2020, s. 75). Yine de günümüzde spor tahkim mahkemesi olarak CAS'ın kararları geçerliliğini sürdürmektedir.

Öte yandan, CAS kararlarının bağlayıcılığı ve sınırlı yargısal denetim imkânı, sporun özerkliği ilkesinin güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Spor federasyonları, devlet müdahalesinden bağımsız olarak kendi kurallarını uygulayabilme olanağı elde etmektedir (Rigozzi, 2010, s. 231). Ancak bu durum, sporcuların adil yargılanma hakkı ve etkili başvuru yollarına erişimi bakımından eleştirilere de konu olmaktadır (Yıldız, 2020, s. 82). Nitekim CAS büyük küçük tüm ülke federasyonlarının haklarını koruyucu kararlar almaktadır.

Nitekim doktrinde, CAS'ın fiilen bir “yüksek spor mahkemesi” gibi işlev gördüğü ve ulusal yargı sistemlerinin rolünü büyük ölçüde sınırlandırdığı ifade edilmektedir (Akın, 2019, s. 67). Bu eleştiriler, özellikle zorunlu tahkim uygulamaları ve tarafların serbest iradesi meselesi etrafında yoğunlaşmaktadır. Buna rağmen, sporun kendine özgü yapısı ve uluslararası karakteri dikkate alındığında, CAS'ın varlığı ve etkinliği spor hukukunun istikrarı açısından vazgeçilmez görülmektedir (Blackshaw, 2019, s. 25). Günümüzde uluslararası spor düzeni anlaşmazlıklarını CAS sayesinde sözmektedir.

1.3. CAS'ın Küresel Spor Düzenindeki Rolü

CAS, merkezi Lozan'da bulunan ve uluslararası spor uyuşmazlıklarının çözümünde uzmanlaşmış bir tahkim kurumudur (Rigozzi, 2010, s. 217). FIFA, UEFA, IOC ve WADA gibi kuruluşlar, CAS'ı nihai uyuşmazlık çözüm mercii olarak kabul etmektedir (Blackshaw, 2019, s. 21). Bu durum, CAS kararlarının küresel ölçekte fiili bağlayıcılık kazanmasına yol açmıştır (Akın, 2019, s. 63). Bir nevi en üst spor karar merciidir.

Sporcular ve kulüpler, lisans sözleşmeleri ve federasyon statüleri aracılığıyla CAS tahkimine tabi olmaktadır (Gardiner vd., 2012, s. 67). Çoğu durumda bu tahkime rıza, gerçek bir irade serbestisine dayanmamaktadır (Yıldız, 2020, s. 82). Bu zorunluluk, adil yargılanma hakkı bakımından eleştirilere konu olmaktadır (Mutu & Pechstein, 2018, s. 98).

AIHM, Mutu & Pechstein kararında CAS'ı belirli şartlar altında bir “mahkeme” olarak kabul etmiştir (Mutu & Pechstein, 2018, s. 100). Ancak yargılamanın aleniliği ve hakimlerin bağımsızlığı konularında önemli eksiklikler tespit edilmiştir (Born, 2021, s. 1142). Bu konu CAS'ın kendini geliştirmesi gereken bir durumdur.

CAS'ın küresel spor düzenindeki rolü, zaman içerisinde klasik bir uyuşmazlık çözüm mekanizmasının ötesine geçmiştir. Uluslararası spor federasyonlarının CAS'ı nihai merci olarak benimsemesi, bu kuruma yalnızca yargısal değil, aynı zamanda sistem kurucu bir işlev de kazandırmıştır (Rigozzi, 2010, s. 217; Blackshaw, 2019, s. 21). Bu yapı içerisinde CAS kararları, taraflar bakımından doğrudan bağlayıcı olmanın ötesinde, spor hukukunun uygulanma biçimini küresel ölçekte şekillendiren bir referans noktası hâline gelmiştir (Akın, 2019, s. 63). CAS'ın emsal kararları ulusal federasyonların içtihadı durumuna gelmiştir.

Sporcuların ve kulüplerin CAS tahkimine tabi olması çoğunlukla serbest bir sözleşme ilişkisinden değil, federasyonlara üyelik ve lisans sistemlerinin zorunlu sonuçlarından kaynaklanmaktadır (Gardiner vd., 2012, s. 67). Bu durum, özellikle profesyonel kariyerin erken aşamalarındaki sporcular açısından, tahkime rızanın fiilî bir zorunluluk niteliği taşıdığı yönündeki eleştirileri

güçlendirmektedir (Yıldız, 2020, s. 82). Nitekim CAS yargılamasının “zorunlu tahkim” karakteri, adil yargılanma hakkı ve etkili başvuru yollarına erişim bakımından doktrinde yoğun biçimde tartışılmaktadır (Mutu & Pechstein, 2018, s. 98). Bence bu zorunluluğun olması gerekmektedir. Aksi durumda sistemde açıklar meydana gelebilir. Üye olmayanların yargılanması zorlaşabilir.

AIHM’in Mutu & Pechstein kararında CAS’ı belirli koşullar altında bir mahkeme olarak kabul etmesi, spor tahkiminin insan hakları hukuku çerçevesindeki konumunu netleştirmesi bakımından önem taşımaktadır (Mutu & Pechstein, 2018, s. 100). Bununla birlikte Mahkeme, CAS’ın yapısal özelliklerini bütünüyle yeterli bulmamış; özellikle yargılamanın aleniliği ve hakemlerin bağımsızlığı konularında sistemsel sorunlara dikkat çekmiştir (Born, 2021, s. 1142). Bu tespitler, CAS’ın kurumsal meşruiyetinin mutlak olmadığını ve sürekli denetime açık bir yapıda değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu noktada CAS’ın küresel spor düzenindeki etkisi, klasik devlet mahkemeleriyle karşılaştırıldığında farklı bir nitelik arz etmektedir. CAS, devlet gücüne dayanmayan ancak fiili zorlayıcılığı son derece yüksek olan bir yargısal otorite olarak işlev görmektedir. Sporcuların ve kulüplerin kariyerlerini sürdürebilmeleri büyük ölçüde federasyon sistemine bağlı olduğundan, CAS kararlarına uyulmaması pratikte mümkün değildir. Bu durum, CAS’ı hukuki bağlayıcılıktan ziyade sistemsel zorunluluklar üzerinden etkili olan özgün bir yargı modeli hâline getirmektedir.

Öte yandan, CAS’ın sağladığı hızlı, uzmanlaşmış ve uluslararası ölçekte tutarlı kararlar, sporun kendine özgü yapısı bakımından inkâr edilemez bir avantaj sunmaktadır. Ulusal mahkemelerin farklı hukuk sistemleri ve uzun yargılama süreleri dikkate alındığında, CAS’ın varlığı küresel spor düzeninin işleyişi açısından işlevsel bir zorunluluk olarak da değerlendirilebilir. Bu nedenle CAS’a yönelik eleştiriler, çoğunlukla kurumun varlığından ziyade, yapısal güvencelerinin güçlendirilmesi ve sporcuların haklarının daha etkin korunması gerekliliği üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Sonuç olarak CAS, küresel spor düzeninde hem düzenleyici hem de yargılayıcı etkisi bulunan benzersiz bir aktör konumundadır. Ancak bu konumun uzun vadede meşruiyetini koruyabilmesi, sporun özerkliği ile bireylerin temel hakları arasında daha dengeli bir ilişkinin kurulmasına bağlı görünmektedir.

2. CAS’IN HUKUKİ NİTELİĞİ VE YAPISI

2.1. CAS’ın Kuruluşu ve Tarihsel Gelişimi

Sporun giderek uluslararası bir nitelik kazanması ve uyuşmazlıkların ulusal sınırları aşması, 1980’li yıllarda spor alanına özgü bir yargı mekanizmasının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyaç doğrultusunda CAS, 1984 yılında

Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) bünyesinde kurulmuştur (Blackshaw, 2019, s. 25). Kurumun temel hedefi, spor uyuşmazlıklarının genel yargı mercilerinden farklı olarak, sporun kendine özgü dinamiklerini bilen uzmanlar tarafından ve kısa sürede çözümlenmesini sağlamaktır (Gardiner vd., 2012, s. 73).

Bununla birlikte CAS'ın IOC çatısı altında faaliyet göstermesi, daha kuruluş aşamasında tarafsızlık ve bağımsızlık konularında soru işaretleri doğurmuştur. Özellikle IOC'nin birçok uyuşmazlıkta taraf konumunda olabilmesi, CAS'ın gerçek anlamda bağımsız bir tahkim kurumu olup olmadığı yönünde eleştirilere yol açmıştır (Rigozzi, 2010, s. 228). Bu eleştiriler, sporcular ve federasyonlar açısından CAS kararlarının meşruiyetini tartışmalı hâle getirmiştir.

CAS'ın hukuki niteliği ilk kez somut biçimde İsviçre Federal Mahkemesi'nin Gundel kararında ele alınmıştır. Mahkeme, CAS'ı bir tahkim kurumu olarak kabul etmiş; ancak IOC ile olan yapısal bağ nedeniyle tarafsızlık algısının zedelenebileceğini açıkça ifade etmiştir (Swiss Federal Tribunal, 1993; Kaufmann-Kohler, 2015, s. 210). Bu karar, CAS'ın varlığını hukuken teyit etmekle birlikte, kurumsal yapısının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini de ortaya koymuştur.

Gundel kararının ardından 1994 yılında Uluslararası Spor Tahkim Konseyi (ICAS) kurulmuş ve CAS, kurumsal olarak IOC'den ayrılarak daha bağımsız bir yapıya kavuşturulmuştur (Akın, 2019, s. 71). ICAS'ın görevi, CAS'ın idari ve mali işleyişini denetlemek ve hakem atama süreçlerini IOC etkisinden uzaklaştırmaktır. Bu reform, CAS'ın yalnızca fiili değil, aynı zamanda algısal bağımsızlığını da güçlendirmeyi amaçlamıştır (Blackshaw, 2019, s. 29).

Bu tarihsel dönüşüm, CAS'ın uluslararası spor düzenindeki konumunu önemli ölçüde pekiştirmiştir. Özellikle büyük spor federasyonlarının CAS'ı nihai uyuşmazlık çözüm mercii olarak kabul etmesi, bu reformların pratikte karşılık bulduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, kurumsal ayrılmaya rağmen CAS'ın spor yönetim sistemi içerisindeki merkezi rolü, mutlak bir bağımsızlıktan ziyade “görelî bağımsızlık” kavramı çerçevesinde değerlendirilmeye devam etmektedir.

Kendi değerlendirmemize göre, CAS'ın tarihsel gelişimi, spor hukukunun klasik devlet yargısından neden ayrıştığını açık biçimde ortaya koymaktadır. CAS, devlet egemenliğine dayanmayan; ancak küresel spor düzeninin içsel kurallarıyla meşruiyet kazanan özgün bir yargı modeli sunmaktadır. Bu yönüyle CAS'ın gelişimi, spor hukukunun giderek daha kapalı ve kendi içinde tutarlı bir normatif sistem oluşturduğunu göstermektedir. Ancak bu kapalı sistemin sürdürülebilirliği, CAS'ın bağımsızlık ve tarafsızlık algısını sürekli olarak güçlendirmesine bağlıdır.

3. CAS KARARLARININ BAĞLAYICILIĞI

3.1. Federasyonlar Açısından Bağlayıcılık

Uluslararası spor federasyonlarının CAS'ı nihai uyuşmazlık çözüm mercii olarak kabul etmesi, spor hukukunun kendine özgü yapısının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Rigozzi, 2010, s. 232). Bu kabul, devlet yargısından bağımsız bir uyuşmazlık çözüm sistemi oluşturma iradesine dayanan sporun özerkliği ilkesiyle doğrudan bağlantılıdır (Akın, 2019, s. 78). Federasyonlar, kendi düzenlemeleri içerisinde CAS tahkimine açık atıflar yaparak, bu kurumu spor hukukunun merkezî yargı organı hâline getirmiştir.

Federasyonlar açısından CAS kararlarının bağlayıcılığı, yalnızca hukuki bir yükümlülüğten ibaret değildir. Aynı zamanda bu kararlar, federasyonların disiplin, transfer ve lisanslama gibi alanlardaki uygulamalarını yönlendiren normatif bir çerçeve sunmaktadır. Bu sayede benzer olaylarda farklı ülkelerde faaliyet gösteren federasyonların farklı kararlar vermesinin önüne geçilmekte ve spor hukukunda uygulama birliği sağlanmaktadır (Gardiner vd., 2012, s. 81).

CAS kararlarına uyulmaması hâlinde, federasyonlar bakımından hem hukuki hem de fiilî sonuçlar doğabilmektedir. Uluslararası federasyonlar, alt federasyonların CAS kararlarını uygulamaması durumunda yaptırım uygulayabilmekte; bu yaptırımlar, üyeliğin askıya alınmasından organizasyonlara katılımın engellenmesine kadar uzanabilmektedir. Bu yönüyle CAS kararlarının bağlayıcılığı, klasik mahkeme kararlarından farklı olarak, hiyerarşik bir spor yönetim sistemi içerisinde işlerlik kazanmaktadır (Kaya ve ark., 2026).

Bununla birlikte, federasyonların CAS kararlarına sıkı biçimde bağlı olması, spor hukukunun esnekliği bakımından hem avantaj hem de risk barındırmaktadır. Bir yandan, öngörülebilir ve istikrarlı bir hukuk düzeni oluşturulurken; diğer yandan federasyonların somut olayın özelliklerine göre farklı çözümler geliştirme imkânı sınırlanabilmektedir. Özellikle yerel spor kültürleri ve ulusal düzenlemelerle çatışma hâlinde, CAS içtihatlarının baskın hâle gelmesi federasyonların düzenleme serbestisini daraltabilmektedir.

Kişisel değerlendirme olarak, federasyonlar açısından CAS kararlarının bağlayıcılığı, spor hukukunun küreselleşme sürecinin kaçınılmaz bir sonucudur. Sporun uluslararası karakteri dikkate alındığında, tek merkezli ve tutarlı bir yargı mekanizmasının varlığı işlevsel görünmektedir. Ancak bu bağlayıcılığın mutlak bir nitelik kazanması, federasyonların kendi normatif alanlarını daraltma riski taşımaktadır. Bu nedenle CAS kararlarının bağlayıcılığı, federasyonların düzenleyici özerkliğiyle dengeli bir biçimde ele alınmalıdır.

4. CAS KARARLARI VE ULUSAL HUKUK SİSTEMLERİ

CAS kararlarının ulusal hukuk sistemleriyle ilişkisi, spor tahkimi ile devlet yargısı arasındaki yetki sınırlarının nasıl çizileceği meselesi etrafında şekillenmektedir. Bu ilişki, bir yandan sporun özerkliği ilkesinin korunmasını, diğer yandan ise devletlerin yargısal egemenliğinin sürdürülmesini gerektiren hassas bir dengeye dayanmaktadır (Born, 2021, s. 1150). Ulusal hukuk düzenleri, bu dengeyi sağlamak amacıyla CAS kararlarını tamamen denetim dışı bırakmamakta; ancak müdahale alanını bilinçli olarak dar tutmaktadır.

Ulusal mahkemelerin CAS kararlarına yaklaşımında, sporun kendine özgü yapısı belirleyici bir rol oynamaktadır. Spor faaliyetlerinin uluslararası karakteri, hızlı karar alma ihtiyacı ve teknik uzmanlık gerekliliği, devlet yargısının bu alanda ikincil bir konumda kalmasına yol açmaktadır. Bu nedenle birçok ülkede ulusal mahkemeler, CAS kararlarına yalnızca usule ilişkin ağır ihlaller veya kamu düzenine açık aykırılık hâllerinde müdahale etmektedir (Blackshaw, 2019, s. 34).

Bu sınırlı denetim anlayışı, CAS kararlarının fiili bağlayıcılığını güçlendirmekte ve spor hukukunda yeknesaklığın korunmasına katkı sağlamaktadır. Ancak bu durum, aynı zamanda bireylerin temel haklarının korunması bakımından belirli riskleri de beraberinde getirmektedir. Özellikle sporcular açısından, ulusal mahkemelere başvuru yollarının daraltılması, CAS'ın tek başına belirleyici bir yargı mercii hâline gelmesine neden olmaktadır.

Kendi değerlendirmemize göre, ulusal mahkemelerin CAS kararlarına yönelik temkinli yaklaşımı, spor hukukunun işlevselliği açısından anlaşılabilir olmakla birlikte mutlak bir dokunulmazlık olarak yorumlanmamalıdır. Devlet yargısının tamamen devre dışı bırakıldığı bir sistem, spor tahkiminin meşruiyetini uzun vadede zayıflatır. Bu nedenle ulusal hukuk sistemlerinin rolü, CAS kararlarını yeniden yargılamak değil; temel usul güvencelerinin ve kamu düzeninin korunup korunmadığını denetlemekle sınırlı, ancak etkili olmalıdır.

Bu bağlamda CAS kararları ile ulusal hukuk sistemleri arasındaki ilişki, bir üstünlük mücadelesinden ziyade tamamlayıcılık esasına dayalı bir yapı olarak değerlendirilmelidir. Spor tahkiminin sağladığı hız ve uzmanlık, devlet yargısının sunduğu meşruiyet ve hak koruma işleviyle dengelendiği ölçüde, küresel spor hukukunun sürdürülebilirliği mümkün olacaktır.

5. CAS KARARLARININ ULUSAL MAHKEMELER TARAFINDAN DENETİMİ

5.1. İsviçre Federal Mahkemesi'nin Rolü

CAS'ın merkezinin İsviçre'de bulunması, bu kuruma karşı açılacak iptal davalarının İsviçre Federal Mahkemesi'nin yetkisine girmesi sonucunu doğurmaktadır (Rigozzi, 2010, s. 235). Bu durum, İsviçre Federal Mahkemesi'ni

fiilen CAS kararlarının en üst denetim mercii hâline getirmiştir. Mahkeme, CAS'ı uluslararası nitelikte bir tahkim kurumu olarak kabul etmekte ve bu çerçevede tahkim yargılamasına özgü sınırlı denetim anlayışını benimsemektedir (Born, 2021, s. 1162).

İsviçre Federal Mahkemesi'nin denetimi, esas itibarıyla maddi hukukun doğru uygulanıp uygulanmadığına değil; yargılamanın temel usul güvencelerine uygunluğuna odaklanmaktadır. Hakem heyetinin yetkisi, tarafların dinlenilme hakkı ve yargılamanın adil yürütülüp yürütülmediği bu denetimin temel unsurlarını oluşturmaktadır (Kaufmann-Kohler, 2015, s. 214). Mahkeme, CAS'ın takdir yetkisini geniş yorumlamakta ve sportif değerlendirmelerin yeniden incelenmesinden bilinçli olarak kaçınmaktadır.

Bu yaklaşım doğrultusunda İsviçre Federal Mahkemesi, CAS kararlarını yalnızca kamu düzenine açık aykırılık, hakemlerin yetkisizliği veya savunma hakkının ağır ihlali gibi istisnai durumlarda iptal etmektedir (Yıldız, 2020, s. 91). Bu yüksek eşik, CAS kararlarının büyük çoğunluğunun kesinlik kazanmasını sağlamakta ve uluslararası spor düzeninde hukuki istikrarı güçlendirmektedir (Blackshaw, 2019, s. 37).

Kanaatimizce İsviçre Federal Mahkemesi'nin bu son derece sınırlı denetim anlayışı, sporun özerkliği ilkesinin yargısal düzeyde tanınmasının somut bir yansımasıdır. Mahkeme, spor hukukunun kendine özgü doğasını kabul etmekte ve devlet yargısının bu alana doğrudan müdahalesini bilinçli biçimde sınırlandırmaktadır. Ancak bu yaklaşım, CAS'ın fiilen son söz söyleyen bir yargı mercii hâline gelmesine de zemin hazırlamaktadır.

5.2. Kamu Düzeni Kavramı ve Sınırları

Kamu düzeni kavramı, CAS kararlarının ulusal mahkemeler tarafından denetlenmesinde en önemli ve aynı zamanda en tartışmalı ölçütlerden biri olarak öne çıkmaktadır (Born, 2021, s. 1168). Kamu düzeni, genellikle bir hukuk sisteminin temel değerlerini ve vazgeçilmez ilkelerini ifade etmekle birlikte, içeriği kesin sınırlarla belirlenmiş bir kavram değildir. Bu nedenle kamu düzeninin yorumu, büyük ölçüde ulusal hukuk anlayışlarına bağlı olarak şekillenmektedir (Demir, 2021, s. 56).

Bu farklı yorumlar, CAS kararlarının çeşitli ülkelerde farklı sonuçlar doğurabilmesine neden olabilmektedir. Bir ülkede kamu düzenine aykırı kabul edilmeyen bir CAS kararı, başka bir ülkede temel haklara aykırılık gerekçesiyle sorunlu görülebilmektedir (Akın, 2019, s. 84). Bu durum, spor hukukunda yeknesaklık hedefiyle çelişen bir tablo ortaya çıkarma potansiyeline sahiptir.

İsviçre Federal Mahkemesi ise kamu düzeni kavramını oldukça dar yorumlamakta ve CAS kararlarına müdahaleyi son derece istisnai hâllere

özülemektedir (Rigozzi, 2010, s. 238). Mahkeme'ye göre kamu düzenine aykırılık, yalnızca hukuk düzeninin temel ahlaki ve hukuki değerlerini açıkça zedeleyen durumlarda söz konusu olabilir. Bu yaklaşım, CAS kararlarının öngörülebilirliğini ve istikrarını artırmaktadır.

Bununla birlikte, kamu düzeninin dar yorumlanması bireysel hakların korunması bakımından eleştirilere de yol açmaktadır. Özellikle sporcuların adil yargılanma hakkı, eşitlik ilkesi ve orantılılık gibi temel güvencelerinin kamu düzeni incelemesinde yeterince dikkate alınmadığı yönünde görüşler ileri sürülmektedir (Yıldız, 2020, s. 95).

Kendi değerlendirmemize göre, kamu düzeni kavramı CAS kararlarının denetiminde hem bir güvence hem de bir risk unsuru taşımaktadır. Dar yorum, spor hukukunda istikrarı korurken; aşırı dar yorum, CAS'ın kararlarının fiilen dokunulmaz hâle gelmesine yol açabilmektedir. Bu nedenle kamu düzeni denetimi, sporun özerkliği ile bireylerin temel hakları arasında denge kuran dinamik bir araç olarak ele alınmalıdır. Aksi hâlde CAS kararlarının meşruiyeti, uzun vadede yalnızca hukuki değil, etik açıdan da sorgulanabilir hâle gelebilir (Kaya, 2024).

6. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ VE CAS

6.1. Mutu ve Pechstein Kararı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Mutu ve Pechstein / İsviçre kararı, CAS'ın hukuki niteliği bakımından dönüm noktası niteliğindedir (Mutu & Pechstein, 2018, s. 93). AİHM, CAS yargılamasını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi kapsamında değerlendirmiştir (Born, 2021, s. 1175).

Mahkeme, CAS'ın zorunlu tahkim niteliği taşıdığını kabul etmiştir (Mutu & Pechstein, 2018, s. 98). Bu tespit, sporcuların gerçek anlamda serbest iradeleriyle CAS'a başvurmadıklarını ortaya koymaktadır (Yıldız, 2020, s. 102). Buna rağmen AİHM, CAS'ı "kanunla kurulmuş bir mahkeme" olarak değerlendirmiştir (Kaufmann-Kohler, 2015, s. 219).

Ancak yargılamanın aleniliği konusunda ihlal tespit edilmiştir (Mutu & Pechstein, 2018, s. 183). Bu karar, CAS yargılamalarında usuli güvencelerin güçlendirilmesi gerektiğini açıkça ortaya koymuştur (Blackshaw, 2019, s. 41).

6.2. Kararın Ulusal Hukuk Sistemlerine Etkisi

AİHM'in bu kararı, CAS kararlarının mutlak dokunulmazlığa sahip olmadığını göstermektedir (Born, 2021, s. 1180). Ulusal mahkemeler, temel hak ve özgürlükler bakımından CAS yargılamalarını denetleyebileceklerini kabul etmiştir (Demir, 2021, s. 61).

Bu gelişme, spor tahkiminin insan hakları hukuku ile kesiştiği noktayı güçlendirmiştir (Akın, 2019, s. 89). Kanaatimizce bu yaklaşım, CAS'ın meşruiyetini zayıflatmamakta; aksine uzun vadede güçlendirmektedir.

7. TÜRK HUKUKUNDA CAS KARARLARININ ETKİSİ

7.1. Anayasa'nın 59. Maddesi Çerçevesinde Spor Tahkimi

Türkiye'de spor tahkimi, Anayasa'nın 59. maddesi ile açık biçimde anayasal bir dayanağa kavuşturulmuştur (Kaya, 2018, s. 135). Bu düzenleme, spor federasyonlarının idari ve mali özerkliğini güvence altına almayı amaçlamakta ve spor uyuşmazlıklarının genel yargı sistemi dışında, alanında uzman mercilerce çözülmesini teşvik etmektedir (Yıldız, 2020, s. 108). Anayasal güvence, spor hukukunun kendine özgü yapısının Türk hukuk sistemi tarafından da kabul edildiğini göstermektedir.

Bununla birlikte, anayasal düzeyde tanınan bu özerklik mutlak bir dokunulmazlık anlamına gelmemektedir. Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay içtihatları, spor tahkiminin devletin yargı yetkisini tamamen ortadan kaldırmadığını açıkça ortaya koymaktadır (Demir, 2021, s. 64). Özellikle adil yargılanma hakkı, savunma hakkı ve eşitlik ilkesi gibi temel hakların ihlal edildiği iddialarında yargısal denetimin mümkün olduğu kabul edilmektedir (Akın, 2019, s. 93).

Bu yaklaşım, spor tahkiminin Türk hukukunda “özel bir yargı alanı” olarak kabul edildiğini; ancak bu alanın anayasal ilkelerle çevrelendiğini göstermektedir. Dolayısıyla CAS kararlarının Türk hukukunda etkisi değerlendirilirken, Anayasa'nın 59. maddesi tek başına yeterli görülmemekte; temel hak ve özgürlüklerle birlikte yorumlanmaktadır.

Kendi değerlendirmemize göre, bu anayasal çerçeve, CAS gibi uluslararası spor tahkim kurumlarının kararlarının Türkiye'de uygulanabilirliğini güçlendiren bir zemin sunmaktadır. Ancak aynı zamanda bu zemin, spor tahkiminin sınırlarını da netleştirerek, bireylerin haklarının tamamen federasyon ve tahkim mekanizmalarına bırakılmasının önüne geçmektedir.

7.2. Türk Mahkemelerinin CAS'a Yaklaşımı

Türk mahkemeleri, uluslararası spor uyuşmazlıklarında CAS kararlarına genel olarak saygılı ve temkinli bir yaklaşım sergilemektedir (Yıldız, 2020, s. 111). Bu tutum, Türkiye'nin taraf olduğu New York Sözleşmesi'nin tahkim kararlarının tanınması ve tenfizine ilişkin ilkeleriyle uyumlu bir görünüm arz etmektedir (Born, 2021, s. 1190). CAS kararları, yabancı tahkim kararı niteliğinde değerlendirilmekte ve kural olarak tanınma ve tenfize elverişli kabul edilmektedir.

Bununla birlikte Türk mahkemeleri, CAS kararlarını mutlak biçimde bağlayıcı görmemekte ve özellikle kamu düzenine açık aykırılık hâllerinde müdahale yetkisini saklı tutmaktadır (Demir, 2021, s. 67). Kamu düzeni denetimi, çoğunlukla usule ilişkin ağır ihlaller, savunma hakkının kısıtlanması veya açık bir adaletsizlik hâlinin varlığı durumlarında gündeme gelmektedir. Bu yönüyle Türk yargısının yaklaşımı, İsviçre Federal Mahkemesi'nin sınırlı denetim anlayışıyla büyük ölçüde paralellik göstermektedir.

CAS kararlarına yönelik bu ihtiyatlı kabul, spor hukukunda uluslararası uyumu desteklerken, Türk hukuk düzeninin temel değerlerinin korunmasını da amaçlamaktadır. Türk mahkemeleri, CAS'ın sportif değerlendirmelerine müdahale etmekten kaçınmakta; ancak kararın hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmadığı açık durumlarda yargısal denetimi devreye sokmaktadır.

Kanaatimizce Türk mahkemelerinin CAS'a yönelik bu dengeli yaklaşımı, sporun özerkliği ile devletin yargısal egemenliği arasında sağlıklı bir denge kurulmasına katkı sağlamaktadır. CAS kararlarının otomatik biçimde uygulanması yerine, sınırlı fakat etkili bir denetimin varlığı, hem sporcuların haklarının korunması hem de uluslararası spor düzeniyle uyum açısından önemlidir. Bu çerçevede Türk hukukunun, CAS kararlarını bütünüyle dışlamayan ancak sorgulanamaz da kılmayan yaklaşımı, spor hukukunun gelişimi bakımından işlevsel bir model sunmaktadır.

8. CAS VE DEVLET EGEMENLİĞİ ARASINDAKİ GERİLİM

CAS'ın küresel spor düzenindeki merkezi konumunun giderek güçlenmesi, devlet egemenliği kavramının spor hukuku bağlamında yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır. Uluslararası spor federasyonlarının CAS aracılığıyla oluşturduğu normatif yapı, klasik anlamda devlet kaynaklı olmayan ancak fiilî olarak bağlayıcılığı yüksek bir hukuk alanının ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Blackshaw, 2019, s. 45). Bu gelişme, spor hukukunun giderek daha kapalı ve kendi içinde işleyen bir düzen hâline geldiği yönündeki görüşleri güçlendirmektedir.

Uluslararası spor federasyonlarının yalnızca sportif faaliyetleri düzenlemekle kalmayıp disiplin, lisans, transfer ve yaptırım alanlarında da bağlayıcı kurallar koyması, devlet dışı aktörlerin hukuki etkisini belirgin biçimde artırmıştır (Rigozzi, 2010, s. 241). CAS ise bu kuralların yorumlanması ve uygulanmasında nihai merci olarak işlev görerek, federasyonların norm koyucu rolünü yargısal düzeyde pekiştirmektedir. Bu durum, spor hukukunda devletlerden büyük ölçüde bağımsız işleyen bir “özel düzenleme alanı”nın oluştuğu yönündeki değerlendirmelere zemin hazırlamaktadır (Akın, 2019, s. 97).

Bununla birlikte, devletlerin egemenlik yetkisinin tamamen bertaraf edildiğini söylemek mümkün değildir. Kamu düzeni, temel hak ve özgürlükler ile insan haklarının korunması gibi alanlarda nihai denetim yetkisi hâlen devletlerin elindedir (Born, 2021, s. 1198). Ulusal mahkemeler ve uluslararası insan hakları mekanizmaları, CAS kararlarını bu çerçevede sınırlı da olsa denetleyebilmekte ve spor hukukunun devlet hukukundan bütünüyle kopmasının önüne geçmektedir.

Bu gerilim, özellikle CAS kararlarının ulusal hukuk sistemlerinde doğrudan etki doğurması hâlinde daha görünür hâle gelmektedir. Devletler, bir yandan uluslararası spor düzeniyle uyum sağlama ihtiyacı duymakta; diğer yandan kendi anayasal ilkelerini ve kamu düzeni anlayışlarını koruma sorumluluğunu sürdürmektedir. Bu ikili yapı, spor hukukunun klasik egemenlik anlayışını zorlayan özgün bir alan olarak gelişmesine neden olmaktadır.

Kendi değerlendirmemize göre, CAS ile devlet egemenliği arasındaki ilişki bir çatışmadan ziyade sürekli müzakere hâlinde olan bir denge alanı olarak görülmelidir. Sporun uluslararası ve özerk yapısı, devletlerin bu alanda doğrudan düzenleyici rol üstlenmesini sınırlandırırken; devlet hukukunun temel ilkeleri de spor tahkiminin sınırsız bir yetki alanına dönüşmesini engellemektedir. Bu karşılıklı etkileşim, spor hukukunun ne tamamen devlet dışı ne de bütünüyle devlet merkezli bir yapıya evrilmesine izin vermektedir.

Sonuç olarak CAS'ın küresel ölçekte artan etkisi, devlet egemenliğini ortadan kaldırmaktan ziyade, egemenliğin spor hukuku alanında nasıl kullanılacağını yeniden tanımlamaktadır. Bu bağlamda spor hukuku, klasik egemenlik teorilerinin ötesinde, çok aktörlü ve çok katmanlı bir hukuki alan olarak değerlendirilmeye giderek daha elverişli hâle gelmektedir.

9. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada Court of Arbitration for Sport (CAS) kararlarının ulusal hukuk sistemleri üzerindeki etkisi; sporun özerkliği, devlet egemenliği ve bireylerin temel hakları ekseninde kapsamlı biçimde ele alınmıştır. İnceleme sonucunda CAS'ın, uluslararası spor uyuşmazlıklarının çözümünde hızlı, uzmanlaşmış ve küresel ölçekte tutarlılık sağlayan bir mekanizma sunduğu açıkça görülmektedir (Blackshaw, 2019, s. 49).

Özellikle sporun dinamik yapısı ve uluslararası karakteri dikkate alındığında, CAS'ın varlığı günümüz spor düzeni açısından işlevsel bir zorunluluk hâline gelmiştir. Bununla birlikte CAS'ın fiilen “nihai merci” konumunda bulunması, ulusal hukuk sistemleri bakımından önemli hukuki ve anayasal tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Zorunlu tahkim niteliği, sporcuların gerçek anlamda serbest iradeleriyle CAS'a başvurup başvurmadıkları sorusunu gündeme

taşımaktadır (Mutu & Pechstein, 2018, s. 98). Kanaatimizce bu zorunluluk, sistemin işleyişi açısından pratik bir gereklilik olmakla birlikte, adil yargılanma hakkı ve usuli güvenceler bakımından sürekli olarak denetlenmesi gereken bir alan oluşturmaktadır.

Ulusal mahkemelerin CAS kararlarına yönelik sınırlı denetim anlayışı, sporun özerkliği ilkesinin yargısal düzeyde kabul edildiğini göstermektedir. Özellikle İsviçre Federal Mahkemesi'nin kamu düzeni kavramını dar yorumlaması, CAS kararlarının istikrar kazanmasına katkı sağlamaktadır. Ancak bu durum, CAS kararlarının fiilen dokunulmaz hâle gelmesi riskini de beraberinde getirmektedir. Kendi değerlendirmemize göre, ulusal mahkemelerin rolü CAS kararlarını yeniden yargılamak değil; temel usul güvencelerinin, insan haklarının ve kamu düzeninin korunup korunmadığını etkili biçimde denetlemekle sınırlı olmalıdır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Mutu ve Pechstein kararı, CAS'ın mutlak bir yargısal dokunulmazlığa sahip olmadığını ortaya koyması bakımından son derece önemlidir. Bu karar, spor tahkiminin insan hakları hukukundan bağımsız bir alan olmadığını açık biçimde göstermiştir. Kanaatimizce bu yaklaşım, CAS'ın meşruiyetini zayıflatmamakta; aksine uzun vadede kurumsal güvenilirliğini güçlendirmektedir. Zira denetlenebilirlik, her yargısal mekanizma için meşruiyetin temel unsurlarından biridir.

Türk hukuku bakımından ise Anayasa'nın 59. maddesi, spor tahkimine güçlü bir anayasal dayanak sağlamakla birlikte, bu alanı tamamen yargısal denetim dışına çıkarmamaktadır. Türk mahkemelerinin CAS kararlarına yönelik temkinli ancak dengeleyici yaklaşımı, sporun özerkliği ile hukuk devleti ilkeleri arasında makul bir denge kurma çabasını yansıtmaktadır. Bu çerçevede Türk hukukunun, CAS kararlarını bütünüyle dışlamayan ancak sorgulanamaz da kılmayan tutumu, spor hukukunun gelişimi açısından isabetli görünmektedir.

Sonuç olarak CAS, küresel spor düzeninde vazgeçilmez bir yargısal aktör hâline gelmiştir. Ancak bu konumun sürdürülebilirliği, şeffaflık, hakem bağımsızlığı ve usuli güvencelerin güçlendirilmesine bağlıdır. Sporun özerkliği ile bireylerin temel hakları arasında kurulacak sağlıklı denge, yalnızca CAS'ın değil, uluslararası spor hukukunun bütününe meşruiyetini belirleyecektir. Kanaatimizce spor hukuku, bu dengelyi koruyabildiği ölçüde hem ulusal hukuk sistemleriyle uyumlu kalacak hem de küresel spor düzeninin istikrarına katkı sağlamaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Akın, S. (2019). *Spor Tahkiminde CAS ve Ulusal Hukuk Sistemleri*. İstanbul: On İki Levha.
- Blackshaw, I. (2019). *Sports Law*. The Hague: T.M.C. Asser Press.
- Born, G. B. (2021). *International Commercial Arbitration*. Kluwer Law International.
- Demir, M. (2021). “Uluslararası Spor Tahkiminin Ulusal Hukuk Sistemlerine Etkisi”. *Spor Hukuku Dergisi*, 3(1), 45–70.
- Gardiner, S., Welch, R., O’Leary, J., Blackshaw, I., Boyes, S. (2012). *Sports Law*. London: Routledge.
- Kaufmann-Kohler, G. (2015). “Sports Arbitration at the CAS”. *Arbitration International*, 31(2), 195–222.
- Kaya, A. (2018). “Anayasa’nın 59. Maddesi Çerçevesinde Spor Tahkimi”. *Anayasa Hukuku Dergisi*, 7(2), 121–150.
- Kaya, A., Kantar, A. N., & Çavuşoğlu, S. B. (2026). Olimpiyat Oyunları Farkındalığı Spor Lisesi Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme. *Kafkas Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 6(2026), 17-27.
- Kaya, A. (2024). The Effect of Managerial Humour on Counterproductive Work Behaviours in Sport Service Providers. *Journal of Education & Recreation Patterns (JERP)*, 5(2).
- Mutu and Pechstein v. Switzerland, ECHR, 2 October 2018.
- Rigozzi, A. (2010). “Challenging CAS Awards”. *Journal of International Arbitration*, 27(2), 217–265.
- Yıldız, H. (2020). *Spor Uyuşmazlıklarında Tahkim ve Yargısal Denetim*. Ankara: Seçkin.

2. Bölüm

Sporda Zorunlu Tahkim Uygulaması ve Adil Yargılanma Hakkı ile İlişkisi

Mustafa ÖZDEMİR¹

Özet

Spor hukukunda tahkim, sportif uyuşmazlıkların hızlı, etkin ve alanında uzman kişiler tarafından çözümlenmesini amaçlayan başlıca alternatif uyuşmazlık çözüm yollarından biridir (Yılmaz, 2017). Özellikle modern sporun ekonomik ve kurumsal boyutunun gelişmesiyle birlikte, spor uyuşmazlıklarının çözümünde devlet yargısı dışında mekanizmalar giderek önem kazanmıştır. Ancak bazı spor dallarında ve özellikle federasyon statülerinde tahkimin zorunlu hale getirilmesi, sporcuların, kulüplerin ve diğer ilgililerin mahkemeye erişim ve adil yargılanma hakları bakımından ciddi tartışmaları beraberinde getirmektedir. Bu çalışma, sporda zorunlu tahkim uygulamasını Türkiye ve uluslararası hukuk çerçevesinde incelemekte; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 6. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkı ile olan ilişkisini birincil kaynaklar ışığında değerlendirmektedir. Çalışmada Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları, Uluslararası Spor Tahkim Mahkemesi (CAS) içtihatları ve ilgili mevzuat esas alınmıştır.

Giriş

Spor, günümüzde yalnızca fiziksel bir faaliyet olmanın ötesinde, önemli bir ekonomik sektör ve toplumsal olgu haline gelmiştir. Sporun bu çok boyutlu yapısı, spor faaliyetlerinden doğan uyuşmazlıkların da hem nicelik hem nitelik bakımından artmasına neden olmuştur. Sporcular, kulüpler, federasyonlar ve sponsorlar arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların hızlı ve uzmanlık gerektiren bir şekilde çözümlenmesi ihtiyacı, spor hukukunda tahkim kurumunun gelişmesini sağlamıştır.

Tahkim, genel olarak tarafların uyuşmazlıklarını devlet yargısı yerine özel olarak seçilmiş hakemler aracılığıyla çözmelerine olanak tanıyan bir yoldur. Spor alanında ise tahkim çoğu zaman tarafların serbest iradesine dayanmaksızın zorunlu bir nitelik taşımaktadır. Bu durum, bireylerin anayasal ve uluslararası düzeyde güvence altına alınmış olan adil yargılanma hakkı bakımından önemli

¹ İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Spor Yönetim Bilimleri

sorunları gündeme getirmektedir. Spor hukuku bağlamında tahkimin hızlı adım atması çözüm noktalarında önem arz etmektedir

Bu çalışmanın amacı, sporda zorunlu tahkim uygulamasını kavramsal ve hukuksal açıdan ele almak, Türkiye'deki anayasal ve yasal düzenlemeler ile uluslararası uygulamaları karşılaştırmak ve adil yargılanma hakkı ile olan ilişkiyi ayrıntılı biçimde ortaya koymaktır.

1. Spor Hukukunda Tahkim Kavramı

1.1 Tahkimin Tanımı ve Unsurları

Tahkim, taraflar arasında meydana gelmiş ya da ileride oluşabilecek uyuşmazlıkların, devlet mahkemeleri yerine hakemler aracılığıyla çözülmesi hususunda tarafların mutabakatlarıyla, yasanın tahkim yoluyla çözebileceği konular çerçevesinde bir yaklaşım olarak tanımlanabilir.

Tahkimin, tarafların serbestçe yönetebileceği haklarla bağlantılı olarak meydana gelmiş ya da meydana gelebilecek anlaşmazlıkların hakimler aracılığıyla çözülmesi konusundaki mutabakatları ve bu bağlamda gerçekleştirilen yargılama sonucunda anlaşmazlığın kesin ve bağlayıcı bir şekilde çözülmesi olarak tanımlandığı görülmektedir.

Tahkimi açıklayan tanımlardan da görülebileceği gibi, tahkimin üç temel ögesi vardır. Bu ögeler, sırasıyla, hakemlerin anlaşmazlığı çözme sorumluluğu taşıması, hakemlerin gerçekleştirdiği yargılama işlemlerinin taraflar arasında yapılmış bir sözleşmeye dayanması ve tahkimin özel bir yargı süreci olmasıdır. (Lokmanoğlu, S. Y. 2020)

2. Zorunlu Tahkim Kavramı ve Hukuki Niteliği

2.1 Zorunlu Tahkimin Tanımı

Tahkim, uyuşmazlıkların mahkeme dışında çözülmesine imkân tanıyan bir hukuki yoldur. Çok eski zamanlardan beri değişik hukuklarda tahkim müessesesine yer verilmektedir. Hatta adalet dağıtımı işi ilk önce arabuluculuk ve hakemlik müesseseleriyle başlamış, bu hizmet çok daha sonraları devlet tekeline geçmiştir. Bu anlamda müessesenin ilk örneklerini eski Yunan ve Roma hukuklarında görmekteyiz. Nitekim, tahkim kelimesinin karşılığında bugün batı dillerinde kullanılan "arbitration" ve "arbitrage" kelimelerinin kökeninde Latince, "hüküm vermek veya "karar vermek" anlamına gelen "arbitrari" kelimesi yatar.

Bugün hukukumuzda tahkim kelimesinin değişik anlamlarda kullanması ve niteliğiyle ilgili (yani bir maddî hukuk veya usul hukuku kurumu olduğu konusundaki) tartışma ve değişik tarifleri konumuzu ilgilendirmemesi nedeniyle bir kenara bırakırsak, en geniş ve genel manada tahkim, bir uyuşmazlığın,

mahkeme dışında özel olarak seçilmiş kişilerce veya kanunla tespit edilmiş kişi veya kurullarca çözülmesidir. (Özdemir, B. 1989).

Diğer bir tanıma göre bazı durumlarda, bir anlaşmazlığın çözülmesi için tahkim yöntemine başvurmak kaçınılmazdır. Bu tür tahkime zorunlu tahkim denir. Bu zorunluluk, yasal bir temele dayandığı için tarafların tahkime gitme kararında hiçbir etkisi bulunmamaktadır. İhtiyari tahkim genellikle norm iken, zorunlu tahkim bir istisna niteliğindedir.

Zorunlu tahkimin geçerli olduğu durumlar, özel kanun maddeleriyle belirlenmiştir. Zorunlu tahkim söz konusu olduğunda, taraflar devlet mahkemelerinde dava açamazlar. Tarafların, özel kanun maddelerinde belirtilen hakemlere başvurmaları gerekmektedir. Kamu kurumları arasındaki anlaşmazlıkların çözümü, spor federasyonlarının spor faaliyetleri yönetimine ve disiplinine dair alınan kararlara itirazlar, tüketici işlemleri ile tüketiciye yönelik uygulamalardan kaynaklanabilecek belli bir tutarın altındaki uyuşmazlıklar ile toplu iş uyuşmazlıklarının çözümü için zorunlu tahkime gidilmesi gereken durumlara örnek oluşturmaktadır. (Yılmazsoy, E. 2020).

3. Adil Yargılanma Hakkı

3.1 Kavram ve Kapsam

Adil yargılanma hakkı hem ulusal hem de uluslararası hukukta pek çok şekilde tanımlanmıştır. AİHS'nin 6. maddesinde; herkesin, medeni hakları ve yükümlülükleriyle ilgili sorunlar veya ceza hukuku çerçevesinde kendisine yöneltilen suçlamalarla ilgili olarak, yasayla oluşturulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından kamuya açık bir şekilde ve makul bir zaman diliminde görülmesini talep etme hakkına sahip olduğu belirtilmektedir.

Mahkeme kararlarının ilan edileceği, ancak demokratik bir toplumda ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik gereksinimleri, çocukların çıkarları ya da davaya taraf olan kişilerin özel yaşamlarının gizliliği gibi durumlarda, duruşmaların süreç boyunca kısmen veya tamamen kapatılabileceği ifade edilmektedir. Bunun, mahkeme tarafından zaruri görülmesi halinde uygulanacağı ve suçla itham edilen herkesin, suçluluğu yasal olarak ispatlanana kadar masum kabul edileceği de düzenlenmiştir.

Ayrıca, 3 Eylül 1953 tarihinde kabul edilen ve ülkemizde 18 Mayıs 1954'te yürürlüğe giren AİHS'nin 6. maddesinde "Adil yargılanma hakkı" ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bu madde, başlangıçta "sağlıklı adalet yönetimi" talebi olarak tanımlanmış, daha sonra ise "adil yargılama" (hakkaniyete uygun yargılama) terimi ile güvence altına alınmış bir hak olarak belirtilmiştir. (Bahar, E. 2022).

3.2 Adil Yargılanma Hakkının Unsurları

AIHS Md. 6'nın birinci fıkrasında ifade edilen adil yargılanma hakkı; "kanunla belirlenmiş", "bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde", "makul bir zaman dilimi içerisinde", "hakkaniyete uygun" ve "açık" bir şekilde yargılanmayı talep etme hakkını ifade etmektedir. Bu hak, yalnızca "medeni hak ve yükümlülükler ile ilgili anlaşmazlıklar" ve "ceza alanında kendisine yöneltilen suçlamalar" ile sınırlıdır. Bu nedenle, idari davalar ve disiplin hukuku ya da anayasa hukuku ile ilgili itirazlarda adil yargılanma talep etme yetkisinin bulunmadığı görülmektedir.

Komisyon ve Divan tarafından benimsenen "otonom kavramlar" doktrini gereğince, maddedeki "medeni hak" ve "suç isnadı" terimleri, somut kriterlere dayanarak geniş bir şekilde yorumlanmakta ve kamu hukuku çerçevesinde yer alan çeşitli uyuşmazlıklar, özü itibarıyla medeni haklarla ilgili anlaşmazlık olarak kabul edilmektedir. Adil yargılanma hakkı bu şekilde değerlendirilmiştir. AIHM, bu madde içerisinde belirtilmemiş olsa da mahkemeye başvurma hakkı, silahların eşitliği, gerekçeli karar, hukuki kesinlik ilkesi ve delillere ilişkin ilkeler gibi bazı diğer ilke ve hakları, Md. 6'nın birinci fıkrası kapsamında zımni unsurlar olarak kabul etmektedir (Gölcüklü, 1994, s.200.)

AIHM, söz konusu maddede net olarak belirtilmemiş olmasına rağmen, mahkemeye müracaat hakkı, silahların eşitliği, gerekçeli karar, hukuki kesinlik ilkesi ve delillere dair ilkeler gibi bazı diğer ilke ve hakları, Md. 6'nın birinci fıkrası çerçevesinde, örtük unsurlar olarak değerlendirmektedir. (İnceoğlu, 2018, s.3)

Adil yargılama hakkının belki de en fazla önemli koşulu, yargılama sürecinin "uygun bir zaman diliminde" sona ermesidir. Böylece, yargılama işleminin uzayıp gitmesi engellenerek, özellikle ceza davalarında sanığın uzun süre belirsizlikte kalmasının önüne geçilmesi hedeflenmektedir. AIHM, bir davanın "uygun bir zaman diliminde" sonuçlanıp sonuçlanmadığını, dava konusunun ve uygulanacak yasal hükümlerinin yapısı, tarafların ve yargı organlarının tutumları ile tarafların makul süre zarfında yargılamadan elde edecekleri özel çıkarlar gibi unsurlarla birlikte değerlendirir. (Doğan, 2015, s.557.)

1982 Anayasası'nda "makul sürede yargılanma" ifadesine doğrudan yer verilmemiştir; ancak madde 36'nın birinci fıkrasında "adil yargılanma hakkı" ve madde 141'in dördüncü fıkrasında "davaların en az masrafla ve mümkün olan en kısa sürede sonuçlandırılması yargının görevidir" ifadesi bulunmaktadır.

AIHS madde 6'nın birinci fıkrasında, yargılamanın "aleni" olmasıyla, davanın açık duruşmada görülmesi ve duruşmanın sonucunun kamuya açık bir şekilde duyurulması kastedilmektedir. Ancak, aleni yargılanma hakkı sınırsız değildir. Sözleşme'nin madde 6 birinci fıkrasının son cümlesinde, demokratik bir toplumda ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik gerekçeleriyle, çocukların

menfaatleri veya davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektiğinde ya da aleni yargılamanın adil sürece zarar verebileceği özel durumlarda ve mahkeme tarafından bunun kaçınılmaz görüldüğü hallerde, duruşma salonunun davanın tamamında veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabileceği belirtilerek, bu hakkın sınırlandırılabilceği koşullar düzenlenmiştir. (İnceoğlu, 2018, ss.241,245.)

Adil yargılanma hakkı çerçevesinde yer alan silahların eşitliği prensibi, başka bir unsurdur ve yargılamanın tarafları arasında adaletli bir denge kurulmasını hedeflemektedir. AİHM, silahların eşitliği ilkesinin, karşıt özel çıkarları kapsayan davalarda, her tarafın kendisini önemli bir dezavantaja sokmayan şartlar altında, deliller dahil olmak üzere davasını sunabilmesi için makul bir fırsat bulundurması gerektiğini belirtmektedir. Ceza davaları başta olmak üzere, silahların eşitliği prensibi, hukuk davaları ve idari yargı süreçlerinde geçen tüm uyuşmazlıklar için geçerli bir ilke olup, AYM kararlarında da özenle ele alınmaktadır. (Bahar, E. 2022).

4. Türkiye’de Spor Tahkimi ve Yargısal Denetim

Türkiye’de spor tahkimi sistemi, anayasal düzeyde düzenlenmiş olması nedeniyle diğer birçok ülke uygulamasından ayrılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 59. maddesinde yer alan hüküm uyarınca, spor federasyonlarının yönetim ve disiplin kararlarına karşı yalnızca zorunlu tahkim yoluna başvurulabilmekte ve tahkim kararları kesin nitelik taşımaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, m. 59). Bu düzenleme, spor uyuşmazlıklarının hızlı ve uzmanlık esasına dayalı biçimde çözümlenmesini amaçlamakla birlikte, yargısal denetimin kapsamı bakımından önemli tartışmalara yol açmaktadır.

Türk spor hukukunda özellikle Türkiye Futbol Federasyonu (TFF) Tahkim Kurulu’nun yapısı ve kararlarının kesinliği, adil yargılanma hakkı bağlamında yoğun eleştirilere konu olmaktadır. Doktrinde, tahkim kurullarının federasyon teşkilatı içerisinde yer alması ve üyelerinin atanma usullerinin yürütme organına yakınlığı, bağımsızlık ve tarafsızlık ilkeleri bakımından sorunlu olduğu ileri sürülmektedir (Özdemir, 2016; Kaya, 2020). Bu durum, AİHS m.6 kapsamında güvence altına alınan objektif tarafsızlık ölçütüyle bağdaşabilirlik açısından sorgulanmaktadır.

Türkiye’de spor tahkimine ilişkin kararların yargı denetimine kapalı olması, mahkemeye erişim hakkı bakımından da eleştirilere neden olmaktadır. Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru kararlarında spor tahkimi kararlarının esasına girme yetkisinin bulunmadığını belirtmekle birlikte, adil yargılanma hakkının demokratik hukuk devletin temel unsurlarından biri olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim AYM, *Gençlerbirliği Spor Kulübü* kararında, Anayasa’nın 59. maddesi

gereği tahkim kararlarının kesin olduğunu kabul etmiş; ancak bu durumun temel haklar açısından sınırlı bir koruma alanı yarattığını dolaylı olarak ortaya koymuştur (AYM, B. No: 2014/14081, 2017).

AYM içtihadında dikkat çeken bir diğer husus, spor tahkimi kararlarının bireysel başvuru kapsamında ancak tahkim yargılamasının adil olup olmadığı yönünden sınırlı biçimde incelenebilmesidir. Mahkeme, usuli güvencelerin açıkça ihlal edilmesi halinde, doğrudan tahkim kararının değil, anayasal hak ihlalinin tespitine odaklanmaktadır. Bu yaklaşım, spor tahkiminin tamamen denetim dışı bırakılmadığını göstermekle birlikte, etkili bir yargısal denetim mekanizmasının varlığı için yeterli görülmemektedir (Kaya, 2020).

Öte yandan, Danıştay ve Yargıtay içtihadında da spor federasyonlarının özerk yapısı vurgulanmakta; ancak bu özerkliğin sınırsız olmadığı ifade edilmektedir. Buna rağmen, anayasal kesinlik hükmü nedeniyle, spor tahkimi kararlarının esasına ilişkin bir denetim pratiği gelişmemiştir. Bu durum, Türkiye’de spor tahkimi sisteminin, AİHM ve karşılaştırmalı hukuk standartlarına kıyasla daha katı ve kapalı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir (Mutu & Pechstein v. Switzerland, 2018).

Sonuç olarak, Türkiye’de spor tahkimi ve yargısal denetim ilişkisi, sporun özerkliği ile bireyin temel hakları arasında hassas bir denge sorununu ortaya koymaktadır. Mevcut anayasal çerçeve içerisinde spor tahkimi kararlarının kesinliği korunmakla birlikte, adil yargılanma hakkının etkin biçimde güvence altına alınabilmesi için usuli güvencelerin güçlendirilmesi ve sınırlı da olsa yargısal denetim imkânlarının yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu yönde yapılacak reformlar hem spor hukukunun etkinliğini hem de hukuk devleti ilkesinin gerekliliklerini daha sağlıklı biçimde bir araya getirecektir.

5. Zorunlu Tahkimin Geleceği ve Reform Önerileri

Sporda zorunlu tahkim uygulaması, sporun kendine özgü yapısı, hızlı karar alma ihtiyacı ve uzmanlaşmış uyuşmazlık çözüm mekanizmalarına duyulan gereksinim nedeniyle uzun süredir kabul görmektedir. Bununla birlikte, zorunlu tahkimin adil yargılanma hakkı üzerindeki etkileri dikkate alındığında, bu uygulamanın mevcut haliyle sürdürülmesinin ciddi hukuki sorunlar doğurduğu doktrinde ve yargı içtihatlarında açıkça ortaya konulmaktadır (Kaya, 2020). Özellikle mahkemeye erişim hakkının sınırlandırılması ve yargısal denetimin tamamen dışlanması, zorunlu tahkimin meşruiyetini tartışmalı hale getirmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Mutu ve Pechstein kararında spor tahkiminin zorunlu nitelik taşımasının tek başına AİHS m.6’ya aykırı olmadığını kabul etmiş; ancak bu tür yargılamaların bağımsızlık, tarafsızlık ve usuli güvenceler bakımından yüksek standartları karşılaması gerektiğini vurgulamıştır

(Mutu & Pechstein v. Switzerland, 2018). Bu yaklaşım, zorunlu tahkimin tamamen kaldırılmasından ziyade, adil yargılanma hakkı ile uyumlu hale getirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Karşılaştırmalı hukuk incelendiğinde, Alman Federal Anayasa Mahkemesi'nin spor tahkimi ve zorunlu tahkime ilişkin yaklaşımı dikkat çekicidir. BVerfG, spor alanında tahkimin kabul edilebilir olduğunu belirtmekle birlikte, bireyin temel haklarının özellikle mahkemeye erişim hakkının orantısız biçimde sınırlandırılmasına izin verilemeyeceğini ifade etmektedir. Alman Federal Mahkemesi ve BVerfG içtihadında, spor tahkimine rızanın gerçek ve özgür iradeye dayanması ve tahkim kararlarının asgari düzeyde yargısal denetime açık olması gerektiği vurgulanmaktadır (BVerfG, 1 BvR 2104/05, 2007).

Bu bağlamda ilk reform alanı, spor tahkim kurullarının yapısal bağımsızlığının güçlendirilmesidir. Hakemlerin atanma süreçlerinin federasyon yönetimlerinden bağımsızlaştırılması, görev sürelerinin güvence altına alınması ve objektif tarafsızlığı zedeleyebilecek kurumsal bağların azaltılması gerekmektedir. Alman ve Fransız uygulamalarında görülen sınırlı yargısal denetim modeli, bu konuda örnek teşkil etmektedir (Rigozzi & Hasler, 2023).

İkinci önemli reform alanı, yargısal denetim mekanizmasının yeniden yapılandırılmasıdır. Türkiye'de spor tahkim kurulu kararlarının anayasal düzeyde kesin nitelik taşıması, adil yargılanma hakkı bakımından en çok eleştirilen hususlardan biridir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, m. 59). Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru kararlarında her ne kadar anayasal düzenleme nedeniyle denetim alanının sınırlı olduğunu belirtse de adil yargılanma hakkının demokratik hukuk devletinin vazgeçilmez unsurlarından biri olduğunu vurgulamaktadır (AYM, *Gençlerbirliği Spor Kulübü*, B. No: 2014/14081, 2017).

AYM içtihadı, spor tahkimi kararlarının tamamen yargı denetimi dışında bırakılmasının temel hakların korunması açısından sorunlu olduğunu dolaylı biçimde ortaya koymaktadır. Bu nedenle reform kapsamında, tahkim kararlarının en azından bağımsızlık, tarafsızlık ve usule ilişkin güvenceler yönünden sınırlı bir anayasal veya yargısal denetime açılması, hukuk devleti ilkesinin güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Üçüncü reform alanı, usuli güvencelerin açık ve ayrıntılı biçimde mevzuatta düzenlenmesidir. Silahların eşitliği, çelişmeli yargılama ve gerekçeli karar ilkelerinin spor tahkimi bakımından açık normlarla güvence altına alınması gerekmektedir. AİHM, bu güvencelerin eksikliğini adil yargılanma hakkının ihlali olarak değerlendirmektedir (Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands, 1993; Krčmář and Others v. Czech Republic, 2000).

Son olarak, zorunlu tahkimin geleceği bakımından taraf iradesinin güçlendirilmesi önem arz etmektedir. Anglo-Sakson hukuk sistemlerinde olduğu

gibi, tahkimin esasen tarafların özgür ve bilinçli rızasına dayanması, adil yargılanma hakkı ile daha uyumlu bir yapı ortaya koymaktadır. Spor hukukunda mutlak zorunlu tahkim yerine, istisnai ve sınırlı zorunluluk halleri öngörülmesi veya taraflara alternatif yargı yolları tanınması, hak ihlali riskini azaltabilecektir (Rigozzi & Hasler, 2023).

Sonuç olarak, sporda zorunlu tahkimin geleceği, bu kurumun adil yargılanma hakkı ile kuracağı dengeye bağlıdır. Bağımsız, tarafsız, şeffaf ve denetlenebilir bir spor tahkim sistemi hem sporun ihtiyaçlarını karşılayacak hem de bireylerin temel haklarını güvence altına alacaktır. Aksi halde, zorunlu tahkimin meşruiyeti ulusal anayasa mahkemeleri ve AIHM önünde giderek daha fazla sorgulanmaya devam edecektir (Mutu & Pechstein v. Switzerland, 2018; BVerfG, 2007).

Sonuç

Spor hukukunda tahkim, sportif uyuşmazlıkların hızlı, uzmanlık gerektiren ve yeknesak biçimde çözülmesi bakımından önemli bir alternatif uyuşmazlık çözüm yolu olarak öne çıkmaktadır. Özellikle uluslararası spor organizasyonlarının ve federasyon yapılarının gelişmesiyle birlikte, spor tahkimi hem ulusal hem de uluslararası düzeyde vazgeçilmez bir kurum haline gelmiştir. Bununla birlikte, tahkimin zorunlu nitelik kazanması, adil yargılanma hakkı bakımından ciddi hukuki tartışmaları beraberinde getirmektedir.

Bu çalışma kapsamında yapılan incelemeler, sporda zorunlu tahkimin tek başına adil yargılanma hakkına aykırı kabul edilmediğini; ancak bu tür yargılamaların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde öngörülen güvenceleri eksiksiz biçimde sağlaması gerektiğini ortaya koymaktadır. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Mutu ve Pechstein kararında, spor tahkiminin ilke olarak meşru olduğunu kabul etmiş; buna karşılık bağımsızlık, tarafsızlık, mahkemeye erişim ve usuli güvencelerin sağlanmasının zorunlu olduğunu açıkça vurgulamıştır (Mutu & Pechstein v. Switzerland, 2018).

Türkiye'de ise sporda zorunlu tahkimin anayasal düzeyde düzenlenmiş olması, mahkemeye erişim hakkı ve yargısal denetim bakımından daha katı bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Spor tahkim kurulu kararlarının kesin nitelik taşıması ve yargı denetimine kapalı olması, hukuk devleti ve adil yargılanma hakkı ilkeleri açısından eleştiriye açıktır. Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru kararlarında bu sınırlı denetim alanına dikkat çekmekte; ancak anayasal düzenleme nedeniyle doğrudan bir denetim gerçekleştirememektedir (AYM, *Gençlerbirliği Spor Kulübü*, 2017).

Karşılaştırmalı hukuk incelemesi, özellikle Alman Federal Anayasa Mahkemesi içtihadı ışığında, zorunlu tahkimin ancak bireyin temel haklarını orantısız biçimde sınırlamaması ve asgari düzeyde yargısal denetime açık olması

koşuluyla kabul edilebilir olduğunu göstermektedir (BVerfG, 1 BvR 2104/05, 2007). Bu yaklaşım, spor tahkiminin mutlak ve denetimsiz bir alan olarak görülmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede, sporda zorunlu tahkimin geleceği bakımından temel hedef, sporun ihtiyaçları ile adil yargılanma hakkı arasında dengeli bir sistem kurmaktır. Spor tahkim kurullarının yapısal bağımsızlığının güçlendirilmesi, hakemlerin atanma usullerinin şeffaflaştırılması, usuli güvencelerin açık normlarla güvence altına alınması ve tahkim kararlarının sınırlı da olsa yargısal denetime açılması, bu dengenin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, sporda zorunlu tahkim uygulaması, ancak bağımsız, tarafsız, şeffaf ve denetlenebilir bir yapıya kavuşturulduğu ölçüde adil yargılanma hakkı ile bağdaşabilecektir. Aksi halde, bu sistemin meşruiyeti gerek ulusal anayasa yargısı gerekse Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önünde giderek daha fazla sorgulanmaya devam edecektir. Bu nedenle, spor hukukunda zorunlu tahkimin yeniden yapılandırılması, yalnızca hukuki bir gereklilik değil, aynı zamanda demokratik hukuk devletinin bir zorunluluğu olarak karşımıza çıkmaktadır (Mutu & Pechstein v. Switzerland, 2018; Kaya, 2020).

Kaynakça

- Anayasa Mahkemesi. (2017). *Gençlerbirliği Spor Kulübü* (B. No: 2014/14081).
- Ashingdane v. the United Kingdom, App. No. 8225/78 (ECHR, 1985).
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. (1950). Avrupa Konseyi.
- Bundesverfassungsgericht (BVerfG). (2007). *1 BvR 2104/05* (Pechstein bağlantılı anayasal değerlendirme).
- Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands, App. No. 14448/88 (ECHR, 1993).
- Findlay v. the United Kingdom, App. No. 22107/93 (ECHR, 1997).
- Frydlender v. France, App. No. 30979/96 (ECHR, 2000).
- Golder v. the United Kingdom, App. No. 4451/70 (ECHR, 1975).
- Hadjianastassiou v. Greece, App. No. 12945/87 (ECHR, 1992).
- Kaya, M. (2020). Sporda zorunlu tahkim ve adil yargılanma hakkı. *Anayasa Hukuku Dergisi*, 9(18), 233–260.
- Křmář and Others v. Czech Republic, App. No. 35376/97 (ECHR, 2000).
- Mutu & Pechstein v. Switzerland, App. No. 40575/10 ve 67474/10 (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2018).
- Özdemir, A. (2016). TFF Tahkim Kurulu yargılamasının adil yargılanma hakkı bakımından değerlendirilmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 124, 89–118
- Rigozzi, A., & Hasler, A. (2023). Human rights in sports arbitration: What should the CAS do? *Liverpool Law Review*, 44(3), 367–389.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982).
- Yılmaz, B. (2017). Spor hukukunda tahkim. *Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 101–125.
- Lokmanoğlu, S. Y. (2020). TÜRK HUKUKUNDA TAHKİM SÖZLEŞMESİNİN KURUCU UNSURLARI VE GEÇERLİLİK ŞARTLARI. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1(41), 347-368.
- Yılmazsoy, E. (2020). Tahkim ve hakem sözleşmeleri. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1(41), 389-426.
- Özdemir, Burhan. Türk İş Kanununda Zorunlu Tahkim. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1989.
- Bahar, E. (2022). TÜRKİYE ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI İŞİĞİNDE “ADİL YARGILANMA HAKKI. *Adalet Dergisi*, (68), 253-283.
- Gölcüklü F, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ‘Adil Yargılama’”, C.49, S.1, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 1994,
- Sibel İncoğlu, Adil Yargılanma Hakkı, AYM’ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4, MRK Baskı, Ankara, 2018, s.3
- Doğan, İ, İnsan Hakları Hukuku, 2. Baskı, Astana Yayınları, Ankara, 2015.
- İnceoğlu S, Adil Yargılanma Hakkı, AYM’ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4, MRK Baskı, Ankara, 2018

3. Bölüm

Spor Pazarlamasında Dijital Dönüşüm ve Analitiğin Yükselişi

Sinan DEMİRCİ¹

Özet

Dijital teknolojilerin spor endüstrisine nüfuzu, pazarlama pratiklerini yalnızca araçsal düzeyde değil; bilgi üretimi, strateji tasarımı ve taraftar ilişkileri yönetimi bakımından da yapısal biçimde dönüştürmektedir. Bu bölüm, söz konusu dönüşümü spor yönetimi perspektifinden kuramsal ve uygulamalı bir bütünlük içinde ele almaktadır. Çalışmanın temel argümanı şudur: Veri analitiği ve yapay zekâ yetkinliği, günümüz spor örgütleri için isteğe bağlı bir teknolojik tercih olmaktan çıkmış; Kaynak Tabanlı Görüş çerçevesinde değer yaratan, taklit edilmesi güç ve sürdürülebilir rekabet avantajının birincil kaynağına dönüşmüştür.

Bölümde kavramsal çerçeve; Kaynak Tabanlı Görüş, Uses & Gratifications Teorisi ve Sosyal Kimlik Teorisi olmak üzere üç tamamlayıcı kuramsal eksen üzerine inşa edilmektedir. Bu entegre yaklaşım; veri analitiğini hem örgütsel strateji hem de taraftar davranışı boyutlarıyla birlikte ele almayı mümkün kılmaktadır. Büyük veri uygulamaları, tahmine dayalı analitik modeller, kişiselleştirilmiş pazarlama ve yapay zekâ destekli sponsorluk değerlemesi; taraftar katılımı, gelir optimizasyonu ve marka yönetimi üzerindeki etkileri bağlamında analitik ve eleştirel bir tutumla incelenmektedir. Uluslararası spor kulüpleri ve liglerden elde edilen uygulama örnekleri ile Türkiye bağlamına özgü değerlendirmeler, kuramsal tartışmayı ampirik bir zemine taşımaktadır. Bölümün özgün katkılarından biri; dijitalleşmeye eşlik eden yapısal riskleri, veri güvenliği açıkları, algoritmik önyargı ve taraftar manipülasyonu, teknoloji optimizmiyle dengeleyen eleştirel bir perspektif sunmasıdır. Çalışma; metaverse, NFT ve üretici yapay zekânın spor pazarlamasının geleceğini nasıl yeniden biçimlendireceğine dair öngörüler ve araştırmacılar ile sektör uygulayıcıları için somut yönelimlerle sonuçlandırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: dijital pazarlama analitiği, spor pazarlaması, taraftar katılımı, yapay zekâ, veri odaklı karar alma, sponsorluk analitiği, dijital dönüşüm

¹ Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

1. Giriş

1.1. Dijitalleşmenin Spor Pazarlamasındaki Dönüşümü

Küresel spor endüstrisi, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde köklü bir dönüşüm sürecinden geçmektedir. Teknolojinin hızla gelişmesi, internet kullanımının yaygınlaşması ve mobil cihazların gündelik yaşamın vazgeçilmez bir parçası hâline gelmesiyle birlikte spor pazarlaması da yapısal bir değişim yaşamaktadır. Bu değişim yalnızca araçsal bir dönüşüm değil; aynı zamanda kavramsal, stratejik ve organizasyonel boyutları olan köklü bir paradigma kaymasıdır (Shilbury vd., 2020; Ratten, 2020).

Küresel spor pazarının 2023 yılı itibarıyla yaklaşık 620 milyar dolar büyüklüğe ulaştığı tahmin edilmekte; dijital kanallar aracılığıyla elde edilen gelirin toplam içindeki payının giderek arttığı raporlanmaktadır (PwC, 2023). Sporla ilgili dijital içeriklerin tüketiminde kaydedilen patlama, kulüplerin ve organizasyonların taraftarlarla kurduğu iletişim biçimini kökten değiştirmiş; doğrudan tüketiciye ulaşım (Direct-to-Consumer, D2C) modelleri ön plana çıkmıştır (Mastromartino & Zhang, 2024).

Dijitalleşme sürecinde taraftar, pasif bir izleyici konumundan aktif bir katılımcı ve içerik üreticisine dönüşmüştür. Bu dönüşüm, spor pazarlamacılarını taraftar davranışlarını anlayabilmek, öngörebilmek ve yönetebilmek için veri analitiği, yapay zekâ (YZ) ve büyük veri teknolojilerine yatırım yapmaya yöneltmektedir (Naraine & Parent, 2016; Watanabe vd., 2021). Dolayısıyla dijital pazarlama analitiği, çağdaş spor yönetiminin temel rekabet aracı hâline gelmiştir.

1.2. Geleneksel ve Dijital Pazarlama: Karşılaştırmalı Bir Bakış

Geleneksel spor pazarlaması; televizyon yayın anlaşmaları, basılı reklamlar, stadyum tabelaları ve birebir müşteri ilişkileri yönetimi gibi araçlara dayanmaktaydı. Bu modelde iletişim büyük ölçüde tek yönlüydü; kulüpler ve organizasyonlar mesajlarını kitleye iletir, ancak gerçek zamanlı geri bildirim almaları son derece güçtü (Mullin vd., 2014). Ölçüm olanakları kısıtlıydı; kampanya etkinliği çoğunlukla satış rakamları veya anket verileriyle değerlendiriliyordu.

Dijital pazarlama bu denklemi tersine çevirmiştir. İki yönlü iletişim, gerçek zamanlı veri akışı, kişiselleştirme ve granüler ölçüm bu modelin temel özellikleridir (Chaffey & Ellis-Chadwick, 2022). Tablo 1, iki yaklaşım arasındaki temel farklılıkları özetlemektedir.

Tablo 1. Geleneksel ve Dijital Spor Pazarlaması: Karşılaştırmalı Analiz

Boyut	Geleneksel Pazarlama	Dijital Pazarlama
İletişim yönü	Tek yönlü	Çift yönlü / Çok yönlü
Hedefleme	Kitlesel	Mikro-segmente edilmiş
Geri bildirim	Gecikmiş, sınırlı	Anlık, kapsamlı
Ölçüm	Dolaylı (anket, satış)	Doğrudan (analitik araçlar)
Maliyet yapısı	Yüksek sabit maliyet	Değişken, ölçeklenebilir
Etkileşim	Pasif izleyici	Aktif katılımcı
İçerik üretimi	Yalnızca kurumsal	Kullanıcı ve kurum ortak

Kaynak: Mullin vd. (2014); Chaffey & Ellis-Chadwick (2022)'den uyarlanmıştır.

Eleştirel bir değerlendirme yapıldığında, geleneksel ve dijital yaklaşımların birbirinin yerine geçmediği; aksine başarılı spor organizasyonlarının entegre bir pazarlama iletişimi anlayışıyla her iki paradigmadan da yararlandığı görülmektedir (Shilbury vd., 2020). Ancak veri üretiminin ve analitik kapasitelerin exponansiyel büyümesi, dijital ayağın stratejik önemini her geçen yıl artırmaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Dijital Dönüşüm Kavramı

Dijital dönüşüm, yalnızca teknolojik araçların benimsenmesinden ibaret değildir. Kavram; iş süreçlerinin, örgüt kültürünün, müşteri deneyiminin ve değer yaratma modellerinin dijital teknolojiler aracılığıyla kökten yeniden tasarlanmasını ifade etmektedir (Schwab, 2016; Wirtz, 2019). Spor bağlamında dijital dönüşüm; kulüpler, federasyonlar, medya ortakları ve sponsorlar arasındaki ilişkilerin yeniden yapılandırılmasını ve taraftar deneyiminin fiziksel-dijital entegrasyon temelinde kurgulanmasını kapsamaktadır (Ratten, 2020).

Literatürde dijital dönüşüm genellikle üç katmanda ele alınmaktadır: (1) operasyonel dönüşüm (süreçlerin otomasyonu ve verimlileştirilmesi), (2) iş modeli dönüşümü (yeni gelir kaynaklarının geliştirilmesi) ve (3) kültürel dönüşüm (veri kültürünün ve çevik yönetim anlayışının benimsenmesi) (Westerman vd., 2014). Spor örgütleri açısından bu üç katmanın da eş zamanlı işletilmesi, sürdürülebilir bir dijital strateji için zorunludur. Bu çerçevede yalnızca teknoloji yatırımı yapmak, ancak kurumsal kültürü ve süreçleri dönüştürmemek; dijital dönüşüm girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasının başlıca nedeni olarak öne çıkmaktadır.

2.2. Spor Pazarlaması: Tanım ve Evrim

Mullin vd.'nin (2014) klasikleşmiş tanımına göre spor pazarlaması; spor ürünlerinin ve hizmetlerinin pazarlanması ile spor aracılığıyla diğer ürün ve hizmetlerin pazarlanması olmak üzere iki temel işlevi kapsamaktadır. Bu ayrım,

disiplinin hem özgün ticari boyutunu hem de araçsal gücünü vurgulaması bakımından değerini korumaktadır (Kaya, 2021).

Spor pazarlamasının evrimi incelendiğinde dört tarihsel dönem öne çıkmaktadır. İlk dönemde (1970ler-1980ler) pazarlama faaliyetleri büyük ölçüde bilet ve lisanslı ürün satışına odaklanmaktaydı. İkinci dönemde (1990lar) televizyon yayın gelirleri ve büyük sponsorluk anlaşmaları ön plana çıktı. Üçüncü dönemde (2000ler) internet ve e-ticaret kulüplerin taraftarlarla doğrudan ilişki kurmasına olanak tanıdı. Dördüncü ve güncel dönemde ise sosyal medya, büyük veri ve YZ, spor pazarlamasını temelden dönüştürmektedir (Desbordes & Richelieu, 2012; Mastromartino & Zhang, 2024).

2.3. Veri Odaklı Pazarlama Yaklaşımı

Veri odaklı pazarlama (data-driven marketing), kararların içgüdü veya sezgiden değil, sistematik veri analizi ve kanıta dayalı içgörülerden hareketle alındığı bir stratejik yaklaşımı ifade etmektedir (Marr, 2015). Spor sektöründe bu yaklaşım; bilet fiyatlandırmasından içerik stratejisine, sponsorluk değerlemesinden taraftar segmentasyonuna kadar geniş bir uygulama yelpazesi sunmaktadır.

Veri odaklı yaklaşımın teorik temeli büyük ölçüde Barney (1991) tarafından geliştirilen Kaynak Tabanlı Görüş (Resource-Based View) üzerine inşa edilmektedir. Bu perspektiften bakıldığında analitik altyapı ve veri yetkinliği, spor örgütleri için taklit edilmesi güç, nadir ve değerli bir stratejik kaynak oluşturmaktadır. Rakiplerinden önce analitik kapasitesini geliştiren kulüplerin sürdürülebilir rekabet avantajı elde ettiğine ilişkin bulgular bu argümanı desteklemektedir (Alamar, 2013). Bununla birlikte, veri analitiği yatırımlarının somut getirilerinin ölçülmesindeki güçlük, örgütsel dirençle birleşince karar vericiler açısından ciddi bir bariyer oluşturmaktadır.

3. Spor Pazarlamasında Dijitalleşme Süreci

3.1. Sosyal Medya, Mobil Uygulamalar ve OTT Platformlar

Sosyal medya platformları, spor pazarlamasını hem bir iletişim hem de veri üretim kanalı olarak kökten dönüştürmüştür. Facebook, Instagram, X (eski adıyla Twitter), TikTok ve YouTube; kulüplere anlık kitle erişimi, içerik paylaşım olanağı ve taraftar geri bildirimi sağlamaktadır (Filo vd., 2015; Parganas vd., 2015). 2023 yılı itibarıyla FC Barcelona Instagram'da 120 milyonu aşkın, Real Madrid ise 100 milyona yakın takipçiye ulaşmıştır (Deloitte, 2024). Bu rakamlar, sosyal medyanın geleneksel medyayı geride bırakarak ana temas noktasına dönüştüğünü açıkça ortaya koymaktadır.

Mobil uygulamalar, taraftar deneyimini stadyum içinde ve dışında zenginleştiren kritik bir dijital araç hâline gelmiştir. Taraftar uygulamaları; bilet alımı, canlı

istatistikler, artırılmış gerçeklik (AR) deneyimleri, kişiselleştirilmiş içerik akışı ve ödül programları sunmaktadır. NBA'in resmi uygulaması, bu uygulamaların hem gelir hem de bağlılık açısından somut değer ürettiğini gösteren başlıca örnekler arasında yer almaktadır (Naraine & Parent, 2016).

Over-the-Top (OTT) platformlar ise yayıncılık alanında oyunun kurallarını yeniden yazmaktadır. Amazon Prime Video'nun Premier Lig yayın hakları, DAZN'ın küresel spor yayıncılığındaki yükselişi ve şampiyonluk liglerinin doğrudan dijital dağıtım modelleri; geleneksel yayıncı araçlarını devre dışı bırakarak kulüplerin taraftarla doğrudan temas kurmasına imkân tanımaktadır (PwC, 2023). OTT modelinin kritik avantajı, izleyici verilerinin gerçek zamanlı olarak toplanabilmesi ve pazarlama stratejilerine anlık biçimde yansıtılabilmesidir. Bununla birlikte, birden fazla platformun eş zamanlı varlığı taraftar dikkatini parçalayan bir "abonelik yorgunluğu" riskini de beraberinde getirmektedir.

3.2. Dijital Taraftar Deneyimi

Dijital taraftar deneyimi, taraftarın bir kulüple kurduğu tüm temas noktalarındaki deneyimin bütünüdür ve fiziksel stadyum içi deneyimden bağımsız biçimde değerlendirilememektedir. "Phygital" (fiziksel-dijital) deneyim kavramı, bu iki boyutu entegre eden yeni bir çerçeve olarak literatürde yerini almıştır (Ratten, 2020). Bir taraftarın mobil uygulamasından maç biletini alması, stadyum içinde AR katmanlı bir deneyim yaşaması ve hemen ardından maç anılarını sosyal medyada paylaşması; fiziksel ile dijitalin iç içe geçtiği bütünselik bir deneyim döngüsünü örneklemektedir.

Taraftar katılımı (fan engagement) araştırmaları, dijital temas noktalarının taraftar bağlılığı üzerindeki belirleyici etkisini tutarlı biçimde ortaya koymaktadır (Stavros vd., 2014; Kunkel & Biscaia, 2020). Uses & Gratifications Teorisinden (Katz vd., 1974) hareketle taraftarların dijital platformları bilgi arama, eğlence, sosyal etkileşim ve kimlik ifadesi gibi farklı güdülerle kullandığı anlaşılmaktadır. Bu çok boyutlu güdülenme yapısı, tek tip bir dijital içerik stratejisinin yetersiz kalacağını; aksine segment bazlı, bağlama duyarlı ve platforma özgü bir yaklaşımın zorunluluğunu vurgulamaktadır.

3.3. Spor Kulüplerinin Dijital Stratejileri

Öncü kulüpler; dijital pazarlamayı bütünselik bir strateji olarak kurgulamakta, sosyal medya yönetimi, içerik pazarlaması, e-posta otomasyonu, CRM ve veri analitiğini tek bir ekosistemde bir araya getirmektedir. Manchester City örneğinde görüldüğü gibi City Football Group, dijital stratejiyi küresel taraftar tabanını büyütmenin ve farklı gelir akışları oluşturma temel aracı olarak konumlandırmıştır (Deloitte, 2024).

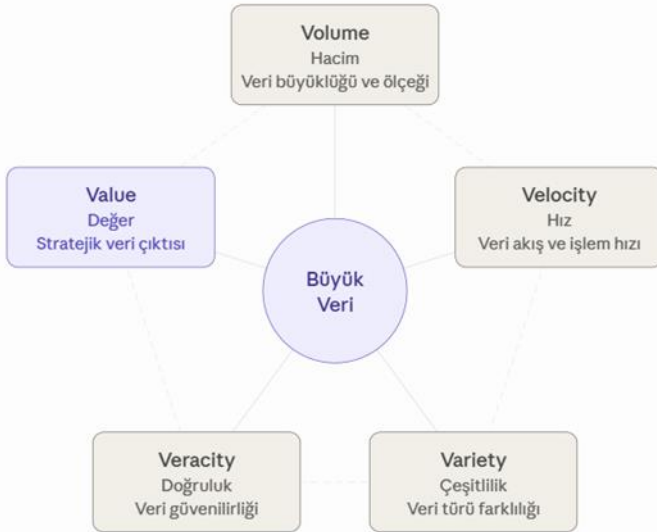
Türkiye'de Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş'ın sosyal medya stratejileri incelendiğinde, bu kulüplerin içerik üretimini profesyonelleştirdiği ve taraftar kitlesine ulaşmak için platformlara özgü içerik formatları geliştirdiği görülmektedir (Akkaya & Zerenler, 2017). Bununla birlikte yerli kulüplerin veri analitiği altyapısı, uluslararası rakipleriyle karşılaştırıldığında henüz erken aşamadır. Bu tablo; Türkiye bağlamında dijital pazarlama analitiğini ele alan ampirik çalışmaların kısıtlılığıyla birlikte değerlendirildiğinde, alana ilişkin önemli bir araştırma ve uygulama boşluğuna işaret etmektedir.

4. Veri Analitiği ve Yapay Zekâ Kullanımı

4.1. Büyük Veri (Big Data)

Büyük veri, geleneksel veritabanı yönetim araçlarıyla işlenemeyecek ölçüde hacimli, hızlı ve çeşitli veri kümelerini tanımlamaktadır (Marr, 2015). Spor sektöründe büyük veri; demografik taraftar profilleri, bilet satın alma geçmişleri, sosyal medya etkileşim verileri, konum bilgileri, canlı maç istatistikleri ve giyilebilir cihaz çıktılarını kapsamaktadır.

Fosso Wamba vd. (2015), büyük verinin değer yaratma sürecini "5V modeli" ile açıklamaktadır: Volume (hacim), Velocity (hız), Variety (çeşitlilik), Veracity (doğruluk) ve Value (değer). Spor pazarlaması açısından bu boyutlardan en kritik olanı Value boyutudur; zira ham verinin stratejik kararları yönlendirecek biçimde işlenebilmesi, gerçek rekabet avantajının kaynağını oluşturmaktadır. Büyük hacimli ancak düşük kaliteli veri, yanlış kararların hızla alınmasına zemin hazırlayabileceğinden veri doğruluğu ve yönetimi kritik bir önem taşımaktadır.

Şekil 1. Büyük verinin 5v modeli

4.2. Taraftar Davranışı Analizi

Taraftar davranışı analizi, büyük veri ve makine öğrenmesi algoritmalarının birleşimiyle taraftarların dijital ve fiziksel ortamlardaki davranış örüntülerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu analizin üç temel işlevi bulunmaktadır: (1) taraftar segmentasyonu, (2) etkileşim örüntülerinin haritalanması ve (3) churn tahmini (taraftar kaybı öngörüsü).

Sosyal Kimlik Teorisi (Tajfel & Turner, 1979), taraftar davranışını anlamada güçlü bir teorik çerçeve sunmaktadır. Yüksek özdeşleşme düzeyine sahip taraftarların dijital platformlarda daha yoğun etkileşime girdiği ve markalı içeriklere daha duyarlı olduğu ampirik çalışmalarla belgelenmiştir (Stavros vd., 2014). Bu bulgu, analitik modellerde taraftar özdeşleşme düzeyinin belirleyici bir değişken olarak konumlandırılması gerektiğine işaret etmektedir. Davranışsal verinin gerçek zamanlı işlenmesi ise yalnızca teknik altyapıyla değil; aynı zamanda içgörüyü eyleme dönüştürebilecek analitik yetkinliğe sahip insan sermayesiyle de doğrudan ilişkilidir.

4.3. Kişiselleştirilmiş Pazarlama

Kişiselleştirme, dijital pazarlamanın en güçlü değer vaadi olarak öne çıkmaktadır. Taraftara özgü içerik, teklifler ve iletişim; etkileşim oranlarını ve satın alma olasılığını anlamlı biçimde artırmaktadır (Kannan, 2017). Spor bağlamında kişiselleştirme; favori oyuncuya göre özelleştirilmiş içerik akışları, geçmiş satın alma davranışına dayalı bilet önerileri ve taraftar katılım geçmişine göre dinamik e-posta iletişimini kapsamaktadır.

Makine öğrenmesi temelli tavsiye sistemleri (recommendation engines), kişiselleştirilmiş pazarlamanın operasyonel altyapısını oluşturmaktadır. Bu sistemlerin etkin biçimde işleyebilmesi için; yeterli hacimde ve kalitede veri, uygun algoritma seçimi ve sürekli yeniden öğrenme (model retraining) süreçleri gerekmektedir (Mastromartino & Zhang, 2024). Kişiselleştirme algoritmalarının etkinliğini spor bağlamında ölçen ampirik çalışmalar hâlâ yetersiz olmakla birlikte, sektördeki erken benimseyici deneyimleri bu modellerin potansiyelini gözler önüne sermektedir.

4.4. Tahmine Dayalı Analitik

Tahmine dayalı analitik (predictive analytics), geçmiş verilerden hareketle gelecekteki davranış ve sonuçları öngörmeyi hedefleyen istatistiksel ve makine öğrenmesi yöntemlerinin bütünüdür (Alamar, 2013). Spor pazarlamasındaki temel uygulama alanları şunlardır:

Bilet talebi tahmini ve dinamik fiyatlandırma: Maç önemi, rakip profili, hava koşulları ve geçmiş satış verileri bir araya getirilerek optimum fiyat

belirlenir. MLB takımlarının bu modeli uzun süredir kullandığı ve anlamlı gelir artışları elde ettiği belgelenmiştir (Alamar, 2013).

Taraftar ömür değeri tahmini (CLV): Bir taraftarın kulüple kurduğu uzun dönemli ilişkinin toplam değerini öngörerek pazarlama yatırımlarının önceliklendirilmesine olanak tanır.

Churn analizi: Hangi taraftarların abonelikten çıkabileceğini önceden tespit ederek önleyici müdahale stratejileri geliştirilmesini sağlar.

İçerik performans tahmini: Hangi içerik türünün hangi segment için en yüksek etkileşimi üretebileceği tahmin edilir.

Tablo 2, spor pazarlamasında kullanılan analitik yöntemleri ve uygulama alanlarını sistematik biçimde sunmaktadır.

Tablo 2. Spor Pazarlamasında Analitik Yöntemler ve Uygulama Alanları

Analitik Türü	Yöntem/Araç	Uygulama Alanı
Betimleyici	Dashboard, raporlama	Geçmiş performans değerlendirme
Tanısal	Korelasyon, segment analizi	Davranış örüntüsü keşfi
Tahmine dayalı	ML, regresyon, zaman serisi	Bilet talebi, CLV, churn
Reçeteleyici	Optimizasyon algoritmaları	Dinamik fiyatlandırma, içerik seçimi
Bilişsel (YZ)	NLP, derin öğrenme	Duygu analizi, chatbotlar, görsel tanıma

Kaynak: Alamar (2013); Fosso Wamba vd. (2015)'ten uyarlanmıştır.

5. Uygulama Örnekleri

5.1. Uluslararası Spor Kulüpleri ve Liglerden Örnekler

Arsenal FC-Taraftar Veri Platformu: Arsenal, 2019'dan itibaren küresel taraftar tabanını anlamak amacıyla kapsamlı bir veri platformu kurmuştur. Platform; sosyal medya etkileşim verileri, uygulama kullanım verileri ve bilet satın alma geçmişlerini bütünleştirerek kişiselleştirilmiş kampanyalar üretmektedir. Kulüp, bu sayede taraftar uygulaması açılma oranlarında ve dijital gelirden kayda değer artışlar bildirmiştir (Mastromartino & Zhang, 2024).

NBA-İkinci Ekran Stratejisi: NBA'in dijital stratejisi, taraftarların maçı izlerken mobil cihazlarında eş zamanlı içerik tükettiği "ikinci ekran" olgusunu merkezine almaktadır. NBA uygulaması; canlı istatistikler, oyuncu karşılaştırmaları ve anlık veri görselleştirmeleri sunarak maç deneyimini zenginleştirmektedir. Bu strateji, ligin küresel taraftar tabanını genişletmede ve yeni kuşak izleyicilere ulaşmada belirleyici bir etken olarak değerlendirilmektedir (Deloitte, 2024).

Formula 1-Veri Odaklı Yeniden Konumlandırma: Formula 1, 2017'den itibaren Liberty Media yönetiminde agresif bir dijital dönüşüm stratejisi izlemiştir. Sosyal medya içeriklerini gençleştiren, Netflix belgeseli "Drive to

Survive" ile yeni taraftar kitleleri kazanan ve kapsamlı bir veri analitiği altyapısı kuran F1'in küresel sosyal medya takipçi sayısı birkaç yıl içinde ikiye katlanmıştır (PwC, 2023). Bu örnek; içerik stratejisi, medya yönetimi ve veri analitiğinin entegre edilmesinin yarattığı sinerjik etkiyi açıkça göstermektedir.

5.2. Sponsorluk ve Marka Yönetiminde Analitik Kullanımı

Sponsorluk değerlemesi, dijital analitik sayesinde çok daha nesnel ve ölçülebilir bir hâl almıştır. Geleneksel yöntemlerde değerlendirme büyük ölçüde medyada logonun görüldüğü saniyelerle yapılırken; günümüzde etiket söylemi analizi (hashtag analysis), sosyal yayın değeri (social media earned value) ve etkileşim bazlı ölçüm modelleri ön plana çıkmaktadır (Abeza vd., 2013).

Yapay zekâ destekli görsel tanıma sistemleri, yayın görüntülerindeki logo görünürlüğünü otomatik olarak tespit edip parasal değere dönüştürebilmektedir. Bu teknoloji, sponsorluk yatırımının geri dönüşünü (ROI) hem daha doğru hem de gerçek zamanlı ölçme olanağı sunmaktadır. Böylece sponsorluk müzakereleri, sezgisel değerlendirmelerden veri temelli bir zemine kaymaktadır (Watanabe vd., 2021). Bu durum; kulüpler açısından müzakere gücünü artırırken, sponsorlar açısından da yatırım kararlarının gerekçelendirilmesini kolaylaştırmaktadır.

5.3. Dijital Gelir Modelleri

Spor kulüplerinin dijital gelir modelleri beş ana kaynaktan toplanmaktadır: OTT yayın aboneliği gelirleri, e-ticaret ve lisanslı ürün satışı, dijital sponsorluk ve reklam gelirleri, oyun ve fantezi spor platformları, NFT ve koleksiyon dijital varlıklar. Bu çeşitleme; geleneksel gelir akışlarına (bilet, yayın, maç günü gelirleri) olan bağımlılığı azaltmakta ve öngörülemez kriz durumlarına karşı finansal dayanıklılığı artırmaktadır (Deloitte, 2024). Covid-19 pandemisi döneminde seyircisiz oynanan maçların yarattığı gelir şoku, dijital gelir modellerinin kritik önemini somut biçimde ortaya koymuştur.

6. Avantajlar ve Fırsatlar

6.1. Gelir Artışı

Dijital pazarlama analitiğinin en somut getirisi, ölçülebilir gelir artışıdır. Dinamik fiyatlandırma, kişiselleştirilmiş teklifler ve veri odaklı müşteri ömür değeri yönetimi; bilet gelirlerinde, mağaza satışlarında ve dijital abonelik gelirlerinde kayda değer artışlar üretmektedir (Alamar, 2013). Deloitte'un (2024) raporuna göre Premier Lig kulüplerinin dijital kanallardan elde ettiği gelir, son on yılda beş katına çıkmıştır. Yalnızca büyük kulüplerle sınırlı kalmayan bu eğilim; orta ölçekli kulüpler için de analitik altyapıya yapılan yatırımın kârlı bir uzun vadeli strateji olduğuna işaret etmektedir.

6.2. Taraftar Bağlılığı ve Uzun Vadeli İlişki Yönetimi

Veri analitiği, taraftar bağlılığı yönetimini reaktif (sorun çözme) olmaktan çıkarıp proaktif (değer yaratma) bir boyuta taşımaktadır. Yüksek churn riski taşıyan taraftarların önceden tespit edilmesi ve bu kişilere özelleştirilmiş teşvik paketleri sunulması, uzun vadeli ilişki yönetiminin temel bileşenini oluşturmaktadır (Kunkel & Biscaia, 2020). Bunun yanı sıra gamification (oyunlaştırma) öğeleri içeren dijital sadakat programları, taraftarın kulüple duygusal bağıını pekiştirerek demografik çeşitliliği de artırmaktadır.

6.3. Rekabet Avantajı

Analitik yetkinlik, Barney (1991)'in VRIN kriterlerini (değerli, nadir, taklit edilemez, ikame edilemez) karşılayan stratejik bir kaynak niteliği taşımaktadır. Güçlü bir veri kültürü ve analitik altyapısına sahip kulüpler; rakiplerinin önünde konumlanmakta, daha avantajlı sponsorluk anlaşmaları yapabilmekte ve taraftar kitlesini daha hızlı büyütebilmektedir. F1'in dijital dönüşümü ile NBA'in küresel genişlemesi, bu argümanı destekleyen ve alana özgü somut başarı hikayeleri sunmaktadır.

7. Dezavantajlar ve Sınırlılıklar

7.1. Veri Güvenliği ve Siber Riskler

Büyük veri ekosistemi, beraberinde ciddi güvenlik riskleri getirmektedir. Spor kulüpleri, milyonlarca taraftarın kişisel ve finansal verilerini barındıran sistemler işletmektedir. Bu sistemlerin siber saldırılara karşı savunmasız kalması; hem kurumsal itibar hem de hukuki sorumluluk açısından yüksek risk taşımaktadır. Manchester United'ın 2020 yılında maruz kaldığı siber saldırı, sistemlerin haftalarca kısmi çalışma kapasitesiyle işlediğini ve milyonlarca sterlin kayba yol açtığını gözler önüne sermiştir (Deloitte, 2024). Bu örnek; veri güvenliğine yapılan yatırımın yalnızca teknik bir zorunluluk değil, aynı zamanda stratejik bir risk yönetimi gereği olduğunu ortaya koymaktadır.

7.2. Teknoloji Bağımlılığı ve Dijital Eşitsizlik

Dijital dönüşüm stratejileri, büyük ölçekli teknoloji altyapısına ve sürekli güncellenen yazılım çözümlerine bağımlılık yaratmaktadır. Özellikle küçük ve orta ölçekli spor kulüpleri için bu bağımlılık; platform değişimlerinde, algoritma güncellemelerinde veya teknoloji tedarikçisi sorunlarında ciddi operasyonel kırılganlıklara yol açabilmektedir (Ratten, 2020). Bunun yanı sıra, dijital altyapıya erişim imkânlarındaki eşitsizlik küçük ligdeki kulüplerin büyük rakipleriyle rekabet edebilirliğini tehdit etmekte; yapısal bir dijital uçurumun derinleşmesine zemin hazırlamaktadır.

7.3. Maliyet ve Yatırım Getirisi Belirsizliği

Gelişmiş analitik altyapısının kurulumu ve işletimi yüksek sabit ve değişken maliyetler gerektirmektedir: veri mühendisleri, analistler, YZ platformları, bulut bilişim altyapısı ve sürekli eğitim programları bu kalemleri oluşturmaktadır. Küçük spor örgütleri için bu maliyetler, yatırımın geri dönüşünü (ROI) belirsizleştirmektedir. Öte yandan dijital pazarlama yatırımlarının etkisini geleneksel gelir metriklerine bağlamak metodolojik güçlükler içermekte; bu durum karar vericileri temkinli bir yatırım tutumuna yöneltebilmektedir.

8. Etik Boyut

8.1. Veri Gizliliği ve Düzenleyici Çerçeve

Taraftar verilerinin toplanması, işlenmesi ve kullanılması; bireysel mahremiyet hakkını doğrudan ilgilendiren etik ve hukuki bir zemin oluşturmaktadır. Avrupa Birliği'nin Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR, 2018), bu alandaki en kapsamlı düzenleyici çerçeveyi sunmakta; açık rıza, veri minimizasyonu ve bireyin veriler üzerindeki hakları ilkeleriyle spor organizasyonlarını önemli yükümlülükler altına sokmaktadır (Schwab, 2016). Türkiye'de ise Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK, 2016) benzer bir çerçeve oluşturmakta ve spor kulüplerini de kapsamaktadır.

Spor örgütleri açısından bu düzenlemelere uyum; hem yasal bir zorunluluk hem de taraftar güvenini pekiştiren stratejik bir değerdir. Taraftarların kendi verilerinin nasıl kullanıldığına ilişkin şeffaf bilgilendirme, uzun vadeli ilişki yönetiminin ayrılmaz bir parçası olarak konumlandırılmalıdır.

8.2. Algoritmik Önyargı

Makine öğrenmesi algoritmalarının önyargılı (biased) eğitim verileriyle beslenmesi durumunda ürettiği çıktılar da sistemik önyargı taşıyacaktır. Spor pazarlaması bağlamında bu risk; belirli demografik grupların sistematik biçimde dışlanması, ayrımcı fiyatlandırma uygulamalarına zemin hazırlanması veya içerik önerisinin belirli kimlikleri orantısız biçimde avantajlandırması gibi biçimlerde tezahür edebilir (Kannan, 2017). Algoritmik önyargının tespiti ve giderilmesi; hem etik hem de yasal uyumluluk açısından kritik öneme sahiptir ve spor analitiği çalışmalarında yeterince ele alınmamış bir alan olarak dikkat çekmektedir.

8.3. Taraftar Manipülasyonu Riski

Kişiselleştirme teknolojilerinin sınırlarına dair en ciddi etik kaygılardan biri taraftar manipülasyonu riskidir. Psikolojik profilleme ve davranışsal hedefleme araçları; taraftarların satın alma kararlarını bilinçdışı mekanizmalar aracılığıyla yönlendirmek için kullanılabilir. Baskı satışı teknikleri, kayıp duygusu yaratma

(FOMO) mesajları veya aşırı kişiselleştirilmiş dinamik fiyatlandırma bu riskin somut örneklerine karşılık gelmektedir. Bu noktada sorumlu YZ (responsible AI) ilkeleri ve sektör geneli etik pazarlama standartlarının benimsenmesi, hem bireysel kulüplerin hem de spor yönetim organizasyonlarının gündemine alması gereken acil bir mesele hâline gelmektedir (Wirtz, 2019).

9. Gelecek Perspektifi

9.1. Üretici Yapay Zekâ ve İçerik Dönüşümü

GPT tabanlı üretici yapay zekâ (Generative AI) modelleri, büyük ölçekli ve kişiselleştirilmiş içerik üretimine olanak tanımaktadır. Taraftara özel maç raporları, kişiselleştirilmiş video özeti ve otomatik sosyal medya içerikleri; bu teknolojinin spor pazarlamasındaki ilk pratik uygulamalarını oluşturmaktadır. Üretici YZ'nin içerik maliyetlerini düşürme potansiyeli, orta ölçekli spor örgütleri için demokratize edici bir etki yaratabilir; ancak içerik özgünlüğü ve markaya uygunluk konusundaki risklerin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir (Mastromartino & Zhang, 2024).

9.2. Metaverse, NFT ve Web3

Metaverse, fiziksel mekândan bağımsız biçimde sürükleyici bir spor deneyimi sunma iddiası taşımaktadır. FIFA, NBA ve çeşitli e-spor organizasyonlarının metaverse denemeleri hâlâ erken aşamadadır; ancak NFT bazlı dijital varlıklar ve sanal deneyimler için yeni ekonomik modellerin ortaya çıkması beklenmektedir (Ratten, 2020). Web3 ve blok zinciri teknolojisi; NFT'ler ve taraftar tokenları aracılığıyla spor kulüpleriyle taraftarlar arasında yeni bir ekonomik ilişki biçimi oluşturmaktadır. Chiliz (CHZ) platformunun Türk kulüpleriyle kurduğu ortaklıklar bu alandaki erken benimseyici örnekler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte kripto varlıkların değer istikrarsızlığı, düzenleyici belirsizlikler ve teknoloji okuryazarlığındaki eşitsizlikler bu modelin sürdürülebilirliğini sorgulamakta; eleştirel bir değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır.

9.3. Spor Pazarlamasının Geleceğine İlişkin Öngörüler

Gelecekteki spor pazarlaması ortamına ilişkin birkaç temel öngörü şu şekilde sıralanabilir. Birincisi, gerçek zamanlı kişiselleştirme norm hâline gelecek; taraftarlar her iletişimin kendilerine özel olmasını bekleyecektir. İkincisi, veri analitiği ve YZ yetkinliği, spor yöneticileri için zorunlu bir mesleki beceri setine dönüşecektir. Üçüncüsü, taraftar gizliliğine saygı duyan şeffaf veri uygulamaları, rekabetçi bir farklılaştırma unsuru hâline gelecektir. Dördüncüsü ise küçük ve büyük kulüpler arasındaki analitik uçurumu kapatmaya yönelik sektör geneli standartlar ve iş birliği modelleri gündeme gelecektir (Kaya ve ark., 2026).

10. Sonuç ve Öneriler

Bu bölüm, spor pazarlamasında dijital dönüşümün ve veri analitiğinin yükselişini çok boyutlu bir perspektiften ele almıştır. Ortaya konan bulgular; dijital pazarlama analitiğinin spor örgütleri için artık isteğe bağlı değil, zorunlu bir stratejik yatırım alanı olduğunu açıkça göstermektedir. Geleneksel pazarlama yaklaşımlarının yerini tamamen almaktan ziyade onları tamamlayan bir işlev üstlenen dijital analitik; taraftar katılımını, gelir optimizasyonunu ve sponsorluk yönetimini köklü biçimde dönüştürmektedir.

Kuramsal açıdan bakıldığında Kaynak Tabanlı Görüş, Uses & Gratifications Teorisi ve Sosyal Kimlik Teorisi'nin entegre bir çerçevede kullanılması; veri analitiğinin hem stratejik hem de davranışsal boyutlarını kavramlaştırmak için uygun bir zemin sunmaktadır. Eleştirel bir değerlendirme yapıldığında ise teknoloji optimizminin veri güvenliği, algoritmik önyargı ve taraftar manipülasyonu gibi gerçek risklerle dengelenmesi gerektiği açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu denge; yalnızca bireysel örgütlerin değil, tüm spor yönetimi paydaşlarının kolektif sorumluluğunu gerektirmektedir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Türkiye bağlamında spor kulüplerinin dijital pazarlama analitiği yetkinliklerini ve uygulama düzeylerini inceleyen ampirik çalışmaların yapılması.

Küçük ve orta ölçekli spor örgütlerinde analitik benimseme süreçlerini ele alan boylamsal araştırmaların yürütülmesi.

Üretici YZ uygulamalarının taraftar katılımı ve marka algısı üzerindeki etkilerini ölçen deneysel desenlerin kurgulanması.

Algoritmik önyargı ve taraftar manipülasyonu risklerini spor pazarlaması özelinde ele alan disiplinlerarası çalışmaların geliştirilmesi.

Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

Veri analitiği yatırımlarını aşamalı ve önceliklendirilmiş biçimde planlamak; öncelikle birinci taraf veri altyapısını güçlendirmek.

Analitik projelerde paydaş katılımını sağlamak ve veri kültürünü tüm organizasyona yaymak.

Düzenleyici uyum ve etik veri kullanım politikalarını, rekabet avantajının bir parçası olarak konumlandırmak.

Küçük kulüpler için sektör iş birliğine dayalı ortak analitik altyapı modellerinin geliştirilmesini teşvik etmek.

Kaynakça

- Abeza, G., O'Reilly, N., & Reid, I. (2013). Relationship marketing and social media in sport. *International Journal of Sport Communication*, 6(2), 120–142. <https://doi.org/10.1123/ijsc.6.2.120>
- Akkaya, Ö., & Zerenler, M. (2017). Sosyal medya ve spor pazarlaması ilişkisi taraftar tutumlarını belirlemeye yönelik bir araştırma: Beşiktaş Spor Kulübü örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(4), 945–963.
- Alamar, B. (2013). *Sports analytics: A guide for coaches, managers, and other decision makers*. Columbia University Press.
- Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99–120. <https://doi.org/10.1177/014920639101700108>
- Chaffey, D., & Ellis-Chadwick, F. (2022). *Digital marketing: Strategy, implementation and practice* (8. baskı). Pearson.
- Davis, F. D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology. *MIS Quarterly*, 13(3), 319–340. <https://doi.org/10.2307/249008>
- Deloitte. (2024). *Annual review of football finance 2024*. Deloitte Sports Business Group.
- Desbordes, M., & Richelieu, A. (Ed.). (2012). *Global sport marketing: Contemporary issues and practice*. Routledge.
- Filo, K., Lock, D., & Karg, A. (2015). Sport and social media research: A review. *Sport Management Review*, 18(2), 166–181. <https://doi.org/10.1016/j.smr.2014.11.001>
- Fosso Wamba, S., Akter, S., Edwards, A., Chopin, G., & Gnanzou, D. (2015). How 'big data' can make big impact: Findings from a systematic review and a longitudinal case study. *International Journal of Production Economics*, 165, 234–246. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2014.12.031>
- Kannan, P. K. (2017). Digital marketing: A framework, review and research agenda. *International Journal of Research in Marketing*, 34(1), 22–45. <https://doi.org/10.1016/j.ijresmar.2016.11.006>
- Katz, E., Blumler, J. G., & Gurevitch, M. (1974). Utilization of mass communication by the individual. J. G. Blumler & E. Katz (Ed.), *The uses of mass communications: Current perspectives on gratifications research* içinde (ss. 19–32). Sage.
- Kaya, A. (2021). Dünyü ve bugünüyle olimpiyat oyunları. *İstanbul: Gece kitaplığı*.
- Kaya, A., Yurtseven, C. N., Tuna, G., Gaş, Y., & Demirci, S. (2026). KPSS'ye hazırlanan beden eğitimi öğretmen adaylarında mesleki hazırbulunuşluk ve yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin incelenmesi. *International Journal of*

- Kunkel, T., & Biscaia, R. (2020). Sport brands: Brand relationships and consumer behavior. *Sport Marketing Quarterly*, 29(1), 3–17. <https://doi.org/10.32731/SMQ.291.032020.01>
- Marr, B. (2015). *Big data: Using smart big data, analytics and metrics to make better decisions and improve performance*. Wiley.
- Mastromartino, B., & Zhang, J. J. (Ed.). (2024). *Digital marketing in sports: Global perspectives*. Routledge.
- Mullin, B. J., Hardy, S., & Sutton, W. A. (2014). *Sport marketing* (4. baskı). Human Kinetics.
- Naraine, M. L., & Parent, M. M. (2016). Illuminating centrality and isolation in the social media ego network of a professional sport organization. *Sport Management Review*, 19(5), 551–562. <https://doi.org/10.1016/j.smr.2016.04.002>
- Parganas, P., Anagnostopoulos, C., & Chadwick, S. (2015). 'You'll never tweet alone': Managing sports brands through social media. *Journal of Brand Management*, 22(7), 551–568. <https://doi.org/10.1057/bm.2015.32>
- PwC. (2023). *Sports industry: Lost in transition? PwC global sports survey 2023*. PricewaterhouseCoopers.
- Ratten, V. (2020). *Sport technology and innovation*. Routledge.
- Schwab, K. (2016). *The fourth industrial revolution*. World Economic Forum.
- Shilbury, D., Westerbeek, H., Quick, S., Funk, D., & Karg, A. (2020). *Strategic sport marketing* (5. baskı). Routledge.
- Stavros, C., Meng, M. D., Westberg, K., & Farrelly, F. (2014). Understanding fan motivation for interacting on social media. *Sport Management Review*, 17(4), 455–469. <https://doi.org/10.1016/j.smr.2013.11.004>
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. W. G. Austin & S. Worchel (Ed.), *The social psychology of intergroup relations* içinde (ss. 33–47). Brooks/Cole.
- Watanabe, N. M., Yan, G., & Soebbing, B. P. (2021). Consumer interest in information asymmetry: Social media analytics in professional sport. *Journal of Sport Management*, 35(5), 440–453. <https://doi.org/10.1123/jsm.2020-0161>
- Westerman, G., Bonnet, D., & McAfee, A. (2014). *Leading digital: Turning technology into business transformation*. Harvard Business Review Press.
- Wirtz, B. W. (2019). *Digital business models*. Springer.

4. Bölüm

Sosyal Sorumluluk Projelerinde Sporun Rolü ve İletişim

Yetmir GAŞ¹

Özet

Modern toplumlarda spor, sadece fiziksel performans ya da rekabet aracı değil, sosyal değerlerin aktarılmasında güçlü bir kültürel aktör olarak öne karşımıza çıkmaktadır. Sosyal sorumluluk, 21. yüzyılda işletmelerin ve kurumların etik, çevresel ve toplumsal sorumluluk alanlarında kendilerini konumlandırmalarına zemin hazırlayan esas bir stratejik aygıt hâline gelmiştir. Bu hususta sporun, sosyal sorumluluk faaliyetlerinde hem içeriğin hem de iletişim biçiminin en önemli figürlerinden biri olduğu görülmektedir.

Bu bölümde, sporun sosyal sorumluluk projeleri içindeki konumu; iletişim teorileri, spor yönetimi yaklaşımları ve dijital dönüşüm ekseninde incelemeye alınmıştır. Türkiye’deki futbol kulüplerinden (Galatasaray, Beşiktaş, Fenerbahçe, Trabzonspor, Başakşehir Fk. vb.) FIFA, UEFA, Premier League, La Liga, Bundesliga gibi uluslararası örneklerle uzanan bu geniş yelpazede sosyal sorumluluk projelerinin iletişimsel yapısı ve olgusu irdelenmiştir. Yapılan araştırmalara göre; sporun toplumsal etki yaratmada hem medya desteği hem de duygusal bağ kurma kapasitesi açısından benzersiz bir etkiye sahip olduğu açık ve net bir biçimde karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar kelimeler: *Spor yönetimi, Sosyal Sorumluluk, İletişim, , Dijital Medya*

Abstract

In modern societies, sport emerges not merely as a tool for physical performance or competition, but as a powerful cultural actor in the transmission of social values. In the 21st century, social responsibility has become a fundamental strategic instrument that provides a basis for businesses and institutions to position themselves within ethical, environmental, and social responsibility domains. In this regard, it is observed that sport is one of the most significant figures in social responsibility activities, influencing both the content and the mode of communication.

¹ Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Spor Yönetim Bilimleri

In this section, the position of sport within social responsibility projects is examined through the lenses of communication theories, sports management approaches, and digital transformation. The communicative structure and phenomenon of social responsibility projects are analyzed across a broad spectrum, ranging from Turkish football clubs (such as Galatasaray, Beşiktaş, Fenerbahçe, Trabzonspor, Başakşehir FK, etc.) to international examples like FIFA, UEFA, the Premier League, La Liga, and the Bundesliga. According to conducted research, it is clearly and explicitly evident that sport possesses a unique impact in creating social change, both in terms of media support and the capacity to establish emotional bonds.

Keywords: *Sport management, Corporate Social Responsibility, Communication, Digital Media*

Giriş

Sosyal sorumluluk kavramı, 20. yüzyıl ortalarından itibaren toplumsal fayda ile ekonomik başarının arasındaki dengenin yeniden tanımlanmasını olanak tanımıştır. İlk etapta büyük işletmelerin çevresel etkilerini dengede tutmayı amaç edinen bu anlayış, günümüzde kurumların eşitlik, sürdürülebilirlik ve etik noktalar üzerinde kendilerini konumlandırmaları gerektiğini olmazsa olmaz bir hâle getirmiştir (Kurtulan, 2024).

Küreselleşme süreci çerçevesinde sporun ulaştığı medya ve kitlesel güç, sosyal sorumluluk uygulamalarının hem görünür hem de etkili kıldığını açıkça göstermektedir. Örneğin; FIFA'nın "Football for Hope" girişimine UEFA'nın "Equal Game" (Eşit Oyun) kampanyasından, Premier League'de yürütülen "No Room for Racism" hareketine kadar pek çok proje, sporun sosyal değişimde dönüştürücü, bağdaştırıcı ve bütünleştirici bir olgu olduğunu bizlere göstermektedir (Avcı, 2023).

Ülkemizde de yukarıda belirtilen örneklerle benzer bir yönelim görülür. Kulüplerin toplumsal rolleri, yalnızca saha içindeki başarılar değil, toplumu doğru yönlendirmek ve onlara katkı vermek gibi sorumluluğu ile de ölçülmektedir. Örneğin; Türk futbolunun güzide kulüpleri olarak isimlendirilen; Galatasaray'ın *Sarı-Kırmızı Kalpler*, Fenerbahçe'nin *HeForShe* iş birliği ve Beşiktaş'ın *Bırakmam Seni Kadın Futbolu* projeleri, doğru iletişim stratejileriyle desteklenmiş, yönlendirilmiş ve etkili olmuş sosyal sorumluluk çalışmalarıdır (Kurtulan, 2024; Çelik, 2021).

Yapmış olduğumuz bu çalışmadaki gerçek gayemiz, toplum yaşantısında büyük bir önem arz eden sporun sosyal sorumluluk projeleri kapsamındaki rolünü incelemek ve bu projelerde kullanılan iletişim stratejilerini değerlendirmektir.

2. Sosyal Sorumluluk Kavramının Evrimi

Sosyal sorumluluk kavramı, işletmelerin toplum üzerindeki etkilerinin sadece ekonomik sonuçlarla değil, çevresel, etik ve kültürel etkilerle de değerlendirilmesi gerekli görünen bir dönemin ifade edilmiş şeklidir. Freeman'ın (1984) “paydaş teorisi”, şirketlerin yalnızca hissedarlarına karşı değil, etkinlikler içerisinde yer alan ve bu faaliyetlerden etkilenen bütün paydaşlara karşı sorumluluk bilinci içerisinde olmaları gerektiğini savunarak bu dönüşümün temelini oluşturmuştur (Kaya ve Şahinler, 2024).

Sporla sosyal sorumluluk anlayışına göre ise, kurumların sporun kitlesel etkisini toplumsal fayda sağlamak amacıyla kullanma bilincini içerir. Bundan dolayı burada sorumluluk yalnızca “destek vermek değil, aynı anda “katılım sağlama” ve “dönüşüme uğratma” sürecidir (Smith & Westerbeek, 2007).

2.1. İletişim Teorileri Bağlamında Sosyal Sorumluluk

Spor alt yapılı sosyal sorumluluk uygulamalarını anlamlandırmada en sık kullanılan üç iletişim yaklaşımı bulunduğunu belirtmek gerekmektedir.

Bunlar;

1. *İki Yönlü Simetrik Model (Grunig & Hunt, 1984)*: İletişimi tek yönlü bilgilendirme değil, kamu ve kurum arasında ikili diyalog kurma şekli olarak tanımlar. Taraftar ile spor kulüpleri arasındaki katılımcı ve etkili iletişim bu modele uyum sağlamaktadır.
2. *Toplumsal İnşacı Yaklaşım*: Toplumsal kimliğin inşasında sporun yeri oldukça önemlidir. Sosyal sorumluluk iletileri, aidiyet ve kimlik üretme gücüne sahiptir.
3. *Ağ Toplumu Teorisi (Castells, 2009)*: Dijitalleşme süreci içerisinde yer alan ağlar aracılığıyla küresel çapta ve hızlı şekilde iletişim kurmak mümkün hale gelmiştir. Sporun merkezinde yer alan projeler bu dijital süreç sayesinde uluslararası bir etkiye sahip olur.

Bu bağlamda sosyal sorumluluk, sadece “duyurulan” değil, aynı anda “tecrübelenen” bir iletişim şekline dönüşür (Kaya, 2025). İster sosyal medya kullanıcı olsun isterse de gönüllü olsun taraftar projedeki pasif bir alıcı değil esasında aktif bir katılımcı rolüne bürünür (Üçüncüoğlu & Çavuşoğlu, 2021).

3. Spor Yönetiminde Sosyal Sorumluluk Politikaları

Spor yönetimi tarihsel gelişim süreci içerisinde kaynak yönetimi, performans ve organizasyonel verimlilik etrafında değerlendirilmiştir. Lakin 2000’li yıllardan beri etik yönetim ve sosyal etki, en az performans ölçütleri kadar kıymetli bir hâl almıştır (Babiak & Wolfe, 2009). Yönetim kavramı içerisinde

sosyal sorumluluk, kurumsal imajı daha da güçlendiren, sürdürülebilir toplumsal ilişki bağlantıları oluşturma gücüne sahip stratejik bir alan olarak tanımlanır.

Spor kulüpleri bakımından bu değişim ve dönüşüm, özellikle taraftar ilişkilerini yönetmekten topluluk oluşturma gibi vizyoner bir bakış açısına geçiş anlamına gelir. Bu bağlamda, milyonlarca taraftarı peşinden sürükleyen büyük spor kulüplerinin yürüttükleri yahut paydaşlarından biri oldukları sosyal sorumluluk projelerinin toplum üzerindeki etkilerini çokça görmekteyiz (Kurtulan, 2024).

3.1. Stratejik Planlama Süreci

Bir spor kuruluşunda sosyal sorumluluk stratejisi şu aşamalardan oluşur:

1. *İhtiyaç analizi*: Toplum içerisinde yer alan güncel sosyal problemlerin araştırılması.
2. *Hedef belirleme*: Kurumsal kimlikle uyumlu şekilde hareket ederek öncelikli konu belirleme (örneğin çocuk sağlığı, çevre, cinsiyet eşitliği, fırsat eşitliği,).
3. *Paydaş katılımı*: Sponsorlar, Taraftarlar, Sivil Toplum Kuruluşları ve medya ile müşterek bir paydada buluşma.
4. *Uygulama ve takip*: İletişim aygıtları, faaliyet takvimi ve ölçülebilir stratejilerin belirlenmesi.
5. *Değerlendirme*: Medya analizleri ve sosyal etki ölçümleri ile geri bildirim döngüsünün kurulması.

Bahsedilen bu planlama süreci, klasik bir halka ilişkiler faaliyeti olarak değil de daha çok temelinde sporun yer aldığı bir sosyal sorumluluk, duygusal bağları ön planda tutan bir sistem içerisinde faaliyet gösterir (Avcı, 2023).

3.2. Etik İlkeler ve Yönetişim

Sporun sosyal sorumluluk çerçevesinde yer alan tüm uygulamalar ancak ve ancak iyi bir yönetim faaliyeti sayesinde etki alanını genişletebilir. Türkiye Futbol Federasyonu (TFF), “Topluma Katkı” noktasında 2021 yılından sonraki dönem içerisinde yer alan, tabi ki UEFA’nın kurumsal politikaları çerçevesinde hareket eden dört ilke – şeffaflık, hesap verebilirlik, adalet ve katılım doğrultusunda stratejiler belirlemiştir (TFF, 2022)

Etik yönetim kavramı, iletişim stratejisinin gidişatına büyük etki eder. Kişilere değil değerlere odaklanan söylem, kamuoyunda güven inşasını yükseltir ve projenin daha kabul görme kapasitesini pekiştirir (Baytar, 2021).

4. İletişim Stratejileri ve Dijital Medya

Spor iletişimi kavramı, geleneksel basın bültenlerinden çok daha karmaşık ve komplike bir noktaya dönüşmüştür. Dijitalleşme süreci ile birlikte, kurumlar haber üreticisi hâline gelmiş; medya ilişkileri artık içeriğin kontrolü kadar, anlatılan şeyin yönetimini de içermektedir.

Sosyal Sorumluluk mesajlarının anlatım yoluyla karşımıza çıkan başarısı üç ögeye dayanır:

- *Otantiklik*: Değerler ile eylem arasındaki tutarlılık oluşmuş olması.
- *Empati Kurmak*: Projeye katılım sağlayan bireylerin hikâyeleri aracılığıyla duygusal bağ kurmak. Bu deneyimleri kendi yaşantılarıyla özdeşleştirmek.
- *Süreklilik*: Kampanyaların sadece tek bir kerelik değil, kurumsal aidiyete bürünmüş olmasıdır.

Günümüzde iletişim stratejisi, sadece “ne söylendiği”ni değil, “nasıl hissedildiği”ni yönetmek durumundadır. Özellikle sosyal medya kampanyalarında çokça kullanılan videolar, görseller ve kısa hikayeler taraftarların katılımını ve ilgilerini artırır (Avcı, 2023).

4.1 Sosyal Medya Platformları ve Etkileşim Biçimleri

Spor kulüplerinin sosyal sorumluluk mesajlarında en aktif kullandıkları sosyal medya mecraları arasında Instagram, Twitter/X ve YouTube öne çıkmaktadır. Özellikle UEFA ve İngiltere Premier League örneklerinde Twitter, etkileşimi artırmada temel mecra; Ülkemiz Türkiye’de ise Instagram katılım düzeyi açısından ön plandadır (Üçüncüoğlu & Çavuşoğlu, 2021). Son yıllarda Twitter/X kullanımında da çok ciddi miktarda artış olduğu gözlenmektedir. Sosyal sorumluluk açısından değerlendirildiği zaman, sosyal medya platformları geniş kitlelere hızlıca ulaşabilme kabiliyetten dolayı çok önemli bir konuma sahiptir.

Sosyal medya üzerinden yürütülen başlıca stratejiler:

- Hashtag tabanlı farkındalık kampanyaları (örneğin #EqualGame, #BirlikteGüçlüyüz)
- Kısa video gibi formatlar aracılığıyla duygusal mesaj iletimi
- Canlı yayınlarla şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerini benimsemek
- Etkileşimli anketler ve taraftar katılımı

Görüldüğü üzere bu yeni dönem, bizleri klasik halkla ilişkiler yaklaşımından uzaklaştırıp yeni bir model olarak bilinen “katılım temelli iletişim” modeline yakınlaştırmıştır.

4.2 Sporcu İmajı ve Bireysel Markalar

Günümüzde özellikle sosyal mecralarda milyonlara hitap eden sporcular, sosyal sorumluluk mesajlarının kişisel figürleri olmaları açısından önemli rol oynar. Lionel Messi'nin UNICEF elçiliği, Megan Rapinoe'un toplumsal eşitlik kampanyalarındaki görünürlüğü, pek çok başarılı sporcunun ırkçılık karşısında olduklarını ifade ettikleri sosyal sorumluluk projeleri, fırsat eşitliğine ve sporun bağdaştırıcı - bütünleştirici yönüne değer veren projelerde yer almış olan yine önemli spor figürleri gibi örnekler mevcuttur. Bu hususta sporcunun kişisel imajı, markanın etik kimliğiyle bir arada hareket ettiğinde iletişimde ilgi ve güven yaratır (Kurtulan, 2024).

4.3 Kriz İletişimi ve Güven Yönetimi

Spor organizasyonları dönem dönem etik ihlaller, şiddet olayları veya ekonomik krizlerle karşılaşabilir. Böyle dönemlerde sosyal sorumluluk projeleri, kurumsal itibarın yeniden inşasında kritik bir araçtır. Kurumsal itibarın yeniden efektif hale getirilmesi için sosyal sorumluluk kampanyalarının çok doğru iletişim stratejileri uygulanması gerekmektedir.

Ancak kriz dönemlerinde hazırlıksız veya yüzeysel yürütülen kampanyalar güven sorununu derinleştirir ve kurum imajına geri dönüşü olmayan zararlar verebilir. Tam da bu noktada etkin kriz iletişimi için üç ana husus öne çıkar: şeffaflık, zamansallık ve eşduyum. Sosyal medya, bu bağlamda çift taraflı geri bildirim (feedback) mekanizmasının oluşumunu sağlar; toplumsal etkilerin izlenmesi ve doğru bir iletişim biçiminin uygulanması, markanın daha uzun vadeli sürdürülebilirliğine faydalı olur (Baytar, 2021).

5. Sporda Paydaşlar Arası İletişim ve Rol Dağılımı

Tüm sosyal sorumluluk çalışmalarının başarısı, sadece iyi bir fikirden değil, doğru iletişim mimarisi ve stratejisinden doğar. Hedef kitleye ulaşmanın en önemli faaliyetlerinden olan bir spor organizasyonunda iletişim, birbirine bağlı beş temel paydaş grubuyla realize edilir: Sporcular, taraftarlar, medya kurumları, yönetim birimleri ve sponsorlar. Bu sistemin içerisinde yer alan her bir aktör, etkileşim ağının en önemli parçalarını oluşturur (Castells, 2009).

Sporcular, duygusal bağ kurmanın en güçlü temsilcileridir; taraftarlar mesajın organik yayıcılarıdır; sponsorlar ekonomik sürdürülebilirlik sağlar; medya geniş kitlelere hızlı ve kolay bir şekilde erişimin kolaylaştırılmasına vesile olur; yönetim ise projenin sürekliliğinden, tepeden tırnağa kadar her evresinden sorumludur (Çelik, 2021). Bir sosyal sorumluluk projesi bu aktörlerin koordinasyonu ve özenli ahenkli bir şekilde hareket etmesiyle anlam kazanır. Daha önce belirtilen HeForShe örneğinde olduğu gibi Fenerbahçe yönetimi,

kurumsal kimliği belirlerken; futbolcular olumlu rol modeli olarak kampanyanın yüzü olmuş, medya ise hikâyeyi kitleselleştirmiştir ve toplulukları peşinden sürüklemiştir (Kaya, 2021).

5.1 Taraftar Toplulukları ve Katılımcı Kültür

Taraftarlar sosyal sorumluluk faaliyetlerinde sadece hedef kitle değil, yaratıcı ortaklardır. Premier League’de “Fans for Future” gibi gönüllü topluluklar, kulüplerin çevre odaklı politikalarının halk tabanında yürütülmesini sağlamaktadır. Bu tip örnekler pek çok spor kuruluşlarında rastlamak mümkündür. Bu tip sosyal sorumluluk hareketleri taraftarlar arasındaki kültürel bağın daha da güçlenmesi ve bir arada hareket edilmesi ve katılımcı bir kültür oluşturulması bağlamında önemli bir yer tutar.

Türkiye’de ise taraftar toplulukları genellikle yardım odaklı hareket etmektedir: Beşiktaş Jimnastik Kulübünün meşhur taraftar kitlesi olan Çarşı grubunun çevre dostu girişimleri ya da Fenerbahçe spor Kulübünün 12 Numara oluşumu ile Galatasaray Spor Kulübünün Ultraslar oluşumlarının deprem yardımları örneğinde olduğu gibi, kurumsal yapıdan bağımsız ama o yapıyla örtüşen bir sosyal sorumluluk geleneği oluşturmuştur. Bu durum, sporda tabandan tavana kadar gelişim içerisinde olan taraftar iletişimin gücünü göstermektedir (Avcı, 2023).

5.2 Sponsorluk İletişimi

Sponsorluk, sosyal sorumluluk projelerinde hem ekonomik sürdürülebilirliğe katkıda bulunur hem de markanın toplumsal imajını daha güçlü hale getirir. Ancak sponsorlukta başarı için iletişimde tek seslilik değil, uyumlu bir çoğunluğa sahip olmak büyük önem arz etmektedir önemlidir. Dolayısıyla hem kulüp hem sponsor kendi kimliğini koruma altına alırken müşterek bir değer üretmenin yollarını da bulmalıdır (Meenaghan & Olsen, 2020).

Örnek: UEFA’nın Respect isimli kampanyasında sponsor logosu görünmezdir; buradaki mesaj odak noktasıdır. Türkiye’de ise Trendyol Süper Lig ekiplerinin “Kan Bağışı Günü” destekleri, benzer şekilde markadan çok değer odaklı bir iletişim stratejisi sunmaktadır. Bu iki örneğe baktığımız zaman sporun değerli paydaşları bu tip sosyal sorumluluk bilinci neticesinde değer üretmekte ve topluma fayda sağlayacak etkinlikler içerisinde bulunmaktadır.

6. Etki, Algı ve Samimiyet

Sporda sosyal sorumluluk faaliyetlerinin toplumsal etkisi dört düzeyde gözlenebilir:

Bilinç: Kamuoyunda farkındalık yaratma.

Tutum: Spor aracılığıyla olumlu davranış modelleme.

Katılım: Bireylerin aktif eyleme geçmesi.

Politika: Kurumsal uygulamaların ve yönetmeliklerin değişmesi.

UEFA'nın Equal Game kampanyası örneğinde, ayrımcılıkla mücadele etme söylemi sadece basit bir medya mesajı olarak kalmamış, kitleleri peşinden sürükleyen çok önemli bir söylem haline gelmiştir. Benzer şekilde Türkiye'de kadın futbolunun görünürlüğünün artması, sportif başarıların daha yüksek seviyelere ulaşması gibi etkenler toplumsal farkındalığı arttıran bir alan hâline gelmiştir (Kurtulan, 2024).

6.1 Algısal Güven ve “Samimiyet” Olgusu

Günümüzde Algı yönetimi, sosyal sorumluluk projeleri için oldukça büyük bir önem arz iletişim stratejilerinin başarı eşiğini belirleyen en kritik nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan Sosyal Sorumluluk Projeleri fazla ticari algılandığında (fırsatçı duyarlılık) eleştirisine maruz kalabilir (Kim & Reber, 2019).

Güçlü projeler genellikle ölçülebilir sosyal fayda ve şeffaf raporlamayla aracılığıyla destek bulur. İngiltere Premier League Charitable Fund her yıl faaliyet raporu yayımlar; UEFA Foundation ise saha uygulamalarında üçüncü taraf değerlendirme kuruluşlarıyla çalışır. Türkiye'de de benzer biçimde Futbol Federasyonu'nun bağımsız denetim yurtiçi raporlaması (TFF, 2022) bu yönde önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu noktada UEFA'nın şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkeleri de önemli bir yer tutar. Bu raporlamalar sayesinde kamuoyu eksiksiz bir şekilde bilgilendirilir ve güven ortamı doğru bir iletişim stratejisi yoluyla sağlanmış olur. Güven duygusunun yüksek seviyelere ulaştığı yerlerde samimiyet olgusu da ortaya çıkar. Bu da toplumsal etkiyi olumlu yönde perçinler.

Samimiyet, duygusal katılımın en önemli hususlarından biridir. Taraftar mesajı “bizden biri söylüyor” gibi bir algı çerçevesinde değerlendirir. Bu noktada rol- model olarak kabul görmüş sporcunun anekdotu, kişisel hikayesi, mesleki veya gönüllülük deneyimi, sosyal sorumluluk kampanyaların merkezinde yer almalıdır (Avcı, 2023).

6.2 Dijital Ölçümleme ve Etki Analitiği

Günümüzde sosyal medya, dijital ölçümleme kavramının dikkat çekici ifadelerinden olan etki analizini anlık olarak izlemenin aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hashtag kavramı doğrultusunda karşımıza çıkan paylaşım yoğunluğu, etkileşim oranı, duygusal tonlama gibi ölçütler aracılığıyla, sosyal

sorumluluk mesajının etkinliğini sayısallaştırılır ve istatistikî verilere kolayca ulaşılabilir (Üçüncüoğlu & Çavuşoğlu, 2021).

Türk kulüplerinde yapılan ölçümlmelere göre (Akgün, 2023), pozitif etkileşim oranı %62–78 arasında değışmekte; en yüksek tepkiyi çevre ve çocuk odaklı içerikler almaktadır. Bu veriler, kitlenin etik değêrlere yönelimini bizlere göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışma, sporun sosyal sorumluluk alanındaki dönüşümünü ve iletişim biçimlerinin ve iletişim stratejilerinin günümüzdeki dönüşümünü ve bu dönüşümü nasıl şekillendirdiğini incelemiştir.

Sporun küresel bir güç haline gelmesinde çok büyük bir önem arz eden FIFA, UEFA, Premier League, La Liga, Bundesliga, gibi kurumlar; ulusal ölçekte ise Türk spor kulüpleri, toplumsal sorumluluğu kurumsal stratejiye dönüştürmeye başladıkları açıkça görölmektedir. Ancak daha sürdürülebilir bir yapıya dönüşmeleri ve paydaş koordinasyonunu daha efektif ölçütler aracılığıyla sağlamaları açısından daha fazla gelişim göstermeleri gerekmektedir.

Tüm bu bilgiler doğrultusunda sporun en önemli avantajı, farklı sosyal sınıfları, milletleri, farklı etnik kökenden olanları vb. noktalarda farklılık gösteren toplulukları tek bir heyecan alanında buluşturabilmesi ve bütünleştirmesidir. Bu sebeple sosyal sorumluluk iletileri, diğêr kurumsal kampanyalara nazaran çok daha derin bir duygusal etki meydana getirir. Samimiyet, tutarlılık ve sürekli katılım ilkesine dayalı bir iletişim stratejisi belirlendiğinde, sporun bu büyük dönüştürücü gücü kalıcı sosyal sermaye üretmeye kesintisiz şekilde devam edecektir.

Kaynakça

- Akgün, O. (2023). *Türkiye'deki spor kulüplerinin sosyal medya hesaplarının içerik analizi: Twitter örneği*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. acikerisim.comu.edu.tr
- Avcı, S. (2023). *Spor ve Sosyal Medya: Türk Futbolunun Dönüşümü*. Gazi Kitabevi. surelikitap.com
- Babiak, K., & Wolfe, R. (2009). Determinants of corporate social responsibility in professional sport. *Journal of Sport Management*, 23(6), 717–742.
- Baytar, E. Ş. (2021). *Halkla ilişkilerde sosyal medyanın futbol kulüplerinin marka değerine etkisi: Trabzonspor örneği*. Avrasya Üniversitesi. acikerisim.avrasya.edu.tr
- Castells, M. (2009). *Communication power*. Oxford University Press.
- Çelik, F. (Ed.) (2021). *Kurumsal Spor İletişimi ve Sosyal Medya*. Akademisyen Yayınevi. books.akademisyen.net
- Freeman, R. E. (1984). *Strategic management: A stakeholder approach*. Pitman.
- Grunig, J. E., & Hunt, T. (1984). *Managing public relations*. Holt, Rinehart & Winston.
- Kaya, A. (2025). *Sporda yönetim fonksiyonları ve liderlik*. İzmir: Duvar Yayınları.
- Kaya, A. (2021). *Dünü ve bugünüyle olimpiyat oyunları*. İstanbul: Gece kitaplığı.
- Kaya, A. ve Şahinler, Y. (2024). The Relationship Between Psychological Resilience and Goal Commitment Levels of Sport Sciences Students. *ESAR Journal*, 5(2), 71-81.
- Kim, S., & Reber, B. H. (2019). How corporations manage media relations in crisis: Examining transparency and ethical communication. *Public Relations Review*, 45(2), 221–230.
- Kurtulan, A. (2024). *Sporda Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Marka İmaji*. Karina Yayınevi.
- Meenaghan, T., & Olsen, L. (2020). Sponsorship and corporate social responsibility: Making the links. *European Journal of Marketing*, 54(6), 1392–1415.
- Smith, A. C. T., & Westerbeek, H. (2007). Sport as a vehicle for deploying corporate social responsibility. *Journal of Corporate Citizenship*, 25, 43–54.
- TFF (Türkiye Futbol Federasyonu). (2022). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Topluma Katkı Raporu 2022*. TFF Yayınları.
- Üçüncüoğlu, M., & Çavuşoğlu, S. B. (2021). *Spor organizasyonlarında iletişim aracı olarak sosyal medya kullanımı: Avrupa'nın üç büyük futbol ligi üzerine içerik analizi*. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 283–297.

5. Bölüm

Sporla İlişkili Beyin Sarsıntısında Dil, Bilişsel-İletişimsel ve Sosyal-İletişimsel Bozukluklar: Dil ve Konuşma Terapisi Perspektifinden Değerlendirme ve Müdahale

Ayşegül SARI SÜLÜKER¹, Esra EROL²

1.Giriş

Travmatik beyin hasarı (TBH) dünya genelinde her yıl milyonlarca kişiyi etkileyen önemli bir halk sağlığı sorunudur; sporla ilişkili beyin sarsıntısı (SİBS) ise son yıllarda giderek artan bir ilgi ve farkındalık konusu haline gelmiştir. Yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'nde yılda 1,6 ila 3,8 milyon SİBS vakası bildirilmekle birlikte (Akıncı ve ark., 2021), Harmon ve arkadaşları (2019) bu tahminlerin yetersiz raporlama ve hatalı tanı nedeniyle gerçek hastalık yükünü küçümseyebileceğini vurgulamıştır. Türkiye'de SİBS'e yönelik akademik ilgi son yıllarda artmakta ve spor hekimliği ile nöroşirurji başta olmak üzere çeşitli disiplinlerin önderliğinde derlemeler yayımlanmaktadır (Akıncı ve ark., 2021) ancak Yıldırım-Köse ve arkadaşlarının (2020) sistematik derlemesi, farkındalığın yükselmesine karşın kanıta dayalı klinik uygulamalar açısından önemli boşlukların sürdüğüne dikkat çekmektedir.

TBH şiddet sınıflandırması; klasik Glasgow Koma Skalası (GKS) eşiklerine göre hafif (GKS 13-15), orta (GKS 9-12) ve ağır (GKS <8) olmak üzere üç temel kategoride ele alınmaktadır (Wilson ve ark., 2022). SİBS, hafif TBH içinde yer alan ve sporda en sık karşılaşılan beyin hasarı türü olup tüm vakaların yaklaşık %75'ini oluşturmaktadır (Lê ve ark., 2022). Tekrarlayan kafa travmaları ayrı bir risk grubu oluşturmaktadır: Guskiewicz ve arkadaşları (2003), öyküsünde üç ya da daha fazla beyin sarsıntısı bulunan sporcuların yeni beyin sarsıntısı geçirme olasılığının yaklaşık üç kat yüksek olduğunu ve sezon içi tekrarlayan beyin sarsıntılarının %91,7'sinin ilk yaralanmadan sonraki 10 gün içinde gerçekleştiğini göstermiştir. Canadian Guideline on Concussion in Sport'a göre, sporla ilişkili beyin sarsıntısı sonrası semptomların büyük çoğunlukla bir ay içinde

¹ Bağımsız Araştırmacı, Amerika Birleşik Devletleri. aysegulsari.do@gmail.com

² İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Dil ve Konuşma Terapisi Bölümü, İstanbul, Türkiye. esrerol@gelisim.edu.tr

kendiliğinden düzeldiği, ancak vakaların yaklaşık %15-30'unda semptomların 4 haftadan daha uzun sürdüğü bildirilmektedir.

Amerikan futbolu, futbol, buz hokeyi ve dövüş sporları gibi temas sporları SİBS'nin en sık görüldüğü disiplinler arasında yer almaktadır. Cinsiyet farklılıkları açısından değerlendirildiğinde, kadın sporcuların özellikle top veya ekipman teması gibi belirli yaralanma mekanizmaları açısından erkeklere kıyasla daha yüksek risk taşıyabildiği gösterilmiştir (Akıncı ve ark., 2021). Ancak SİBS'in klinik etkileri yalnızca yaralanma mekanizması ve fiziksel bulgularla sınırlı değildir; dil, biliş, iletişim, sosyal katılım ve akademik/spor işlevsellik gibi alanlarda da belirleyici ve çoğu zaman gözden kaçabilen sonuçlar doğurmaktadır. Bu kitap bölümünde söz konusu etkiler; dil bozuklukları, bilişsel-iletişimsel bozukluklar ile pragmatik dil ve sosyal iletişim bozuklukları olmak üzere üç temel klinik boyut altında sistematik biçimde ele alınmakta; DKT'nin multidisipliner spor sağlığı ekibi içindeki konumu, değerlendirme süreçleri ve rehabilitasyon/müdahale yaklaşımları bilimsel bir çerçevede tartışılmaktadır.

Tablo 1. Spor Türlerine ve Yaralanma Özelliklerine Göre SİBS Risk Dağılımı

Spor Türü	SİBS Riski	Tekrar TBH Riski
Amerikan Futbolu	Çok Yüksek	Yüksek
Buz Hokeyi	Yüksek	Orta-Yüksek
Futbol	Orta-Yüksek	Orta
Dövüş Sanatları	Çok Yüksek	Çok Yüksek
Basketbol	Orta	Orta
Güreş	Orta-Yüksek	Orta

2. Spor Yaralanmalarında Bilişsel-İletişimsel Bozuklukların Klinik Tablosu

Spor bağlamında gerçekleşen SİBS'nin iletişim ve bilişsel işlevler üzerindeki etkileri, hasarın şiddetine, lezyonun lokalizasyonuna ve hasar sonrası sürece bağlı olarak önemli farklılıklar sergilemektedir. Hafif TBH ve SİBS durumlarında klinik tablo çoğunlukla ince ve sinsî bir görünüm kazanmaktadır (Lê ve ark., 2022). Nöropatolojik açıdan SİBS, kafaya alınan darbelerin etkisiyle beyin dokusunda meydana gelen ve sinir hücrelerinin normal işleyişini geçici olarak bozan karmaşık bir patofizyolojik süreçtir (Akıncı ve ark., 2021). Bu fiziksel

sarsıntı, aksonlarda mikro düzeyde gerilmelere yol açarak beynin enerji ihtiyacının aniden artmasına, ancak bu enerjiyi sağlayan kan akımının yetersiz kalmasına, yani bir enerji krizine neden olur (Akıncı ve ark., 2021; Hallock ve ark., 2023). Hücresel boyutta yaşanan bu metabolik karmaşa, klinik tabloda kendini sadece fiziksel belirtilerle değil; sporcunun bilgiyi işleme hızı, dikkatini sürdürme ve yeni bilgileri belleğe kaydetme gibi temel bilişsel-iletişimsel becerilerini doğrudan etkileyen bir dizi bozulma ile gösterir (Knollman-Porter ve ark., 2014; Hallock ve ark., 2023).

Şekil 1. Sporla ilişkili beyin sarsıntısı sonrası dil-bilişsel iletişimsel belirti profili

Travmatik beyin hasarı (TBH) bağlamında dil bozuklukları, klasik afazik sendromların aksine, çoğunlukla görece korunan sözcük düzeyi becerileriyle birlikte söylem ve metin düzeyinde belirginleşen bir profil sergiler (Coelho ve ark., 2012). Bu ayrım klinik açıdan son derece önemlidir: Sporcu bireysel sözcükleri ve kısa cümleleri akıcı biçimde üretebilirken, uzun ve karmaşık anlatılar oluşturmada, bağlamalı yazılı metin üretmede ya da anlama süreçlerinde belirgin güçlük yaşayabilmektedir. TBH sonrasında görülen söylem bozukluklarının yaygın özellikleri arasında, genel tutarlılığın yetersizliği, bilginin aktarımında etkinliğin azalması, içeriğin yoksullaşması veya hatalı olması, düşüncelerin düzensizliği ile konuşmada konu başlatma ve sürdürmenin azalması yer almaktadır (Lê ve ark., 2022). Adlandırma güçlükleri ve sözcük bulma sorunları, SİBS sonrası bireylerin sıklıkla bildirdiği yakınmalar arasında yer almaktadır (Stockbridge & Newman, 2019). Sözcük dağarcığına erişim süreçlerindeki bu gecikme, yüksek bilgi işleme hızı gerektiren konuşmalarda işlevsel yük oluşturmaktadır. Hafif vakalarda dahi adlandırma, akıcılık, anlama

ve söylem gibi farklı dil modalitelerinde düşüşler bildirilmiştir (Gauthier ve ark., 2018). Dil işleme hızındaki yavaşlama, mecaz ve ironi çözümleme güçlükleri ile örtük anlam yorumlama kapasitesindeki bozulmalar bir bütün olarak üst düzey dil becerilerindeki aksamalar sporcunun takım içi iletişimini, antrenör-sporcu etkileşimini ve sınıf ortamındaki performansını doğrudan etkilemektedir. Yazılı dil süreçleri de bu klinik tablonun ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Geçmişinde beyin sarsıntısı öyküsü bulunan bireylerin - özellikle birden fazla sarsıntı geçirmiş olanların - sözcük veya cümle düzeyinde normal performans sergileseler dahi, karmaşık bilişsel-dilsel bütünleşme gerektiren yazılı anlatı görevlerinde, özellikle yeni içeriklerin özetlenmesi sırasında, anlatının içeriğini eksiksiz ve ayrıntılı biçimde sunmada güçlük yaşayabildikleri bildirilmiştir. (Stockbridge & Newman, 2019). Birden fazla beyin sarsıntısı geçirmiş bireylerin yaralanmadan uzun süre sonra da güçlükler yaşamaya devam edebildiği, bu güçlüklerin özellikle yeni ve özgün bilgileri hızlıca edinme ve özetleme gibi akademik görevlerde belirginleştiği bildirilmektedir (Stockbridge & Newman, 2019). Bu bulgu, spora dönüşten önce sporcunun akademik işlevselliğinin de kapsamlı biçimde değerlendirilmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Bilişsel-iletişimsel bozukluklar (BİB), iletişim güçlüklerinin; dikkat, bellek, yürütücü işlevler, bilgi işleme hızı ve çıkarım yapma kapasitesindeki bozulmalardan kaynaklandığı bir klinik tablo olarak tanımlanmaktadır (MacDonald, 2017). SİBS, görsel bellek, sözel bellek, işlem hızı, yürütücü işlevler ve reaksiyon zamanı alanlarında bilişsel bozukluklara yol açmakta (Collins ve ark., 2023) ve iletişim süreçlerinde gecikmelere neden olabilmektedir. Çalışma belleği kapasitesi özellikle söylem kavrama süreçlerinde bir rol oynarken; çıkarım yapma becerisi, hem kavrama hem de üretim (hikaye anlatma) süreçleriyle ilişkili bulunmuştur (Lê ve ark., 2023). Dolayısıyla, bu alanlardaki kapasite düşüşleri ve aksamalar, söylem düzeyinde karmaşık bilgilerin işlenmesi ve anlaşılmasında önemli güçlükleri beraberinde getirebilir. Yürütücü işlevlerdeki bozulmalar ise; planlama, inhibisyon ve izleme süreçlerini etkileyerek mesajın organize edilememesi ve uygunsuz iletişim davranışları gibi sosyal iletişim sorunları olarak kendini göstermektedir (MacDonald, 2017; Byom ve ark., 2020). Yapılan geniş kapsamlı çalışmalar, travmatik beyin hasarı (TBH) sonrası bireylerin %80-100 gibi oldukça yüksek bir oranının bilişsel-iletişimsel becerilerde güçlük yaşadığını bildirmektedir (MacDonald, 2017; MacDonald & Wiseman-Hakes, 2010).

Pragmatik bozukluklar, dilin sosyal bağlamda belirli hedeflere ulaşmak amacıyla etkili ve toplumsal beklentilere uygun bir şekilde kullanılamamasıdır. TBH sonrası bireyler; disinhibisyon, organizasyon bozukluğu, verimsizlik, uygunsuz söylem, bozulmuş çıkarım yapma ve sözel olmayan ipuçlarının zayıf

anlaşılması gibi çeşitli belirtiler sergileyebilirler (Byom ve ark., 2020). Kişiler günlük etkileşimlerde sıklıkla zihin bulanıklığı hali tarif ederler ve karmaşık bilgileri hızla edinme ya da yeni bilgileri öğrenmek için iletişimi kullanma becerilerinde kısıtlılık yaşarlar (Stockbridge, macdonald wiseman). Bu iletişimsel aksamalar nedeniyle, TBH'li bireyler iletişim partnerleri tarafından ilgisiz ve bir yük olarak algılanabilmekte; bu durum etkileşimlerin partnerler için ödüllendirici olmayan ve çaba gerektiren süreçler haline gelmesine yol açmaktadır (Power ve ark., 2020). Sosyal açıdan bu güçlükler, yaralanma öncesi arkadaşlıkların kaybına, yeni bağlar kurmada zorluğa ve derin bir yalnızlık ile sosyal izolasyon hissine neden olarak yaşam kalitesini düşürmektedir (Byom ve ark., 2020; Power ve ark., 2020). Ayrıca, pragmatik bozukluklar kişinin işe geri dönüş başarısını ve iş istikrarını olumsuz etkileyerek ekonomik bağımsızlığını sarsmakta; aile içinde ise stres artışına, ebeveynlik veya eş olma rollerinin yerine getirilememesine ve evliliklerin bozulmasına yol açabilmektedir. (le 2022.; macdonald 2017). Pragmatik dil güçlüklerinin yalnızca bireysel bir klinik sorun olarak değil; takım bütünlüğünü etkileyen sistemik bir spor performansı sorunu olarak da ele alınması gerekmektedir.

3. Sporla İlişkili Beyin Sarsıntısında Çok Boyutlu Değerlendirme

SİBS'de bilişsel-iletişimsel bozuklukların değerlendirilmesi, DKT açısından klasik nörolojik popülasyonlardan farklı bir paradigma gerektirir. Çoğu sporcuda standart klinik görüntüleme protokolleri (bilgisayarlı tomografi ve manyetik rezonans görüntüleme), sarsıntının ince etkilerini yakalamada yetersiz kalmakta ve makro yapısal hasar görülmediği için sonuçlar çoğunlukla normal olarak rapor edilmektedir (Knollman-Porter ve ark., 2014; Akıncı ve ark., 2021). Buna karşın, sarsıntı sonrası uygulanan nörobilişsel ve nörodavranışsal testler yaralanmadan sonraki 72 saat içinde performans düşüşlerini yüksek doğrulukla tespit edebilmekte ve kontrol grubundan ayırt edilebilmektedir (Knollman-Porter ve ark., 2014; Knollman-Porter ve ark., 2019). Bu durum, görüntüleme bulguları normal olan vakalarda dahi bilişsel değerlendirmelerin kritik rolünü ortaya koymaktadır.

Sporcularda dikkat, çalışma belleği, işlem hızı, yürütücü işlev ve pragmatik dil alanlarındaki ince değişimler yalnızca duyarlı ve ekolojik geçerliği yüksek ölçümlerle saptanabilmektedir (Duff ve ark., 2002; MacDonald ve Johnson, 2005; Parrish ve ark., 2009). Buna karşın, literatürde DKT uygulamalarının bir kısmının yalnızca tarama testlerine ya da sarsıntıya özgü olmayan standart dil testlerine dayandığı bildirilmiştir. Bu durum, klinik tablonun olduğundan daha hafif yorumlanmasına ve yanlış tanı riskinin artmasına yol açabilmektedir (Williams-Butler ve Cantu, 2019; O'Brien ve ark., 2025). Bu nedenle spor

bağlamına özgü, performansa duyarlı ve çok bileşenli değerlendirme protokollerine ihtiyaç vardır.

Değerlendirme yaklaşımı, Dünya Sağlık Örgütü'nün İşlevsellik, Yetiştirme ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması ile uyumlu biçimde vücut yapısı/işlevi, etkinlik ve katılım düzeylerini bütünleşik olarak ele almalıdır (MacDonald ve Johnson, 2005; Wallace ve ark., 2025). Bu çerçevede değerlendirme; bilişsel-dilsel profilin ölçülmesi, söylem ve pragmatik becerilerin analiz edilmesi ve saha ya da antrenman ortamında bağlamsal performansın gözlenmesini içeren üç düzeyli bir yapıdan oluşur.

Değerlendirmenin zamanlaması klinik açıdan belirleyicidir. Akut dönemde (0-72 saat) kısa saha taramaları, subakut dönemde (1-2 hafta) ayrıntılı bilişsel-iletişimsel değerlendirmeler, uzamış semptomlarda (>4 hafta) ise yürütücü işlev ve söylem odaklı ekolojik değerlendirmeler önerilmektedir (Echemendia ve ark., 2023; Sohlberg ve Ledbetter, 2016). Değerlendirme süresi ve yoğunluğu sporcunun semptom toleransına göre bireyselleştirilmelidir (Williams-Butler ve Cantu, 2019).

Sezon öncesi başlangıç değerlendirmesi, sarsıntı sonrası değişimlerin yorumlanmasında en güvenilir referans noktayı oluşturur. Normatif karşılaştırmalar çoğu zaman yeterince duyarlı olmadığından, bireyin kendi başlangıç performansı ile karşılaştırılması daha doğru bir yaklaşım sağlar (Knollman-Porter ve ark., 2014; Duff, 2009).

Başlangıç değerlendirmesi; sporcu öyküsü, semptom ölçekleri, kısa bilişsel testler ve iletişim örneklerini kapsayan bütüncül bir yapıdadır. Saha bağlamında ise şüpheli durumlarda sporcu oyundan çıkarılmalı ve çok boyutlu değerlendirmeye alınmalıdır (Patricios ve ark., 2023). Bu süreçte SCAT6 temel saha değerlendirme aracı olarak kullanılır ve bilişsel durum, semptomlar ve denge hakkında hızlı bilgi sağlar (Echemendia ve ark., 2023). Buna ek olarak SAC ve King-Devick klinik karar sürecini destekleyen tarama araçlarıdır ancak tek başlarına tanı koydurucu değildir (Broglia ve ark., 2014; Knollman-Porter ve ark., 2019). Subakut dönemde SCOAT6 ile ofis ortamında yapılacak seri değerlendirmeler, daha kapsamlı ve multimodal bir klinik rehber sunarak bireyselleştirilmiş yönetim planını destekler (Patricios ve ark., 2023).

Hafif travmatik beyin hasarında klasik afazi testlerinin ince bilişsel-iletişimsel değişimleri saptamada yetersiz kalabildiği bilinmektedir (Duff ve ark., 2002). Bu nedenle değerlendirme sürecinde dil testleri, yürütücü işlev, dikkat ve pragmatik becerileri kapsayan araçlarla birlikte kullanılmalıdır (Krug ve Turkstra, 2015; Parrish ve ark., 2009).

Subakut dönemde uygulanan ayrıntılı değerlendirme; dikkat, çalışma belleği, bilişsel esneklik ve söylem-pragmatik bileşenlerini kapsamaktadır. Bu

bileşenlerin sistematik biçimde ölçülmesi için uluslararası alanyazında (Krug ve Turkstra, 2015; Kayode, 2024) çeşitli araç ve protokoller öne çıkmaktadır. Bu araçların başında, SİBS popülasyonundaki ince bilişsel-iletişimsel bozulmaları saptamak amacıyla geliştirilen Functional Assessment of Verbal Reasoning and Executive Strategies (FAVRES) gelmektedir. Araç; etkinlik planlama, bir iş gününü programlama, karar verme ve bir görüşü gerekçelendirme gibi dört karmaşık bağlamsal görevden oluşmakta; yalnızca doğruluğu değil, performans süresini ve kararların gerekçelendirilme kalitesini de puanlayarak gerçek yaşam işlevselliğine yakın bir ölçüm olanağı sunmaktadır (MacDonald, 2005). Repeatable Battery for the Assessment of Neuropsychological Status ise dikkat, dil ve belleği kapsayan geniş kapsamlı yapısıyla başlangıç bilişsel profilinin haritalanmasında ve seri izlemde yaygın biçimde tercih edilmektedir (Randolph ve ark., 1998).

İşlem hızı ve sözel akıcılık açısından özellikle duyarlı olan Woodcock-Johnson IV (WJ-IV) alt testleri bilişsel verimlilik ve geri çağırma akıcılığı sporculardaki iletişimsel yavaşlamayı saptamada işlevsel bir araç olarak değerlendirilmektedir (Schrack, ve Wendling, 2018). Bilişsel esneklik ve işlem hızının ölçülmesinde ise görsel tarama için Symbol Digit Modalities Test, zihinsel esneklik için Trail Making Test ve inhibisyon becerileri için Stroop Testi çok bileşenli protokollere mutlaka dahil edilmelidir (Nelson, 2016). Günlük yaşam işlevselliğini ekolojik bir perspektiften ele alan Test of Everyday Attention (TEA) ve Rivermead Behavioural Memory Test ise sporcunun akademik ve sosyal ortamlara dönüş kapasitesini değerlendirmede tamamlayıcı bir işlev üstlenmektedir (Krug ve Turkstra, 2015).

SİBS sonrasında en sık bildirilen ince bozulmalar; söylem düzeyinde tutarsızlık, mecaz ve ima anlama güçlüğü ile pragmatik iletişimde yavaşlamadır (Hardin, 2021; Krug ve Turkstra, 2015). Söylem becerilerinin değerlendirilmesinde Nicholas-Brookshire ve Discourse Comprehension Test gibi standart protokollerden yararlanmakla birlikte, spor bağlamında antrenör direktiflerinin yeniden anlatımı veya oyun videolarının sözel özetlenmesi gibi performans temelli görevler klinik açıdan daha işlevsel bilgi sağlayabilir. TBIBank girişiminin sunduğu otomatik dil analizi araçları bu ölçümlere metodolojik bir standart kazandırarak hem klinik hem de araştırma süreçlerinde güvenilir bir referans çerçevesi oluşturmaktadır (Elbourn ve ark., 2023).

Yürütücü işlevlerin değerlendirilmesinde FAVRES'in zamanın, doğruluk ve gerekçe üçgeni, sporcunun saha içi karar verme dinamiklerine ilişkin işlevsel bir profil sunarken; WJ-IV'ün Sözel Çalışma Belleği ve Geri Çağırma Akıcılığı alt testleri, sarsıntı öncesi bazal değerlerle karşılaştırmalı analizde yüksek duyarlılık göstermektedir (Hardin, 2021). Sosyal biliş ve pragmatik performansın

ölçülmesinde ise birbirini tamamlayan üç temel araca başvurulmaktadır: Günlük yaşamdaki iletişimsel bağımsızlığı ve gereksinim duyulan destek düzeyini ölçen ASHA FACS (Frattali ve ark., 2017); sıra bekleme ve konu takibi gibi ince pragmatik hataları hem öz-bildirim hem de yakın çevre gözlemi aracılığıyla saptayan ve sporcunun öz-farkındalık düzeyini ortaya koyan La Trobe Communication Questionnaire (Douglas ve ark., 2000; Kayode, 2024; O'Brien ve ark., 2025); ve sporcunun akademik ile sosyal ortamlardaki proaktif iletişim becerilerini ve katılım düzeyini hedefleyen CAPPIC (Krug ve Turkstra, 2015). Afazi Dil Değerlendirme Testi (ADD; Toğram ve Maviş, 2012), Kapsamlı Afazi Testi-Türkçe (CAT-TR; Özdemir ve ark., 2022) ve Gülhane Afazi Testi-2 (GAT-2; Maviş ve ark., 2007), Türkçede edinilmiş dil bozukluklarının değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. Bellek, oryantasyon, problem çözme ve soyut düşünme gibi alanları kapsayan Ross Bilişsel Fonksiyon Değerlendirme Testi (Yazıcıoğlu ve ark., 2005) ise bilişsel-iletişimsel profilin anlamlandırılmasına yardımcı olabilir. Hızlı bilişsel tarama gerektiren durumlarda Belleğini Test Et-Türkçe (Maviş ve ark., 2015), akut dönem ya da kısıtlı zaman dilimlerinde ise Hızlı Afazi Bataryası-Türkçe (Parlak ve Köse, 2024) klinik süreçte işlevsel seçenekler sunmaktadır. Bununla birlikte, bu araçların SİBS'e özgü ince bozulmaları tek başına yeterince yakalayamayabileceği göz önünde bulundurularak, SİBS/hafif TBH'ye özgü geçerli ve güvenilir değerlendirme araçlarının geliştirilmesi önerilmektedir.

4. SİBS'de Bilişsel-İletişimsel Müdahale ve Sahaya Dönüş

SİBS yönetiminde güncel paradigma, uzun süreli mutlak istirahat yerine, yaralanma sonrası ilk 24-48 saatlik bağıl istirahati takiben semptom eşikliğini aşmayan aktif bir rehabilitasyon sürecini vurgulamaktadır (Patricios ve ark., 2023). SİBS'de DKT müdahalesi; sporcunun akademik, atletik ve sosyal katılımını kısıtlayan bilişsel-iletişimsel bozuklukların (dikkat, bellek, yürütücü işlevler) tanımlanması ve işlevsel bir çerçevede iyileştirilmesine odaklanır (O'Brien ve ark., 2025; Hardin, 2021).

Müdahalenin ilk basamağı sporcu ve ailesine yönelik psiko-eğitimdir; bu süreç semptomların doğrulanmasını, beklenen iyileşme seyrinin netleştirilmesini ve gerçekçi hedeflerin belirlenmesini kapsar (Williams-Butler & Cantu, 2019). DKT, ilk 48 saatte ekran süresinin azaltılması gibi çevresel düzenlemelerin yanı sıra semptomun şiddetlenmesini önlemek için bilişsel enerji tasarrufu, bilişsel tempo yönetimi ve düzenli dinlenme araları gibi stratejilerin planlanmasında da görev alır (Williams-Butler & Cantu, 2019).

Bilişsel rehabilitasyon süreci, nöroplastisite ilkelerine dayanan Direkt Dikkat Eğitimi ile atletik süreçlerde öz-düzenlemeyi sağlayan Üstbilişsel Strateji

Müdahalesini birleştirmelidir (Sohlberg & Ledbetter, 2016). DKT, sporcunun dikkat modalitelerini (seçici, sürdürülebilir, değişen) güçlendirmeye yönelik hiyerarşik müdahaleler uygular (Vidal ve ark., 2012). Aynı zamanda terapistler okuduğunu anlama ve not alma gibi karmaşık akademik görevlerin yönetimi için bilişsel strateji öğretimi sağlar (O'Brien ve ark., 2025). Bu süreçteki temel hedefler arasında; bellek, dil, yürütücü işlevler ve diğer bilişsel-iletişimsel beceriler için telafi edici stratejilerin tanıtılması ve eğitilmesi bulunmaktadır (Vidal ve ark., 2012).

DKT, sporcunun akademik ve atletik performansını dengeleyerek sahaya ya da okula güvenli dönüş süreçlerinde köprü görevi görür. Bu aşamada terapist, sporcunun bilişsel yükünü yönetmek için gerekli akademik uyarlamaları koordine eder ve semptomların ders başarısı ile saha içi odaklanma üzerindeki etkisini izler. DKT'nin sağladığı bu proaktif destek, sporcunun yalnızca fiziksel olarak değil; bilişsel ve iletişimsel açıdan da tam işlevsellik kazanarak "eğitime dönüş" protokollerini başarıyla tamamlamasını sağlar.

Sosyal iletişim bozukluklarının yaşam boyu sürecini inceleyen araştırmalar, TBH sonrası sosyal katılım güçlüklerinin yalnızca akut dönemde değil, uzun vadeli iyileşme sürecinde de belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır (Shorland ve ark., 2024). Benzer biçimde, TBH sonrası günlük yaşam etkinliklerinde prospektif bellek işlevinin sekteye uğraması; planlama, randevu takibi ve iletişimsel taahhütlerin yerine getirilmesi gibi işlevsel alanlarda somut güçlüklerle yol açmakta ve DKT değerlendirmesinin kapsamına dahil edilmesi gerekmektedir (Morrow & Duff, 2023).

5. Sonuç ve Klinik Öneriler

DKT'nin sporla ilişkili beyin sarsıntısı rehabilitasyonundaki rolü yalnızca dil semptomlarını hedef alan dar bir teknik uygulama olarak değil; değerlendirme, müdahale, danışmanlık, takip ve multidisipliner ekip koordinasyonunu kapsayan bütünlük bir klinik süreç olarak tanımlanmalıdır. INCOG 2.0 kılavuzları (Togher ve ark., 2023), iletişim partneri eğitimi protokolleri (Behn ve ark., 2020a; Behn ve ark., 2020b) ve spora ya da akademiye dönüş protokollerine DKT entegrasyonu (Steel ve ark., 2024), uluslararası alanda bu yönde güçlü adımların atıldığını göstermektedir.

Spor yaralanmalarında ortaya çıkan dil, bilişsel-iletişimsel ve pragmatik iletişim bozukluklarının göz ardı edilmesi; sporcunun yalnızca semptomatik iyileşmesini değil, akademik, mesleki, sosyal ve sportif yaşama gerçek anlamda dönüşünü de geciktiren önemli bir klinik ihmal riski oluşturmaktadır. Bu nedenle DKT uzmanlarının spor sağlığı alanındaki multidisipliner ekip yapısına sistematik biçimde entegre edilmesi; değerlendirme, takip, rehabilitasyon ve

spora dönüş süreçlerinde iletişimsel işlevselliğin görünür kılınması açısından kritik öneme sahiptir.

Bu entegrasyonun bilimsel kanıta dayalı sağlık politikaları, klinik rehberler ve uygulama standartlarıyla desteklenmesi, Türkiye'de hem hizmet sunum kalitesinin artırılmasına hem de alana özgü araştırma kültürünün güçlenmesine katkı sağlayacaktır. Gelecek çalışmaların ise Türkiye'ye özgü epidemiyolojik verilerin üretilmesine, kültürel ve dilsel açıdan uyarlanmış değerlendirme araçlarının geliştirilmesine ve DKT temelli müdahale yaklaşımlarının etkililiğinin randomize kontrollü çalışmalarla sınanmasına odaklanması; sporla ilişkili beyin sarsıntılarına bağlı dil ve bilişsel-iletişimsel bozukluklar alanının bilimsel temellerini güçlendirecektir.

6. Kaynakça

- Academy of Neurologic Communication Disorders Traumatic Brain Injury Writing Committee, Byom, L., O'Neil-Pirozzi, T. M., Lemoncello, R., MacDonald, S., Meulenbroek, P., ... & Sohlberg, M. M. (2020). Social communication following adult traumatic brain injury: A scoping review of theoretical models. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 29(3), 1735-1748.
- Akıncı, A. T., Aktürk, Y., Arslan, E., Değer, E. B., & Vardar, S. A. (2021). Sporla ilişkili beyin sarsıntısı. *Türk Spor Hekimliği Dergisi*, 56(3), 146-151. <https://doi.org/10.47447/tjsm.0530>
- Behn, N., Francis, J., Power, E., Hatch, E., & Hilari, K. (2020a). Communication partner training in traumatic brain injury: A UK survey of speech and language therapists' clinical practice. *Brain Injury*, 34(7), 934-944. <https://doi.org/10.1080/02699052.2020.1763465>
- Behn, N., Francis, J., Togher, L., Hatch, E., Moss, B., & Hilari, K. (2020b). Description and effectiveness of communication partner training in TBH: A systematic review. *Journal of Head Trauma Rehabilitation*, 36(1), 56-71. <https://doi.org/10.1097/HTR.0000000000000580>
- Broglio, S. P., Cantu, R. C., Gioia, G. A., Guskiewicz, K. M., Kutcher, J., Palm, M., & McLeod, T. C. V. (2014). National Athletic Trainers' Association position statement: management of sport concussion. *Journal of athletic training*, 49(2), 245-265.
- Coelho, C., Lê, K., Mozeiko, J., Krueger, F., & Grafman, J. (2012). Discourse production following injury to the dorsolateral prefrontal cortex. *Neuropsychologia*, 50(14), 3564-3572.
- Collins, L. K., Ofa, S. A., Miskimin, C., & Mulcahey, M. (2023). Cognitive deficits following concussion: A systematic review. *Journal of Orthopaedic Experience & Innovation*, 4(1).
- Douglas, J. M., O'Flaherty, C. A., & Snow, P. C. (2000). Measuring perception of communicative ability: The development and evaluation of the La Trobe Communication Questionnaire. *Aphasiology*, 14(3), 251-268.
- Duff, M. C. (2009). Management of sports-related concussion in children and adolescents. *The ASHA Leader*, 14(9), 10-13.
- Duff, M. C., Proctor, A., & Haley, K. (2002). Mild traumatic brain injury (MTBI): Assessment and treatment procedures used by speech-language pathologists (SLPs). *Brain injury*, 16(9), 773-787.
- Echemendia, R. J., Brett, B. L., Broglio, S., Davis, G. A., Giza, C. C., Guskiewicz, K. M., ... & Bruce, J. M. (2023). Introducing the sport

- concussion assessment tool 6 (SCAT6). *British journal of sports medicine*, 57(11), 619-621.
- Elbourn, E., MacWhinney, B., Fromm, D., Power, E., Steel, J., & Togher, L. (2023). TBIBank: An International Shared Database to Enhance Research, Teaching and Automated Language Analysis for Traumatic Brain Injury Populations. *Archives of physical medicine and rehabilitation*, 104(5), 824–829. <https://doi.org/10.1016/j.apmr.2022.12.192>
- Fratalli, C. M., Thompson, C. K., Holland, A. L., Wohl, C. B., Wenck, C. J., Slater, S. C., & Paul, D. (2017). Functional assessment of communication skills for adults (ASHA FACS). American Speech-Language-Hearing Association.
- Gauthier, S., LeBlanc, J., Seresova, A., Laberge-Poirier, A., A Correa, J., Alturki, A. Y., Marcoux, J., Maleki, M., Feyz, M., & de Guise, E. (2018). Acute prediction of outcome and cognitive-communication impairments following traumatic brain injury: The influence of age, education and site of lesion. *Journal of communication disorders*, 73, 77–90. <https://doi.org/10.1016/j.jcomdis.2018.04.003>
- Guskiewicz, K. M., McCrea, M., Marshall, S. W., Cantu, R. C., Randolph, C., Barr, W., Onate, J. A., & Kelly, J. P. (2003). Cumulative effects associated with recurrent concussion in collegiate football players: the NCAA Concussion Study. *JAMA*, 290(19), 2549–2555. <https://doi.org/10.1001/jama.290.19.2549>
- Hallock, H., Mantwill, M., Vajkoczy, P., Wolfarth, B., Reinsberger, C., Lampit, A., & Finke, C. (2023). Sport-Related Concussion: A Cognitive Perspective. *Neurology. Clinical practice*, 13(2), e200123. <https://doi.org/10.1212/CPJ.0000000000200123>
- Hardin K. Y. (2021). Prospective Exploration of Cognitive-Communication Changes With Woodcock-Johnson IV Before and After Sport-Related Concussion. *American journal of speech-language pathology*, 30(2S), 894–907. https://doi.org/10.1044/2020_AJSLP-20-00110
- Harmon, K. G., Clugston, J. R., Dec, K., Hainline, B., Herring, S., Kane, S. F., Kontos, A. P., Leddy, J. J., McCrea, M., Poddar, S. K., Putukian, M., Wilson, J. C., & Roberts, W. O. (2019). American Medical Society for Sports Medicine position statement on concussion in sport. *British journal of sports medicine*, 53(4), 213–225. <https://doi.org/10.1136/bjsports-2018-100338>
- Kayode, T. (2024). *Collegiate Athletic Trainers' Knowledge of the Speech-Language Pathologist's Role in Sports-Related Concussion Management*. Minot State University.

- Knollman Porter, K., Constantinidou, F., & Hutchinson Marron, K. (2014). Speech-language pathology and concussion management in intercollegiate athletics: the Miami University Concussion Management Program. *American journal of speech-language pathology*, 23(4), 507–519. https://doi.org/10.1044/2014_AJSLP-13-0126
- Knollman-Porter, K., Constantinidou, F., Beardslee, J., & Dailey, S. (2019). Multidisciplinary Management of Collegiate Sports-Related Concussions. *Seminars in speech and language*, 40(1), 3–12. <https://doi.org/10.1055/s-0038-1676363>
- Krug, H., & Turkstra, L. S. (2015). Assessment of cognitive-communication disorders in adults with mild traumatic brain injury. *Perspectives on Neurophysiology and Neurogenic Speech and Language Disorders*, 25(1), 17-35. <https://doi.org/10.1044/nnsld25.1.17>
- Lê, K., Coelho, C., & Fiszdon, J. (2022). Systematic Review of Discourse and Social Communication Interventions in Traumatic Brain Injury. *American journal of speech-language pathology*, 31(2), 991–1022. https://doi.org/10.1044/2021_AJSLP-21-00088
- Lê, K., Mozeiko, J., & Coelho, C. (2022). A systematic review of discourse interventions after TBH. *Journal of Head Trauma Rehabilitation*, 37(1), E1-E15. <https://doi.org/10.1097/HTR.0000000000000657>
- MacDonald S. (2017). Introducing the model of cognitive-communication competence: A model to guide evidence-based communication interventions after brain injury. *Brain injury*, 31(13-14), 1760–1780. <https://doi.org/10.1080/02699052.2017.1379613>
- MacDonald, S., & Johnson, C. J. (2005). Assessment of subtle cognitive-communication deficits following acquired brain injury: A normative study of the Functional Assessment of Verbal Reasoning and Executive Strategies (FAVRES). *Brain Injury*, 19(11), 895-902. <https://doi.org/10.1080/02699050400004294>
- MacDonald, S., & Wiseman-Hakes, C. (2010). Knowledge translation in ABI rehabilitation: A model for consolidating and applying the evidence for cognitive-communication interventions. *Brain injury*, 24(3), 486–508. <https://doi.org/10.3109/02699050903518118>
- Maviş, I., Özbabalık Adapinar, B. D., Yenilmez, Ç., Aydin, A., Olgun, E., & Bal, C. (2015). Test your memory-Turkish version (TYM-TR): reliability and validity study of a cognitive screening test. *Turkish journal of medical sciences*, 45(5), 1178–1185. <https://doi.org/10.3906/sag-1405-120>

- Maviş, İ., Colay, K., Topbaş, S., & Tanrıdağ, O. (2007). Standardization, validity and reliability study of Güllhane Aphasia Test-2 (GAT-2). *Turkish Journal of Neurology*, 13(2), 089-098.
- Nelson, L. D., Guskiewicz, K. M., Barr, W. B., Hammeke, T. A., Randolph, C., Ahn, K. W., Wang, Y., & McCrea, M. A. (2016). Age Differences in Recovery After Sport-Related Concussion: A Comparison of High School and Collegiate Athletes. *Journal of athletic training*, 51(2), 142–152. <https://doi.org/10.4085/1062-6050-51.4.04>
- O'Brien, K. H., Messina, A., Pei, Y., Kemp, A. M., Gartell, R., Brown, G., Gore, R. K., Appleberry, C., & Wallace, T. (2025). Factors Influencing Speech-Language Pathology Referral and Utilization in Mild Traumatic Brain Injury: An Exploratory Analysis. *American journal of speech-language pathology*, 34(3S), 1700–1720. https://doi.org/10.1044/2024_AJSLP-24-00116
- Özdemir, Ş., Maviş, İ., & Tunçer, A. M. (2022). The validity and reliability of the language battery in Comprehensive Aphasia Test-Turkish (CAT-TR). *Journal of psycholinguistic research*, 51(4), 789-802.
- Parlak, M. M., & Köse, A. (2024). Turkish validity and reliability study on the quick aphasia battery. *Brain and behavior*, 14(1), e3343. <https://doi.org/10.1002/brb3.3343>
- Parrish, C., Roth, C., Roberts, B., & Davie, G. (2009). Assessment of cognitive-communicative disorders of mild traumatic brain injury sustained in combat. *Perspectives on Neurophysiology and Neurogenic Speech and Language Disorders*, 19(2), 47-57.
- Patricios, J. S., Schneider, K. J., Dvorak, J., Ahmed, O. H., Blauwet, C., Cantu, R. C., & Meeuwisse, W. (2023). Consensus statement on concussion in sport: The 6th International Conference on Concussion in Sport—Amsterdam 2022. *British Journal of Sports Medicine*, 57(11), 695-711. <https://doi.org/10.1136/bjsports-2023-106898>
- Patricios, J. S., Schneider, K. J., Dvorak, J., Ahmed, O. H., Blauwet, C., Cantu, R. C., Davis, G. A., Echemendia, R. J., Makdissi, M., McNamee, M., Broglio, S., Emery, C. A., Feddermann-Demont, N., Fuller, G. W., Giza, C. C., Guskiewicz, K. M., Hainline, B., Iverson, G. L., Kutcher, J. S., Leddy, J. J., ... Meeuwisse, W. (2023). Consensus statement on concussion in sport: the 6th International Conference on Concussion in Sport—Amsterdam, October 2022. *British journal of sports medicine*, 57(11), 695–711. <https://doi.org/10.1136/bjsports-2023-106898>
- Power, E., Weir, S., Richardson, J., Fromm, D., Forbes, M., MacWhinney, B., & Togher, L. (2020). Patterns of narrative discourse in early recovery

- following severe Traumatic Brain Injury. *Brain injury*, 34(1), 98–109.
<https://doi.org/10.1080/02699052.2019.1682192>
- Randolph, C., Tierney, M. C., Mohr, E., & Chase, T. N. (1998). The Repeatable Battery for the Assessment of Neuropsychological Status (RBANS): preliminary clinical validity. *Journal of clinical and experimental neuropsychology*, 20(3), 310–319.
<https://doi.org/10.1076/jcen.20.3.310.823>
- Schrank, F. A., & Wendling, B. J. (2018). The Woodcock--Johnson IV. Contemporary intellectual assessment: Theories, tests, and issues, 383.
- Shorland, J., Douglas, J., & O'Halloran, R. (2024). Insights into social communication following traumatic brain injury sustained in older adulthood. *International journal of language & communication disorders*, 59(2), 449–462. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12837>
- Sohlberg, M. M., & Ledbetter, A. K. (2016). Management of Persistent Cognitive Symptoms After Sport-Related Concussion. *American journal of speech-language pathology*, 25(2), 138–149.
https://doi.org/10.1044/2015_AJSLP-14-0128
- Togher, L., Douglas, J., Turkstra, L. S., Welch-West, P., Janzen, S., Harnett, A., Kennedy, M., Kua, A., Patsakos, E., Ponsford, J., Teasell, R., Bayley, M. T., & Wiseman-Hakes, C. (2023). INCOG 2.0 Guidelines for Cognitive Rehabilitation Following Traumatic Brain Injury, Part IV: Cognitive-Communication and Social Cognition Disorders. *The Journal of head trauma rehabilitation*, 38(1), 65–82.
<https://doi.org/10.1097/HTR.0000000000000835>
- Toğram, B., & Maviş, İ. (2012). Afazi Dil Değerlendirme Testi'nin geçerlik, güvenirlik ve standardizasyon çalışması. *Türk Nöroloji Dergisi*, 18(3), 96–103.
- Vidal, P. G., Goodman, A. M., Colin, A., Leddy, J. J., & Grady, M. F. (2012). Rehabilitation strategies for prolonged recovery in pediatric and adolescent concussion. *Pediatric annals*, 41(9), 1-7.
- Wallace, T., Pei, Y., Kemp, A. M., Gartell, R., Appleberry, C., Gore, R. K., & O'Brien, K. H. (2025). Exploring Person-Centered Goals in Speech-Language Pathology Services for Mild Traumatic Brain Injury. *American journal of speech-language pathology*, 34(3S), 1807–1817.
https://doi.org/10.1044/2025_AJSLP-24-00117
- Williams-Butler, M. A., & Cantu, R. C. (2019). Concussion practice patterns among speech-language pathologists. *Health*, 11(7), 880-895.

- Yazıcıoğlu, K., Coşkun, H., Dinçer, Ü., & Yılmaz, B. (2005). Ross Bilişsel Fonksiyon Değerlendirme testinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Turkish Journal of Physical Medicine and Rehabilitation*.
- Yıldırım, D. S., Akalan, C., & Ersöz, G. (2020). Sporda Beyin Sarsintisinin (Concussion) Etkileri: Sistematiik Derleme. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 18(4), 14-27.

6. Bölüm

Sahadaki Görünmez İz: Futbolcularda Plantar Basınç Analizlerinin Sportif Performans ve Sakatlanma Riski Üzerindeki Rolü

Sinan SEYHAN¹, Görkem AÇAR²

1. GİRİŞ

Futbol, 200'den fazla ülkede oynanan ve dünya genelinde 265 milyonu aşkın lisanslı sporcuya ulaşan küresel ölçekli bir takım sporudur; oyun sırasında koşu, sprint, ani yön değiştirme, sıçrama-iniş ve topa vuruş gibi yüksek şiddetli, asimetrik ve tekrarlayıcı motor görevleri bir arada barındırması nedeniyle spor biyomekaniği araştırmalarının merkezinde yer almaktadır (Lees ve ark., 2010). Bu motor repertuarın en distal halkası olan ayak–ayak bileği kompleksi, oyuncunun zeminle ve topla kurduğu tek mekanik arayüz olması sebebiyle hem performansın (vuruş kuvveti, isabeti, cutting hızı, sprint ekonomisi) hem de yaralanmaların (özellikle 5. metatars stres kırığı ve ayak bileği burkulmaları) belirleyici biyomekanik arayüzünü oluşturmakta; ayak tabanında oluşan dikey kuvvetin birim alana düşen büyüklüğü olarak tanımlanan plantar basınç ise bu arayüzdeki mekanik yüklenmeyi bölgesel çözünürlükte haritalayarak sporcunun "sahadaki görünmez izini" görünür kılmaktadır (Eils ve ark., 2004; Rosenbaum ve Becker, 1997). Son yıllarda yapılan prospektif çalışmalar, plantar basınç dağılımının yalnızca aşırı kullanım yaralanmalarını değil, aynı zamanda oyuncunun sporcu kimliğini ve teknik becerisini de istatistiksel olarak yordayabildiğini ortaya koymuş (Ménard ve ark., 2021; Takei ve ark., 2025); bu nedenle günümüz futbolunda baropodometrik analiz hem performans optimizasyonu hem de yaralanma önleme açısından vazgeçilmez bir değerlendirme aracı hâline gelmiştir. Bu kitap bölümünün amacı, futbolcularda plantar basınç analizlerinin sportif performans ve yaralanma riski üzerindeki rolünü güncel bilimsel kanıtlar ışığında bütüncül biçimde tartışmak; bu kapsamda sırasıyla futbolda ayak biyomekaniği ve vuruş artrokinematiği (Bölüm 2), plantar basınç kavramı, ölçüm teknolojileri ve değerlendirme parametreleri (Bölüm 3) ile

¹ Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Antrenörlük Eğitimi Bölümü, Manisa, Türkiye. sinan.seyhan@cbu.edu.tr

² İstanbul Gelişim Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, İstanbul, Türkiye. gacar@gelisim.edu.tr

plantar basınç değişimlerinin performans ve yaralanma üzerindeki etkilerini (Bölüm 4) akademik bir çerçevede ele almaktır.

2. Futbolda Ayak Biyomekaniği ve Vuruş Sırasındaki Artrokinematik Değişimler

2.1. Futbolda Ayak Biyomekaniğine Genel Bakış

Futbol; koşma, sprint, ani yön değiştirme, sıçrama, iniş ve vuruş gibi çok yönlü motor görevleri aynı maç akışı içinde barındıran, yüksek şiddetli ve temas-yoğun bir takım sporudur (Lees & Nolan, 1998). Bu motor repertuvarın merkezinde ise ayak-ayak bileği kompleksi yer alır; çünkü hem yerle kurulan tek temas noktası hem de topla kurulan mekanik arayüz bu bölgedir. Ayak bileği kompleksi; talokrural, subtalar ve midtarsal eklemlerin hiyerarşik iş birliğiyle hem statik stabilizasyonu hem de dinamik yük aktarımını sağlar (Lees & Nolan, 1998). Dolayısıyla alt ekstremite biyomekaniğinin futbola özgü değerlendirilmesinde yalnızca diz ve kalça kinematigi değil, ayağın segmental davranışı (arka ayak-ön ayak ilişkisi, medial longitudinal ark yüksekliği ve dinamik yük dağılımı) da belirleyicidir (Tamura ve ark., 2022).

Vuruş hareketi, futbolun en çok çalışılan becerisidir ve literatürde "açık kinetik zincirli, balistik, çok segmentli bir hareket" olarak tanımlanır (Lees, Asai, Andersen, Nunome, & Sterzing, 2010). Vuruş, proksimalden distale doğru enerji transferiyle karakterize edilen tipik bir "kamçı benzeri" (whip-like) hareket desenidir: Pelvis ve uyluk tarafından üretilen açısal momentum, bacağı ve ardından ayağı aktararak top hızına dönüşür (Barfield, 1998; Kellis & Katis, 2007; Lees ve ark., 2010). Dolayısıyla ayak, bu zincirin yalnızca son halkası değil, aynı zamanda hem performansı (top hızı, isabet, dönüş) hem de yaralanma riskini (inversiyon burkulmaları, metatarsal stres kırıkları, aşırı pronasyon kaynaklı patolojiler) belirleyen kritik bir biyomekanik arabirimidir (Lees & Nolan, 1998; Tamura ve ark., 2022).

2.2. Vuruş Tekniklerinin Sınıflandırılması ve Ayağın Rolü

Literatürde futbol vuruşları çoğunlukla "iç vuruş (side-foot kick)" ve "üst vuruş (instep kick)" olmak üzere iki temel alt başlık altında incelenir (Lees ve ark., 2010). İç vuruş, ayağın medial yüzeyinin geniş ve düz yapısı sayesinde isabeti önceleyen; kısa paslar, penaltı ve orta mesafe şutlarda tercih edilen bir tekniktir (Tamura ve ark., 2022). Üst vuruş ise metatars başları hizasındaki sert dorsal yüzeyin kullanıldığı, yüksek top hızı üretebilen güç vuruşudur ve literatürde en fazla incelenen teknik olma özelliğini korumaktadır (Lees & Nolan, 1998; Lees ve ark., 2010). Her iki teknikte de ayak, top temasından hemen önce plantar fleksiyon pozisyonuna alınır; bu, ayak parmaklarının ayak bileği

merkezine göre daha yüksek hızlara ulaşmasını mümkün kılarak "top-ayak hız oranı"nı (ball-to-foot speed ratio) artırır (Lees & Nolan, 1998).

2.3. Vuruş Öncesi Evre: Yaklaşma ve Destek Ayağının Yerleştirilmesi

Vuruşun biyomekanik başarısı, topa temastan çok önce, yaklaşma (approach) fazında şekillenmeye başlar. Becerikli oyuncuların topa yaklaşık 43–45°'lik açıyla ve 2–4 adımlık eğri bir yörüngeyle yaklaştığı bildirilmiştir; bu açı ve yörünge, maksimum top hızını destekleyen optimum değer olarak kabul edilmektedir (Isokawa & Lees, 1988; Lees ve ark., 2010). Son adım uzunluğunun artması, pelvik retraksiyon açısını genişleterek vuruş bacağına daha geniş bir hareket açıklığında hızlanmasına olanak tanır (Lees & Nolan, 2002, Lees ve ark., 2010).

Destek ayağının topun yanına yerleştirilmesi, hem topun sıkıştırılma yüzeyini hem de vuruş bacağına salınım yörüngesini belirleyen kritik bir faktördür. McLean ve Tumilty (1993) elit genç oyunculara destek ayağının topun arkasında ~38 cm ve yan tarafında ~37 cm konumlandığını raporlamıştır (Lees & Nolan, 1998). Destek ayağı yere temas ettiği anda, dikey yer reaksiyon kuvvetleri (GRF) maksimum instep vuruşlarda gövde ağırlığının 15–20 katına, posterior frenleme kuvvetleri 4–6 kata ve lateral kuvvetler 5–6 kata ulaşabilmektedir (Kellis, Katis, & Gissis, 2004, Lees ve ark., 2010). Bu yüksek büyüklükteki kuvvetler, destek ayağının yalnızca statik bir temel değil, aynı zamanda enerji sönmleyen ve proksimal segmentlere mekanik enerji aktaran dinamik bir eleman olduğunu ortaya koymaktadır (Tamura ve ark., 2022).

2.4. Top Teması Anındaki Artrokinematik Olaylar

2.4.1. Destek Bacığı Artrokinematiği

Destek bacağı, düz ayak teması (flat-foot contact) anında gövde ağırlığını absorbe ederken eş zamanlı olarak pelvis rotasyonuna sabit bir eksen sağlar (Lees ve ark., 2010; Tamura ve ark., 2022). Bu fazda destek bacağına diz eklemi yaklaşık 26° fleksiyonda yere temas eder ve top temasına kadar fleksiyonunu artırarak ~42°'ye ulaşır; bu fleksiyon, iniş etkisini absorbe etmek kadar vuruş bacağına distal hızlanması için yavaş kasılan izometrik bir destek üretmek açısından da fonksiyoneldir (Lees, Steward, Rahnama, & Barton, 2009, Lees ve ark., 2010). Gövde hem geriye (~12–13°) hem de vuruş yapılmayan tarafa doğru laterale (~10–16°) eğilerek vuruş bacağına daha ekstansiyona yakın bir konumda, daha yüksek ayak hızıyla topa çarpmasına izin verir (Lees & Nolan, 2002; Orloff ve ark., 2008, Lees ve ark., 2010).

Artrokinematik açıdan top temasının hemen öncesinde kalça eklemide fleksiyon-ekstansiyon, adduksiyon-abduksiyon ve iç-dış rotasyon eksenlerinin

üçü birden aktiftir; Nunome, Asai, Ikegami ve Sakurai (2002), vuruş bacağında üç düzlemde eş zamanlı rotasyonların yalnızca iki boyutlu sagittal analizlerle yakalanamayacağını göstermiştir. Destek bacağı kalçası ise pelvisin rotasyonuna kontrollü bir iç rotasyon-abduksiyon kombinasyonu ile eşlik eder; bu, Tamura ve ark. (2022) tarafından kronik ayak bileği instabilitesi (CAI) olan oyunculara belirgin biçimde değişmiş bir paternle (artmış diz varusu, arka ayak eversiyonu ve düşük ark yüksekliği indeksi) raporlanmıştır.

2.4.2. Ayak ve Ayak Bileği Kompleksinde Artrokinematik Değişim

Destek ayağının düz ayak temasıyla birlikte subtalar ekleminde pronasyon (kalkaneal eversiyon + talusun plantar fleksiyon ve adduksiyonu) başlar; bu hareket, medial longitudinal arkın esnemesine ve yük absorbe eden "esnek kaldıraç" fazına karşılık gelir (Donatelli, 1996, Tamura ve ark., 2022). Tamura ve ark. (2022), CAI'lı futbolcularda bu fazda arka ayağın tibiya göre anlamlı ölçüde daha fazla evert olduğunu ($-28,3^\circ \pm 12,1^\circ$ 'ye karşı $-13,9^\circ \pm 14,2^\circ$; $p = 0,03$) ve ark yüksekliği indeksinin düştüğünü ($0,210 \pm 0,161$ 'e karşı $0,233 \pm 0,214$; $p = 0,046$) raporlamıştır. Bu bulgu, tekrarlayan inversiyon yaralanmalarını önlemeye yönelik "subkonsiyus bir motor koruma stratejisi" olarak yorumlanmaktadır (Tamura ve ark., 2022).

Vuruş ayağı tarafında ise top temasından hemen önce ayak bileği belirgin bir plantar fleksiyon-inversiyon pozisyonuna alınır; bu pozisyon, metatars başlarını topun merkezi ile aynı hizaya getirerek hem temas yüzeyini genişletir hem de topa aktarılan lineer momentumu artırır (Lees & Nolan, 1998). Temas sırasında ayak bileği eklemindeki deformasyon yaklaşık 5 ms'lik çok kısa bir sürede gerçekleşir; kas-tendon kompleksi bu süre zarfında konsantrik kuvvet üretmediğinden, ayak bileği pasif olarak geri dorsifleksiyona zorlanır (Nunome ve ark., 2006, Lees ve ark., 2010). Bu "hareket-bağımlı moment" (motion-dependent moment), diz ekstansiyonuna %20'ye varan katkı sağlar ve vuruşun son fazında topa aktarılan enerjinin önemli bir bölümünü açıklar (Dörge ve ark., 2002, Lees ve ark., 2010).

2.4.3. Diz ve Kalça Ekleminde Zamanlama

İnstep vuruşlarda topa temas anında diz eklemi neredeyse tam ekstansiyona ulaşır; hemen ardından ise paradoksal biçimde diz fleksör momenti görülür; bu "Lombard paradoksu" veya "futbol paradoksu" olarak adlandırılmıştır (Barfield, Kirkendall, & Yu, 2002, Lees ve ark., 2010; Putnam, 1991). Kalça eklemi, deneyimli oyunculara daha yüksek fleksiyon-adduksiyon-dış rotasyon momentleri üretir (sırasıyla 168, 100 ve 41 N·m); bu değerler, deneyimsiz oyuncularakinin (94, 115 ve 26 N·m) neredeyse iki katıdır (Kawamoto, Miyagi,

Ohashi, & Fukashiro, 2007, Lees ve ark., 2010). Bu fark, elit performansın yalnızca ayak hızıyla değil, aynı zamanda proksimal-distal eklem momentlerinin optimum zamanlamasıyla ilişkili olduğunu göstermektedir (Kellis & Katis, 2007).

2.5. Vuruş Sonrası Evre: Takip Hareketi ve Dengenin Yeniden Kazanılması

Top temasından sonraki "follow-through" fazı, yalnızca estetik bir tamamlayıcı değil, kalça ve diz çevresi kaslarının eksantrik kasılmayla deselere edildiği ve vuruş bacağına enerji sönümlemesinin gerçekleştiği kritik bir evredir (Lees & Nolan, 1998). Bu fazda vuruş ayağı sıklıkla kalça seviyesinin üzerine çıkar; diz ise yaklaşık 30° fleksiyona geri döner (Lees ve ark., 2010). Artrokinematik açıdan, kalça eklemine eksantrik fleksör-adduktör aktivite; diz eklemine popliteus ve hamstring kaynaklı rotatör-fleksör kontrol; ayak bileğinde ise peroneal kasların konsantrik-eksantrik geçişi bu evrenin karakteristik özelliğidir (Brophy ve ark., 2007; Kellis & Katis, 2007). Destek ayağında ise subtalar eklem yeniden supinasyona doğru hareket ederek ayağı "rijit bir kaldıraç" haline getirir ve bir sonraki koşu veya pozisyonlama adımına hazırlık sağlar (Donatelli, 1996, akt. Tamura ve ark., 2022).

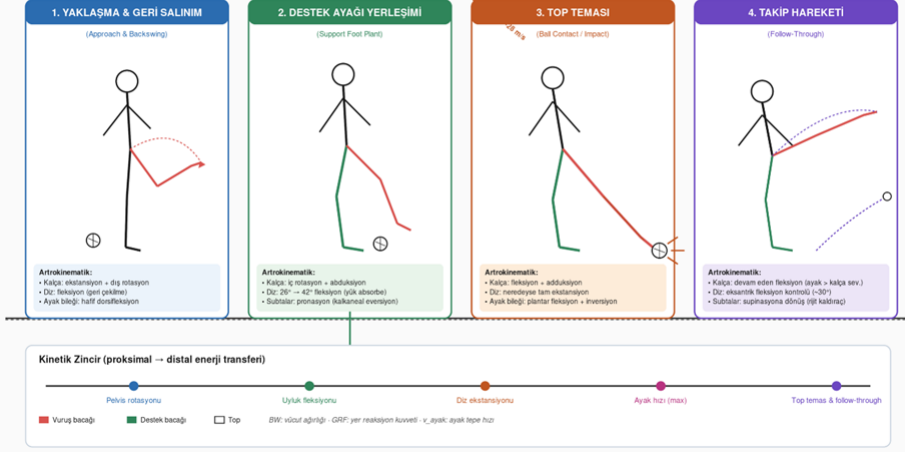
Bu post-impakt evre, kronik ayak bileği instabilitesi, aşıl tendinopatisi ve plantar fasiit gibi kümülatif aşırı kullanım yaralanmalarının sıklıkla ortaya çıktığı evredir; çünkü tekrarlayan eksantrik yüklenmeler ve asimetrik ayak tabanı yüklemeleri zaman içinde doku toleransını aşabilir (Ekstrand, Hägg, & Waldén, 2011; Tamura ve ark., 2022). Bu nedenle futbolcularda vuruş biyomekaniği, yalnızca performans açısından değil, yaralanma epidemiyolojisi açısından da bütüncül biçimde değerlendirilmelidir (Lees & Nolan, 1998) (Şekil 1.).

2.6. Artrokinematik Değişimlerin Plantar Basınç Dağılımıyla İlişkisine Köprü

Yukarıda özetlenen çok eklemlili ve çok düzlemli artrokinematik olaylar, ayak tabanı ile yer arasındaki mekanik arayüzde birbirinden farklı basınç paternleri olarak dışa vurur. Örneğin subtalar pronasyon derecesindeki artış medial ön ayak ve 1. metatars başı altındaki tepe basınçları yükseltirken; CAI'ya eşlik eden arka ayak eversiyonu ve diz varusu kombinasyonu lateral ön ayak ve 5. metatars hizasında atipik yük birikimi doğurabilir (Tamura ve ark., 2022). Dolayısıyla plantar basınç, yalnızca ayak tabanına özgü statik bir parametre değil; pelvis-kalça-diz-ayak bileği zincirindeki tüm artrokinematik kararların ölçülebilir mekanik çıktısıdır (Lees ve ark., 2010). Bir sonraki bölümde, bu çıktının nasıl

nicelendirildiği, hangi teknolojilerle ölçüldüğü ve performans ile yaralanma risk profiliyle ilişkisi ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Şekil 1. Futbolcularda instep vuruşunun dört biyomekanik fazı ve fazlara eşlik eden artrokinematik olaylar
(Wickstrom, 1975; Lees ve Nolan, 1998; Nurme ve ark., 2002; Lees ve ark., 2010; Tamura ve ark., 2022 temelinde uyarlanmıştır)

3. Plantar Basınç: Tanım, Ölçüm Teknolojileri ve Değerlendirme Parametreleri

3.1. Plantar Basınç Kavramı ve Biyomekanik Temeli

Ayak, insan lokomasyonunda kinetik zincirin en distal halkası olup, hem ayakta durma sırasında dengeyi sağlayan pasif bir "yastık" hem de yürüme, koşma ve itme sırasında kasların ürettiği iç kuvvetleri yere aktaran aktif bir "kaldıraç" olarak işlev görür (Rosenbaum & Becker, 1997). Yerle ayak arasındaki bu mekanik etkileşimin niceliksel ifadesi "plantar basınç" (plantar pressure) kavramıyla tanımlanır. Plantar basınç, en yalın tanımıyla ayak tabanının birim alanına düşen dikey kuvvetin büyüklüğüdür ve SI birim sisteminde Pascal ($\text{Pa} = \text{N/m}^2$) olarak ifade edilir; klinik literatürde ise çoğunlukla N/cm^2 veya kPa kullanılmaktadır (Rosenbaum & Becker, 1997).

Kinetik yürüyüş analizinde "kuvvet" (force) ve "basınç" (pressure) kavramlarının birbirinden özenle ayrılması gerekir: Kuvvet, iki cisim arasındaki etkileşimin toplam büyüklüğünü; basınç ise bu kuvvetin belirli bir yüzey alanına dağılımını ifade eder (Rosenbaum & Becker, 1997). Bu ayrım, klinik biyomekanikte özellikle kritiktir; çünkü Brand'in (1988) vurguladığı gibi dokuda hasar doğurma potansiyeli toplam kuvvetle değil, o kuvvetin yoğunlaştığı yüzeyle —yani basınçla— belirlenir (akt. Rosenbaum & Becker, 1997). Dolayısıyla plantar basınç ölçümü, kuvvet platformlarının sağlayamadığı bir çözünürlükle, ayağın her bir anatomik bölgesinde (topuk, orta ayak, metatars

başları, parmaklar) ne kadar yük taşındığını bölgesel olarak ortaya koyar (Rosenbaum & Becker, 1997; Wang & Ni, 2026).

Son yıllarda sensör teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte plantar basınç ölçümü, yalnızca bir araştırma aracı olmaktan çıkıp diyabetik ayak ülserlerinin erken tanısından atletik performans optimizasyonuna, ortotik tasarımından yaralanma önlemeye kadar geniş bir klinik uygulama yelpazesine yayılmıştır (Arzehgar ve ark., 2025). Arzehgar ve ark. (2025) tarafından Scopus veritabanında yapılan sistematik taramada, 1984'ten 2024'e kadar plantar basınç konusunda yayımlanan 3.270 makaleden PRISMA kriterlerine uyan 565 çalışma incelenmiş ve en çok atıf alan ilk 20 makalenin büyük çoğunluğunun diyabetik ayak, obezite, yaşlanma ve spor yaralanmalarıyla ilişkili olduğu raporlanmıştır.

3.2. Plantar Basınç Ölçümünün Tarihsel Gelişimi

Ayak tabanı yüklenmesini ölçme çabaları tarihsel olarak çok eskidir. İlk nitel girişimler, ayak izini alçıya ya da kuma bastırarak derinlik-temas analizine dayanmaktaydı (Rosenbaum & Becker, 1997). Marey ve Carlet'in 19. yüzyıl sonunda hava dolu odacıklarla yaptıkları çalışmalar, ayak tabanı basıncının ilk niceliksel ölçümleri olarak kabul edilir (Rosenbaum & Becker, 1997). 20. yüzyılın ortasında deforme olabilen mürekkepli matlar (örn. Harris mat) klinik pratiğe girmiş; ancak çağdaş anlamda plantar basınç ölçüm sistemlerinin temelleri, 1980'li yıllarda elektromekanik sensör dizilerinin geliştirilmesiyle atılmıştır (Rosenbaum & Becker, 1997; Arzehgar ve ark., 2025). Arzehgar ve ark. (2025) 1984 yılını "modern plantar basınç araştırmalarının miladı" olarak tanımlamakta ve bu tarihten sonra yıllık yayın sayısının —özellikle 2011'den itibaren— hızla arttığını vurgulamaktadır.

3.3. Ölçüm Sistemleri: Platform ve Tabanlık (In-shoe) Teknolojileri

Günümüzde plantar basınç ölçüm sistemleri iki ana kategoride değerlendirilmektedir: (i) platform (baropodometri) sistemleri ve (ii) ayakkabı- içi (in-shoe / insole) sistemleri (Rosenbaum & Becker, 1997; Wang & Ni, 2026).

Platform sistemleri, yürüme yoluna gömülmüş rijit plakalar üzerinde konumlanan yüksek yoğunluklu sensör matrislerinden oluşur; yüksek mekânsal çözünürlükleri nedeniyle "laboratuvar altın standardı" olarak kabul edilir, ancak yalnızca çıplak ayak ya da tek temas koşulunda ölçüm alabilmeleri ve laboratuvar ortamıyla sınırlı olmaları başlıca kısıtlılıklarıdır (Wang & Ni, 2026). Birtane ve Tuna (2004) obez ve obez olmayan erişkinlerde yürüyüş analizini Mini-Emed (Novel, Münih) platformuyla 16 frame/s örnekleme hızında ve 2–127 N/cm² basınç aralığında; Willems ve ark. (2012) ise 20 km'lik uzun mesafe koşu sonrası

plantar basınç değişikliklerini Footscan (RSscan International) basınç platformuyla 126 Hz örnekleme frekansında değerlendirmişlerdir.

Ayakkabı-içi sistemleri, sporcu ayakkabısının içine yerleştirilen esnek tabanlıklarla sporcunun kendi doğal çevresinde —saha, kort, pist— ölçüm alabilme avantajı sağlar; bu özellik "ekolojik geçerlik" açısından futbol gibi branşlarda kritik öneme sahiptir (Wang & Ni, 2026). Ticari olarak en yaygın kullanılan sistemler arasında Pedar (Novel), Moticon OpenGo, Tekscan F-Scan ve ParoTec sayılabilir; bu sistemlerin çoğu tabanlı başına 99 sensör barındırmakta ve 50–100 Hz örnekleme hızında 600–1200 kPa'lık basınç aralıklarını çözümleyebilmektedir (Wang & Ni, 2026).

Sensör teknolojisi açısından plantar basınç ölçümünde dört temel prensip kullanılmaktadır: kapasitif sensörler (iki iletken plaka arasındaki dielektrik deformasyonuna dayanır; Pedar ve Moticon sistemlerinde kullanılır), piezorezistif sensörler / FSR — Force Sensing Resistor (basınç altında elektriksel direnç değişikliği gösterir; Tekscan F-Scan ve ParoTec bu teknolojiyi kullanır), piezoelektrik sensörler (dinamik yüklere yüksek duyarlılık sağlar ancak statik ölçümde sınırlıdır) ve optik fiber / MEMS tabanlı sensörler (araştırma prototipi düzeyinde gelişmekte olan, yüksek minyatürleştirme potansiyeli taşıyan teknolojiler) (Wang & Ni, 2026). Sensör seçiminde örnekleme frekansı, histerezis, doğrusalılık, dayanıklılık ve uzamsal çözünürlük gibi teknik parametrelerin çalışmanın amacına uygunluğu titizlikle değerlendirilmelidir (Rosenbaum & Becker, 1997; Wang & Ni, 2026).

3.4. Statik ve Dinamik Plantar Basınç Değerlendirmesi

Plantar basınç iki temel koşulda değerlendirilir: statik (ayakta sabit duruş) ve dinamik (yürüme, koşma, sıçrama, vuruş) koşullar (Birtane & Tuna, 2004; Ramos-Frutos ve ark., 2025). Statik ölçümde katılımcı, kafasını ve bakişını sabitleyerek —tipik olarak 3 m ileride duvara bakarak— 5–10 saniye süreyle ayakta durur ve ayağın her iki yarısına yükün simetrik biçimde (yaklaşık %50–%50) dağılması beklenir (Birtane & Tuna, 2004; Ramos-Frutos ve ark., 2025). Dinamik ölçümde ise katılımcı bir yürüyüş yolu üzerinde doğal ritmiyle birkaç deneme yürür; ölçüm öncesi ısınma ve yönlendirme yapılarak "hedefe basma" (targeting) artefaktı minimize edilir (Willems ve ark., 2012).

Ramos-Frutos ve ark. (2025), 3–74 yaş arası 996 sağlıklı Meksikalı bireyden oluşan geniş veri tabanlı çalışmalarında; statik koşulda arka ayağın ($55,64 \pm 18,80$) ön ayağın ($45,18 \pm 19,50$) daha yüksek yük taşıdığını, dinamik koşulda ise bu dengenin tersine döndüğünü (ön ayak $55,95 \pm 13,36$; arka ayak $44,05 \pm 13,36$) raporlamışlardır. Bu bulgu, yürüyüş döngüsünde ayağın bir "esnek yastık"tan "rijit kaldıraç"a dönüşümünü ve itme fazında metatars başlarının kritik

rolünü doğrulamaktadır (Rosenbaum & Becker, 1997). Benzer biçimde Ang, Solihin, Chan ve Ong (2018) düz zeminde ayakta duran sağlıklı genç erişkinlerde bölgesel plantar basınç dağılımını hindfoot > medial forefoot > central forefoot > lateral forefoot > hallux > lateral midfoot hiyerarşisinde raporlamıştır.

3.5. Plantar Basınç Haritalarında Değerlendirilen Temel Parametreler

Plantar basınç ölçümünden elde edilen verilerin yorumlanmasında literatürde standartlaşmış bir parametre seti bulunmaktadır. Bunlar başlıca şu şekilde özetlenebilir (Şekil 2.):

1. **Tepe basınç (peak pressure, PP):** Bir anatomik bölgede ölçülen maksimum basınç değeridir (N/cm^2 ya da kPa); stres kırıkları ve metatarsalji gibi aşırı yüklenme yaralanmalarıyla doğrudan ilişkilidir (Willems ve ark., 2012; Wang & Ni, 2026).
2. **Ortalama basınç (mean pressure):** Belirli bir temas süresi boyunca ölçülen basınç değerlerinin aritmetik ortalamasıdır (Khan, Chevidikunnan, BinMulayh, & Al-lehidan, 2023).
3. **Toplam / tepe kuvvet (total / peak force, N):** Ayak tabanına uygulanan toplam dikey kuvvettir; obezite ve vücut kütlesiyle doğrusal ilişki gösterir (Birtane & Tuna, 2004).
4. **Temas alanı (contact area, cm^2):** Ayağın zeminle temas eden yüzey alanıdır; düz tabanlıktaki artar, pes kavusta azalır (Khan ve ark., 2023; Ramos-Frutos ve ark., 2025).
5. **Basınç-zaman integrali / impuls (pressure-time integral, PTI, N·s):** Basıncın temas süresiyle çarpımıdır; yumuşak doku hasarında ve stres kırığı riskinde tepe basınçtan daha güçlü bir prediktör olarak kabul edilir (Willems ve ark., 2012; Wang & Ni, 2026).
6. **Basınç merkezi (center of pressure, COP):** Yer reaksiyon kuvvetinin uygulama noktasının zamansal yörüngesidir; denge, postüral kontrol ve yuvarlanma (roll-off) paterninin analizinde kullanılır (Wang & Ni, 2026).
7. **Medio-lateral basınç oranı:** Ayak tabanındaki yükün medial-lateral dağılım dengesini sayısallaştırır; aşırı pronasyon veya supinasyonun erken göstergesidir (Willems ve ark., 2012).
8. **Ark indeksi (arch index, AI):** Orta ayak temas alanının toplam ayak temas alanına oranıdır; Cavanagh ve Rodgers tarafından tanımlanmış olup düz taban ($AI > 0,28$), normal ark ($AI 0,21-0,28$) ve yüksek ark ($AI < 0,21$) ayrımında kullanılır (Periyasamy & Anand, 2013; Khan ve ark., 2023).

3.6. Plantar Basınç Dağılımını Etkileyen Bireysel Faktörler

3.6.1. Ayak Tipi ve Medial Longitudinal Ark

Ayak tipi, plantar basınç dağılımını belirleyen en önemli morfolojik değişkendir. Periyasamy ve Anand (2013), 32 sağlıklı bireyde ayakta duruş sırasında düz taban (low arch) grubunun orta ayak temas alanının normal ve yüksek ark gruplarından anlamlı biçimde yüksek olduğunu ($p < 0,001$) ve orta ayak güç oranı (power ratio) değerinin de düz tabanlarda belirgin şekilde arttığını ($p < 0,05$) göstermiştir. Khan ve ark. (2023), $20,38 \pm 1,10$ yaş genç kadınlarda pes planusun radyografik altın standarda göre teşhisinde medial ayak yüzey alanı (%81 duyarlılık, %63 özgüllük) ve statik ark indeksinin (%81 duyarlılık, %63 özgüllük) anlamlı tanısal değer taşıdığını raporlamıştır. Ramos-Frutos ve ark. (2025) ise düz taban prevalansının yaşla birlikte istatistiksel olarak azaldığını ($p = 3,45 \times 10^{-5}$), buna karşılık normal ayak tipinin yaşla birlikte arttığını ($p = 7,39 \times 10^{-5}$) göstermiş ve plantar basıncın yaş-ayak tipi ekseninde dinamik biçimde değiştiğini ortaya koymuştur.

3.6.2. Vücut Kütle İndeksi ve Obezite

Birtane ve Tuna (2004), 25 sınıf-1 obez (VKİ $32,2 \pm 2,0 \text{ kg/m}^2$) ve 25 non-obez erişkinden oluşan 100 ayak üzerinde yaptıkları çalışmada; statik koşulda obez grupta ön ayak tepe basıncının ($8,0 \pm 3,8 \text{ N/cm}^2$ vs. $6,5 \pm 2,9 \text{ N/cm}^2$), toplam plantar kuvvetin ($419,5 \pm 93,3 \text{ N}$ vs. $328,1 \pm 93,0 \text{ N}$) ve toplam temas alanının ($92,4 \pm 16,0 \text{ cm}^2$ vs. $81,8 \pm 16,7 \text{ cm}^2$) anlamlı olarak yüksek olduğunu; dinamik koşulda ise yalnızca orta ayak tepe basıncının obez grupta anlamlı biçimde arttığını ($14,1 \pm 8,7$ vs. $9,9 \pm 5,2 \text{ N/cm}^2$; $p < 0,05$) raporlamışlardır. Yazarlar, BKİ ile toplam plantar kuvvet ($r = 0,50$; $p = 0,000$) ve toplam temas alanı ($r = 0,33$; $p = 0,019$) arasında pozitif korelasyon bulmuş; dolayısıyla obezitenin plantar yük dağılımını yapısal olarak değiştirdiğini vurgulamışlardır (Birtane & Tuna, 2004).

3.6.3. Yorgunluk ve Kümülatif Yüklenme

Willems, De Ridder ve Roosen (2012), 52 koşucuda 20 km'lik uzun mesafe koşu sonrası metatars 2–4 bölgelerinde tepe kuvvet, ortalama kuvvet ve impulsun anlamlı biçimde arttığını (sırasıyla $p = 0,003$, $p = 0,008$ ve $p = 0,024$ düzeylerinde); ayrıca medial topuk bölgesinde tüm kinetik parametrelerin yükseldiğini raporlamıştır. Yazarlar, yorgunluk sonrası tibialis posteriorun arka ayak eversiyonunu kontrol etme yetisinin azaldığını ve bunun medial yönlü basınç dağılımına ve metatarsal stres kırığı riskinin artmasına yol açtığını ileri sürmüştür (Willems ve ark., 2012). Bu bulgu, futbol gibi 90+ dakika süren yüksek şiddetli branşlarda yorgunluğun plantar basınç profilini dinamik olarak

değiştirdiğini ve ikinci yarıda yaralanma riskinin yükselmesinin biyomekanik bir açıklamasını sunar (Wang & Ni, 2026).

3.7. Sporda ve Futbolda Plantar Basınç Değerlendirmesinin Önemi

Spor biyomekaniği bağlamında plantar basınç ölçümü; koşu ekonomisi, sıçrama performansı, yön değiştirme (cutting) manevraları, vuruş mekaniği ve yaralanma risk profiline değerlendirilmesinde giderek daha merkezi bir rol üstlenmektedir (Wang & Ni, 2026). Yüksek bölgesel basınçlar (özellikle 2. metatars başı altında), prolonge basınç-zaman integralleri ve uzuvlar arası anlamlı asimetri; stres kırıkları, plantar fasiit, aşıl tendinopatisi, patellofemoral ağrı sendromu ve kronik ayak bileği instabilitesi gibi sık görülen spor yaralanmalarıyla mekanik olarak ilişkilendirilmiştir (Wang & Ni, 2026).

Futbolda plantar basıncın özel bir önemi bulunmaktadır; çünkü oyuncu hem saatlerce çimen üzerinde yüksek şiddetli hareketler sergiler hem de kramponun (soccer shoe) sert ve minimal yastıklamalı yapısı nedeniyle ayak tabanına doğrudan yüksek yükler aktarır (Hennig, 2011). Hennig (2011), 1998 ve 2006 yıllarında toplam 250'den fazla erkek ve kadın futbolcuyla yürütülen iki ayrı anket çalışmasında konforun (comfort), kramponun en öncelikli istenen özelliği olduğunu; bunu stabilite ve çekiş (traction) özelliklerinin izlediğini göstermiştir. Krampon tasarımının hem vuruş hızını hem —futbol için daha kritik olan— vuruş isabetini doğrudan etkilediği; buna karşılık yüksek çekişli krampon-zemin etkileşiminin akut ve kronik yaralanma riskini artırabildiği raporlanmıştır (Hennig, 2011).

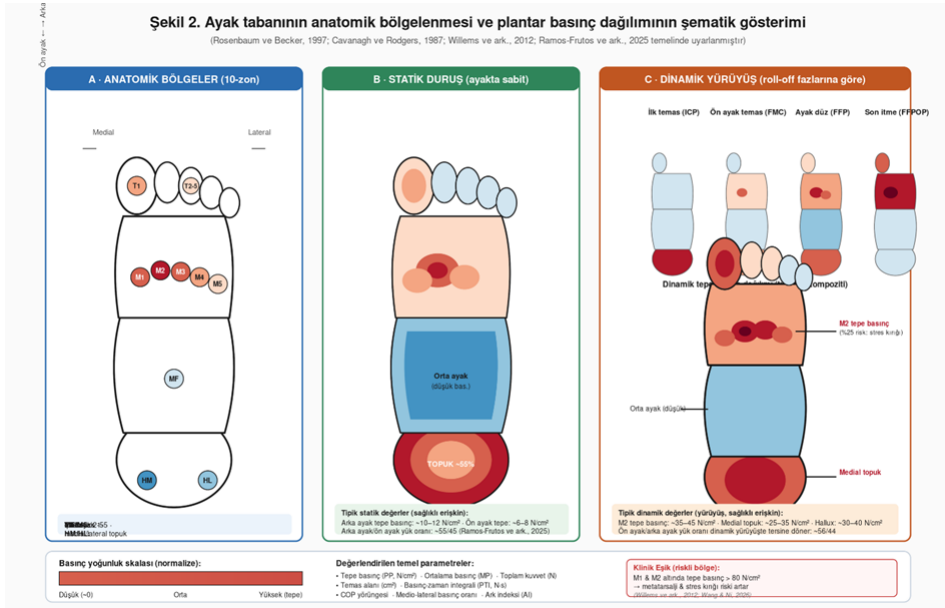
Sonuç olarak plantar basınç, futbolcunun ayak–ayakkabı–zemin üçgeninde bir "biyomekanik parmak izi" olarak değerlendirilebilir: Bu parmak izi; ayak tipi, BKİ, yorgunluk düzeyi, krampon çekiş özellikleri ve alt ekstremité artrokinematik paternleri gibi çoklu faktörlerin bütünleşik bir yansımasıdır (Periyasamy & Anand, 2013; Wang & Ni, 2026). Dolayısıyla bir sonraki bölümde ele alınacak olan "futbolcularda plantar basıncın performans ve yaralanma üzerindeki etkileri", bu ölçüm altyapısı üzerine inşa edilecektir.

4. Futbolcularda Plantar Basınç Değişimlerinin Performansa ve Yaralanmaya Etkisi

4.1. Giriş: Basınç Dağılımı, Performans ve Yaralanma Üçgeni

Futbol; tekrarlayan sprint, ani yön değiştirme (cutting), sıçrama-iniş, dripling ve özellikle topa vuruş gibi tek-bacaklı, asimetrik ve yüksek şiddetli hareket örüntülerinden oluşan bir spordur (Eils ve ark., 2004; Wong ve ark., 2007). Bu hareketler sırasında oyuncunun ayak tabanına ve çivili futbol ayakkabısının iç yüzeyine aktarılan mekanik yük, normal yürüyüş ya da koşuya göre çok daha

büyük genlikler ve belirgin biçimde farklı topografik örüntüler sergiler (Eils ve ark., 2004; Hennig, 2014; Husain ve ark., 2020). Son yirmi yılda yapılan biyomekanik çalışmalar, plantar basınç değerlerinin yalnızca ayağın "nasıl yüklendiğini" değil aynı zamanda sporcunun performans kapasitesini (vuruş kuvveti, yön değiştirme hızı, sprint ekonomisi) ve aşırı kullanım yaralanmalarına yatkınlığını (5. metatars stres kırığı, aşıl/plantar fasya problemleri, ayak bileği burkulması) da yansıttığını göstermiştir (Carl ve ark., 2014; Ménard ve ark., 2021; Takei ve ark., 2025). Dolayısıyla plantar basınç analizi, günümüz futbol bilimi açısından hem ergojenik bir performans penceresi hem de önleyici (preventive) bir tarama aracı olarak değerlendirilmektedir (Hennig, 2014; Paul ve ark., 2025).

4.2. Plantar Basınç Değişimlerinin Performansa Etkisi

4.2.1. Harekete Özgü Yük Dağılımı ve Hareketin Etkinliği

Futbola özgü hareketler, ayak tabanının her bölgesinde karakteristik bir yük transferi yaratmakta ve bu transfer, hareketin mekanik etkinliği ile doğrudan ilişkilidir. Eils ve ark. (2004), 21 deneyimli erkek futbolcuda Pedar Mobile sistemi ile yaptıkları ölçümlerde; cutting hareketinde ayağın medial tarafına (medial topuk: tepe basıncı [TB] = 655 ± 145 kPa; medial önayak: 653 ± 131 kPa; halluks: 487 ± 98 kPa), sprintte ise 1. ve 2. ışına (medial önayak: 595 ± 171 kPa; halluks: 486 ± 130 kPa) belirgin bir yük kayması saptamıştır. Vuruş (goal shot) hareketinde ise destek ayağında lateral bölümde (lateral topuk: 728 ± 150 kPa)

tepe basıncı, normal koşuya kıyasla yaklaşık %250 artış göstermiştir. Bu bulgu, vuruş sırasında destek bacağının kinetik zincirin sağlam bir "dayanak" olarak işlev gördüğünü ve yükün lateral longitudinal ark üzerinden iletildiğini mekanik olarak kanıtlamaktadır (Eils ve ark., 2004).

Wong ve ark. (2007), 15 erkek futbolcuda 12 çivili bot ile gerçekleştirilen koşu, yan cutting, 45° cutting ve dikey sıçrama inişinde plantar basıncı karşılaştırmış; cutting ve 45° cutting hareketlerinin medial önayak bölgesinde koşuya kıyasla anlamlı ölçüde yüksek tepe basıncı ve basınç-zaman integrali (PTI) ürettiğini ortaya koymuştur ($p < 0.05$). Araştırmacılar, özellikle medial önayağın cutting hareketlerinde ikinci parmağa kadar uzanan yüksek basınç kümelenmesi sergilediğini ve bu bölgenin yön değiştirme mekaniği açısından kritik bir "itme bölgesi" olduğunu belirtmişlerdir.

4.2.2. Vuruş Performansı: Destek Ayağının Basınç Profili

Vuruş sırasında top hızı, vuruş doğruluğu ve topa aktarılan enerji miktarı; destek (plant) ayağının zeminden aldığı reaksiyon kuvvetine ve bu kuvvetin ayak tabanındaki dağılımına bağlıdır (Hennig, 2014). Hennig (2014), 20 iyi eğitimli futbolcuda penaltı vuruşu sırasında destek ayağı altında 1650 kPa'yı aşan lateral topuk tepe basınçları kaydetmiştir; bu değerler, aynı oyunculara koşu (≈ 550 kPa) ve sprint (≈ 870 kPa) sırasında elde edilen değerlerin üç katından fazladır. Yüksek lateral topuk basıncı, vuruş kuvvetinin yer reaksiyon kuvveti (GRF) aracılığıyla proksimal-distal kinetik zincir boyunca topa aktarılmasını sağlayan mekanik bir göstergedir (Eils ve ark., 2004; Hennig, 2014). Kinematik açıdan destek ayağının subtalar eversiyonu ve 1. metatarsofalangeal eklemdaki dorsifleksiyon, bu basıncın emilimini ve geri yaylandırılmasını (recoil) düzenler (Wong ve ark., 2007).

Mikołajczyk ve ark. (2018), 10–11 yaşındaki 50 erkek futbolcu ile aynı yaştaki 50 kontrol deneğini karşılaştırdıklarında, düzenli antrenmanın lateral önayak basıncını anlamlı ölçüde artırdığını (sol ayak: 16.02 ± 4.20 kPa vs. 14.48 ± 3.73 kPa, $p = 0.029$; sağ ayak: 17.62 ± 4.83 kPa vs. 15.16 ± 4.60 kPa, $p = 0.007$), medial önayak basıncını ise azalttığını saptamışlardır. Bu asimetri, tekrarlı vuruş ve cutting patternlerinin lateral ışınları tercihli olarak yüklemesinin uzun vadeli sonucu olarak yorumlanmaktadır ve itme fazında lateral önayağın performansa özgü bir adaptasyon kazandığına işaret etmektedir (Mikołajczyk ve ark., 2018).

4.2.3. Cutting, Sprint ve Sıçrama-İniş Mekaniği

Ani yön değişimlerinde merkezi basınç (center of pressure, COP) yolu medialden laterale doğru sapmakta ve özellikle medial önayak ile halluks, temel ivmelenme kaynağı olarak görev yapmaktadır (Eils ve ark., 2004; Wong ve ark.,

2007). Husain ve ark. (2020) tarafından yapılan sistematik incelemede, ön ayak bölgesinin futbola özgü hareketlerde tutarlı biçimde en yüksek basınca maruz kaldığı, erkek oyunculara yan cutting sırasında tepe basıncının 653 ± 131 kPa, kadın oyunculara ise 492 ± 86 kPa civarında olduğu bildirilmiştir. Aynı derleme, yüksek seviyeli oyunculara lateral önyak ve 5. metatarsın cutting pivotu işlevi gördüğünü, bu bölgenin PTI değerlerinin dört kat artabildiğini vurgulamaktadır (Husain ve ark., 2020).

Sprint mekaniğinde ise yük 1.–2. ışı ve lateral parmaklara kayar; bu, ayak bileğinin plantar fleksör kuvveti aracılığıyla itici güç üretimini optimize eden bir örüntüdür (Eils ve ark., 2004). Hawrylak ve ark. (2021), 18 birinci ligdeki Polonyalı profesyonel futbolcu ile 30 atletik olmayan kontrolü karşılaştırdıklarında, dinamik teste göre futbolcuların dominant bacaklarında lateral yükün kontrol grubuna göre anlamlı biçimde yüksek olduğunu göstermiştir ($54.33\% \pm 4.02\%$ vs. $49.76\% \pm 5.43\%$, $p = 0.003$). Bu asimetri, futbolculara özgü lateral itme stratejisinin bir göstergesi olmakla birlikte, lateral yapıların aşırı yüklenmesine yol açan bir risk faktörü olarak da ele alınmaktadır (Hawrylak ve ark., 2021).

4.2.4. Ayakkabı-Zemin Etkileşimi ve Performans Çıkarımları

Çivili futbol ayakkabısı, tabanın lokal temas yüzeyini azaltarak basıncı bölgeselleştirir ve bu özellik doğrudan performansa da yansır. Carl ve ark. (2014), Bundesliga'da oynayan 17 elit erkek futbolcudaki futbol botu ile koşu ayakkabısı arasında karşılaştırma yaparken, botla koşu sırasında lateral orta ayakta %49, 1. metatars başında %23–42, 4./5. metatars bölgesinde %35–39 ve büyük parmak (halluks) altında %42–45 oranında daha yüksek tepe basınçları saptamıştır. Bu yüksek basınçlar, çiviler aracılığıyla üretilen yüksek sürtünmeye bağlı "grip" kazanımının mekanik maliyetidir ve oyuncunun yer reaksiyon kuvvetini daha küçük bir alanda yoğunlaştırarak performans avantajı sağlarken, aynı zamanda aşırı yüklenme riskini de yükseltmektedir (Carl ve ark., 2014; Sterzing ve Hennig, 2008).

Eils ve ark. (2004) çim ve kırmızı kil zemin arasında küresel bir fark bildirmezken, Ford ve ark. (2006) doğal çim ve sentetik çim (FieldTurf) karşılaştırmasında, sentetik zeminde lateral önyak ve medial önyak bölgelerinin daha fazla yüklendiğini göstermiştir. Zemin sertliği, çivi konfigürasyonu ve ayakkabı içi tabanlık tasarımı, basınç dağılımını değiştirebilen ve dolayısıyla hem performansı (sprint ekonomisi, cutting hızı) hem de yaralanma riskini etkileyebilen değişkenlerdir (Queen ve ark., 2008; Sterzing ve Hennig, 2008).

4.2.5. Plantar Basınç Profiline Sporcu-Sporcu Olmayan Karşılaştırması

Yakın dönemli çalışmalar, sistematik futbol antrenmanının plantar basınç örüntüsünü "daha eşitlikçi" bir dağılıma dönüştürdüğünü göstermektedir. Paul ve ark. (2025), 25 futbolcu ile 25 atletik olmayan bireyi baropodometrik platform ile değerlendirdiklerinde futbolcularda ortalama tepe basıncının anlamlı biçimde düşük olduğunu ($68.02 \pm 9.8 \text{ N/cm}^2$ vs. $83.76 \pm 11.6 \text{ N/cm}^2$, $p < 0.01$) ve basıncın ayak tabanına daha dengeli biçimde yayıldığını saptamıştır. Random Forest algoritması, bu basınç örüntülerini kullanarak futbolcuyu futbolcu olmayandan %76.9 doğruluk ve 0.94 AUC değeri ile ayırt edebilmiştir. Bu sonuçlar, uzun süreli antrenmanın ayak kasları, intrinsik plantar yapılar ve nöromusküler kontrol üzerindeki adaptasyonlarının plantar basınç imzasına yansıdığını ve bu imzanın performans göstergesi olarak kullanılabileceğini önermektedir (Paul ve ark., 2025).

4.3. Plantar Basınç Değişimlerinin Yaralanmaya Etkisi

4.3.1. Stres Kırıkları: Özellikle 5. Metatars (Jones) Kırığı

Futbolcuların en sık karşılaştığı overuse kırığı, 5. metatarsın proksimal diyaforisinde görülen Jones kırığıdır ve profesyonel futbolcuların stres kırıklarının %78'ini oluşturduğu bildirilmiştir (Ekstrand ve Van Dijk, 2013; Matsuda ve ark., 2017). Plantar basınç değişimleri bu kırığın patogenezinde merkezi bir role sahiptir.

Matsuda ve ark. (2017), 335 üniversite düzeyi erkek futbolcуда yaptıkları vaka-kontrol çalışmasında, 5. metatars stres kırığı öyküsü olan grubun belirgin biçimde "everted rearfoot (dışa dönmüş arka ayak)" ve "inverted forefoot (içe dönmüş ön ayak)" dizilimi sergilediğini, özellikle orta saha oyuncularında bu kırığın anlamlı ölçüde yüksek oranda görüldüğünü bildirmiştir ($\chi^2 = 13.2$, $p < 0.05$). Bu dizilim, cutting ve topuk kaldırma hareketlerinde lateral önayağa yük kaymasına neden olarak 5. metatarsın mekanik stresini artırmaktadır (Matsuda ve ark., 2017; Raikin ve ark., 2008).

Takei ve ark. (2025), 105 genç kadın futbolcуда yaptıkları prospektif çalışmada bir yıllık takip sonunda Jones kırığı gelişen grup (4 oyuncu, 6 ayak) ile kontrol grubu (101 oyuncu, 202 ayak) arasında koşu sırasındaki dinamik plantar basıncı karşılaştırmıştır. Yaralanan ayaklarda lateral topuktaki toplam basınç anlamlı ölçüde düşük ($p = 0.005$), ön ayak/arka ayak basınç oranı ($p = 0.03$) ile lateral parmak ($p = 0.004$), 1.-3. metatars bölgelerinin maksimum basınçları ($p < 0.05$) anlamlı biçimde yüksek bulunmuştur. Ayrıca hamstring esnekliğinin azalmış olması da Jones kırığı için anlamlı bir risk faktörü olarak tanımlanmıştır ($d = 1.6$, güç = 0.98). Bu çalışma, temas fazında topuk üzerinden yeterli yük emilmediğinde ivmelenmenin ön ayağa yansıdığı ve 5. metatarsın burkulma

(twisting) momentine maruz kaldığı modelini desteklemektedir (Takei ve ark., 2025).

Eils ve ark. (2004) çalışmasında gösterilen vuruş sırasındaki destek ayağının lateral yüklemesi ve cutting sırasındaki tekrarlayan eversiyon hareketi, Jones kırığının patomekanik temelini oluşturmaktadır. Wright ve ark. (2000), Jones kırığı olan sporcularda 5. metatars başı altında kontrollere kıyasla iki kat yüksek tepe basıncı bulmuştur. Carl ve ark. (2014) ise elit oyunculara futbol botu kullanımının 4.–5. metatars basıncını koşu ayakkabısına kıyasla %35–39 artırdığını göstererek, ekipman kaynaklı stres yoğunluğuna dikkat çekmiştir.

4.3.2. Ayak Bileği Burkulmaları ve Lateral İnstabilite

Futbolda ayak bileği burkulması, toplam yaralanmaların yaklaşık %20'sini oluşturan en yaygın akut travmadır (Hawrylak ve ark., 2021; Woods ve ark., 2003). Plantar basınç analizleri, dominant bacakta lateral yüklenmenin kronik olarak artmasının lateral kollateral bağ kompleksinin kümülatif stresine ve burkulma duyarlılığına yol açtığını göstermektedir (Hawrylak ve ark., 2021). Eils ve ark. (2004), cutting sırasında lateral ayağa aşırı yüklenmeyi kompanse etmek için medial tabanlı kalınlığının artırılmasının paradoksal olarak ayağı daha inverse bir pozisyona itebileceğini ve burkulma riskini yükseltebileceğini vurgulamıştır.

Ménard ve ark. (2021), 277 futbolcuda yaptıkları prospektif çalışmada, sezon boyunca 79 oyuncuda ayak-ayak bileği yaralanması geliştiğini saptamış ve lojistik regresyon modelinde lateral topuk ile 4. ve 5. metatars altındaki yüksek plantar basınç değerlerinin burkulma ve aşırı kullanım yaralanması için anlamlı öngördürücüler olduğunu bildirmiştir (AUC = 0.812). Bu model, yalnızca basınç verilerini kullanarak yaralanma riski yüksek oyuncuları %80'in üzerinde duyarlılıkla ayırt edebilmiştir ve plantar basınç haritalamasının etkili bir önleyici tarama aracı olarak kullanılabileceğini göstermiştir (Ménard ve ark., 2021).

4.3.3. Pes Kavus/Kavovarus Ayak ve Aşırı Kullanım Yaralanmaları

Yüksek longitudinal ark (pes kavus) ve kavovarus dizilim, futbolcularda lateral topuk ve 5. metatars bölgesinde tepe basıncını anlamlı ölçüde yükselttiği için overuse yaralanmalar (tibial stres sendromu, peroneal tendinopati, 5. metatars stres kırığı) açısından tanımlanmış bir risk faktörüdür (Burns ve ark., 2005; Matsuda ve ark., 2017). Mikołajczyk ve ark. (2018), genç futbolcularda "hollow foot" (yüksek arklı ayak) prevalansının %44 olduğunu (kontrol grubunda %26) ve bu dağılımın lateral önayak basıncındaki artışla korele olduğunu bulmuştur. Takei ve ark. (2025) ise kadın futbolcularda yüksek medial ark ile lateral parmak ve 1.–3. metatars basıncı arasında kuvvetli bir ilişki bildirmiştir.

4.3.4. Aşırı Yüklenmenin Eşği: Klinik Sınır Değerler

Belirli bir "güvenli" basınç eşği üzerinde tam fikir birliği olmamakla birlikte, Hennig (2014) ve ark. çalışmaları, 1. ve 2. metatars başları altındaki tepe basıncının 80 N/cm^2 'yi (800 kPa) aşmasının metatarsalji ve stres kırığı riskini önemli ölçüde artırdığını öne sürmüştür. Futbolda yalnızca tepe basıncı değil, maruziyet süresini ve frekansını içeren basınç-zaman integrali (PTI) de kritiktir; çünkü aynı tepe değeri daha uzun süreli veya daha tekrarlı yüklemelerde doku hasarını büyük ölçüde artırmaktadır (Wong ve ark., 2007). Wong ve ark. (2007), cutting ve 45° cutting'in PTI değerlerinin neredeyse tüm bölgelerde koşudan anlamlı biçimde yüksek olduğunu ve bu artışın 4–5. metatars bölgesi haricinde uniform bir risk profili oluşturduğunu göstermiştir.

4.3.5. Performans ve Yaralanma Arasındaki Ödünleşim (Trade-off)

Plantar basınç literatürü, futbolcularda bölgesel yüksek basıncın iki yüzölçümlü bir bıçak olduğunu açıkça göstermektedir: Lateral önayak ve medial önayağa yük aktarımı itme (propulsion) ve yön değiştirme performansını artırırken, aynı bölgeler uzun dönemde yapısal aşırı yüklenme ve stres kırığı riskiyle tehdit altındadır (Carl ve ark., 2014; Eils ve ark., 2004; Wong ve ark., 2007). Bu ödünleşim, hem bireyselleştirilmiş tabanlık (custom orthotic insole) tasarımının hem de mevki-spesifik antrenman-ekipman protokollerinin neden giderek daha fazla önem kazandığını açıklamaktadır (Ménard ve ark., 2021; Queen ve ark., 2008).

4.4. Klinik ve Uygulamalı Sonuçlar

Futbolcularda plantar basınç analizinin pratik çıkarımları dört ana başlık altında toplanabilir:

(i) Tarama ve risk sınıflandırması: Sezon öncesi statik ve dinamik baropodometrik ölçümler, özellikle 5. metatars stres kırığı, ayak bileği burkulması ve metatarsalji için yüksek riskli oyuncuları tanımlamada kullanılabilir (Matsuda ve ark., 2017; Ménard ve ark., 2021; Takei ve ark., 2025).

(ii) Bireyselleştirilmiş tabanlık ve ayakkabı tasarımı: Basınç haritalaması, lateral yüklemeyi yeniden dağıtan veya 1.-2. metatars altındaki tepe basıncı $\geq 80 \text{ N/cm}^2$ olan sporcularda medial destekli tabanlıklara yönlendiren ortotik kararları yönlendirebilir (Carl ve ark., 2014; Eils ve ark., 2004).

(iii) Mevki-spesifik antrenman yükü yönetimi: Matsuda ve ark. (2017)'nin orta sahalılarda yüksek 5. metatars stres kırığı oranları bulgusu, cutting ve yön değiştirme hacminin mevkiye göre yönetilmesi gerektiğini göstermektedir.

(iv) Yumuşak doku (hamstring) esnekliği ve kinetik zincir entegrasyonu: Takei ve ark. (2025) hamstring esnekliğinin azalmasının Jones kırığı riski ile ilişkisini

ortaya koyarak plantar basınç değişiminin sadece ayak yapısına değil, proksimal kinetik zincire de bağlı olduğunu hatırlatmaktadır.

4.5. Sonuç

Futbolcularda plantar basınç değişimleri, performansın (vuruş kuvveti, cutting hızı, sprint ekonomisi) biyomekanik bir imzası olmakla birlikte, aynı zamanda aşırı kullanım yaralanmalarının (özellikle 5. metatars Jones kırığı), ayak bileği burkulmalarının ve kavovarus tipi yapısal sorunların öngörücüsüdür. Plantar basınç analizi, geleceğin futbol biyomekaniği ve spor hekimliği uygulamalarında; performans optimizasyonu, yaralanma önleme ve rehabilitasyon kararları için vazgeçilmez bir değerlendirme aracı olarak öne çıkmaktadır.

Kaynaklar

- Ang, C. K., Solihin, M. I., Chan, W. J., & Ong, Y. Y. (2018). Study of plantar pressure distribution. *MATEC Web of Conferences*, 237, Article 01016. <https://doi.org/10.1051/mateconf/201823701016>
- Arzehgar, A., Ghouchan Nezhad Noor Nia, R., Hoseinkhani, M., Masoumi, F., Sayyed-Hosseini, S.-H., & Eslami, S. (2025). An overview of plantar pressure distribution measurements and its applications in health and medicine. *Gait & Posture*, 117, 235–244. <https://doi.org/10.1016/j.gaitpost.2024.12.022>
- Barfield, W. R. (1998). The biomechanics of kicking in soccer. *Clinics in Sports Medicine*, 17(4), 711–728. [https://doi.org/10.1016/S0278-5919\(05\)70113-7](https://doi.org/10.1016/S0278-5919(05)70113-7)
- Barfield, W. R., Kirkendall, D. T., & Yu, B. (2002). Kinematic instep kicking differences between elite female and male soccer players. *Journal of Sports Science & Medicine*, 1(3), 72–79.
- Birtane, M., & Tuna, H. (2004). The evaluation of plantar pressure distribution in obese and non-obese adults. *Clinical Biomechanics*, 19(10), 1055–1059. <https://doi.org/10.1016/j.clinbiomech.2004.07.008>
- Brophy, R. H., Backus, S. I., Pansy, B. S., Lyman, S., & Williams, R. J. (2007). Lower extremity muscle activation and alignment during the soccer instep and side-foot kicks. *Journal of Orthopaedic & Sports Physical Therapy*, 37(5), 260–268. <https://doi.org/10.2519/jospt.2007.2255>
- Burns, J., Crosbie, J., Hunt, A., & Ouvrier, R. (2005). The effect of pes cavus on foot pain and plantar pressure. *Clinical Biomechanics*, 20(9), 877–882. <https://doi.org/10.1016/j.clinbiomech.2005.03.006>
- Carl, H.-D., Pauser, J., Swoboda, B., Jendrissek, A., & Brem, M. (2014). Soccer boots elevate plantar pressures in elite male soccer professionals. *Clinical Journal of Sport Medicine*, 24(1), 58–61. <https://doi.org/10.1097/01.jsm.0000432857.79305.6c>
- Donatelli, R. A. (1996). *The biomechanics of the foot and ankle* (2nd ed.). F. A. Davis.
- Dörge, H. C., Andersen, T. B., Sørensen, H., & Simonsen, E. B. (2002). Biomechanical differences in soccer kicking with the preferred and the non-preferred leg. *Journal of Sports Sciences*, 20(4), 293–299. <https://doi.org/10.1080/026404102753576062>
- Eils, E., Streyl, M., Linnenbecker, S., Thorwesten, L., Völker, K., & Rosenbaum, D. (2004). Characteristic plantar pressure distribution patterns during soccer-specific movements. *The American Journal of Sports Medicine*, 32(1), 140–145. <https://doi.org/10.1177/0363546503258932>

- Ekstrand, J., & Van Dijk, C. N. (2013). Fifth metatarsal fractures among male professional footballers: A potential career-ending disease. *British Journal of Sports Medicine*, 47(12), 754–758. <https://doi.org/10.1136/bjsports-2012-092096>
- Ekstrand, J., Häggglund, M., & Waldén, M. (2011). Injury incidence and injury patterns in professional football: The UEFA injury study. *British Journal of Sports Medicine*, 45(7), 553–558. <https://doi.org/10.1136/bjsm.2009.060582>
- Ford, K. R., Manson, N. A., Evans, B. J., Myer, G. D., Gwin, R. C., Heidt, R. S., & Hewett, T. E. (2006). Comparison of in-shoe foot loading patterns on natural grass and synthetic turf. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 9(6), 433–440. <https://doi.org/10.1016/j.jsams.2006.03.019>
- Hawrylak, A., Brzeźna, A., & Chromik, K. (2021). Distribution of plantar pressure in soccer players. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(8), 4173. <https://doi.org/10.3390/ijerph18084173>
- Hennig, E. M. (2011). The influence of soccer shoe design on player performance and injuries. *Research in Sports Medicine*, 19(3), 186–201. <https://doi.org/10.1080/15438627.2011.582823>
- Hennig, E. M. (2014). Plantar pressure measurements for the evaluation of shoe comfort, overuse injuries and performance in soccer. *Footwear Science*, 6(2), 119–127. <https://doi.org/10.1080/19424280.2013.873486>
- Husain, M. A., Fatima, G., Ishaque, F., Gilani, S. A., Saeed, S., Ishaq, S., & Chatha, I. A. (2020). A systematic review of plantar pressure values obtained from male and female football and the test methodologies applied. *Footwear Science*, 12(3), 147–162. <https://doi.org/10.1080/19424280.2020.1769202>
- Isokawa, M., & Lees, A. (1988). A biomechanical analysis of the instep kick motion in soccer. In T. Reilly, A. Lees, K. Davids, & W. J. Murphy (Eds.), *Science and football* (pp. 449–455). E. & F. N. Spon.
- Kawamoto, R., Miyagi, O., Ohashi, J., & Fukushima, S. (2007). Kinetic comparison of a side-foot soccer kick between experienced and inexperienced players. *Sports Biomechanics*, 6(2), 187–198. <https://doi.org/10.1080/14763140701324966>
- Kellis, E., & Katis, A. (2007). Biomechanical characteristics and determinants of instep soccer kick. *Journal of Sports Science & Medicine*, 6(2), 154–165.
- Kellis, E., Katis, A., & Gissis, I. (2004). Knee biomechanics of the support leg in soccer kicks from three angles of approach. *Medicine & Science in Sports*

- & *Exercise*, 36(6), 1017–1028.
<https://doi.org/10.1249/01.MSS.0000128147.01979.31>
- Khan, F., Chevidikunnnan, M. F., BinMulayh, E. A., & Al-lehidan, N. S. (2023). Plantar pressure distribution in the evaluation and differentiation of flatfeet. *Gait & Posture*, 101, 82–89.
<https://doi.org/10.1016/j.gaitpost.2023.01.019>
- Lees, A., & Nolan, L. (1998). The biomechanics of soccer: A review. *Journal of Sports Sciences*, 16(3), 211–234.
<https://doi.org/10.1080/026404198366740>
- Lees, A., & Nolan, L. (2002). Three-dimensional kinematic analysis of the instep kick under speed and accuracy conditions. In W. Spinks, T. Reilly, & A. Murphy (Eds.), *Science and football IV* (pp. 16–21). Routledge.
- Lees, A., Asai, T., Andersen, T. B., Nunome, H., & Sterzing, T. (2010). The biomechanics of kicking in soccer: A review. *Journal of Sports Sciences*, 28(8), 805–817. <https://doi.org/10.1080/02640414.2010.481305>
- Lees, A., Steward, I., Rahnema, N., & Barton, G. (2009). Lower limb function in the maximal instep kick in soccer. In T. Reilly & F. Korkusuz (Eds.), *Science and football VI* (pp. 149–154). Routledge.
- Matsuda, S., Fukubayashi, T., & Hirose, N. (2017). Characteristics of the foot static alignment and the plantar pressure associated with fifth metatarsal stress fracture history in male soccer players: A case-control study. *Sports Medicine – Open*, 3(1), 27. <https://doi.org/10.1186/s40798-017-0095-y>
- McLean, B. D., & Tumilty, D. M. (1993). Left-right asymmetry in two types of soccer kick. *British Journal of Sports Medicine*, 27(4), 260–262.
<https://doi.org/10.1136/bjsm.27.4.260>
- Ménard, A.-L., Nedelec, B., Minville, C., & Laflamme, G. Y. (2021). Plantar pressure analysis: Identifying risk of foot and ankle injury in soccer players. *Translational Sports Medicine*, 4(6), 751–761.
<https://doi.org/10.1002/tsm2.280>
- Mikołajczyk, E., Jankowicz-Szymańska, A., & Smoła, E. (2018). Characteristics of foot arches and foot pressure distribution in 10–11-year-old male soccer players. *Antropomotoryka. Journal of Kinesiology and Exercise Sciences*, 28(83), 37–43. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.6498>
- Nunome, H., Asai, T., Ikegami, Y., & Sakurai, S. (2002). Three-dimensional kinetic analysis of side-foot and instep soccer kicks. *Medicine & Science in Sports & Exercise*, 34(12), 2028–2036.
<https://doi.org/10.1249/01.MSS.0000039076.43492.EF>

- Nunome, H., Lake, M., Georgakis, A., & Stergioulas, L. K. (2006). Impact phase kinematics of instep kicking in soccer. *Journal of Sports Sciences*, 24(1), 11–22. <https://doi.org/10.1080/02640410400021450>
- Orloff, H., Sumida, B., Chow, J., Habibi, L., Fujino, A., & Kramer, B. (2008). Ground reaction forces and kinematics of plant leg position during instep kicking in male and female collegiate soccer players. *Sports Biomechanics*, 7(2), 238–247. <https://doi.org/10.1080/14763140701841704>
- Paul, N., Gupta, A., Sharma, R., & Kumar, V. (2025). Biomechanical insight into soccer's foot pressure distribution using plantar pressure. *Proceedings of the International Conference on Innovation and Data-Driven Computing Applications (ICIDCA 2025)*. IEEE.
- Periyasamy, R., & Anand, S. (2013). The effect of foot arch on plantar pressure distribution during standing. *Journal of Medical Engineering & Technology*, 37(5), 342–347. <https://doi.org/10.3109/03091902.2013.810788>
- Putnam, C. A. (1991). A segment interaction analysis of proximal-to-distal sequential segment motion patterns. *Medicine & Science in Sports & Exercise*, 23(1), 130–144. <https://doi.org/10.1249/00005768-199101000-00019>
- Queen, R. M., Charnock, B. L., Garrett, W. E., Hardaker, W. M., Sims, E. L., & Moorman, C. T. (2008). A comparison of cleat types during two football-specific tasks on FieldTurf. *British Journal of Sports Medicine*, 42(4), 278–284. <https://doi.org/10.1136/bjsm.2007.036517>
- Raikin, S. M., Slenker, N., & Ratigan, B. (2008). The association of a varus hindfoot and fracture of the fifth metatarsal metaphyseal-diaphyseal junction: The Jones fracture. *The American Journal of Sports Medicine*, 36(7), 1367–1372. <https://doi.org/10.1177/0363546508314401>
- Ramos-Frutos, J. A., Oliva, D., Miguel-Andres, I., Samayoa-Ochoa, D., Jaime-Ferrer, J. S., Ortiz-Lango, L. A., & Vidal Lesso, A. (2025). Effect of foot type on plantar pressure distribution in healthy Mexicans: Static and dynamic pressure analysis. *Physiologia*, 5(3), Article 29. <https://doi.org/10.3390/physiologia5030029>
- Rosenbaum, D., & Becker, H. P. (1997). Plantar pressure distribution measurements: Technical background and clinical applications. *Foot and Ankle Surgery*, 3(1), 1–14. <https://doi.org/10.1046/j.1460-9584.1997.00043.x>
- Sterzing, T., & Hennig, E. M. (2008). The influence of soccer shoes on kicking velocity in full-instep kicks. *Exercise and Sport Sciences Reviews*, 36(2), 91–97. <https://doi.org/10.1097/JES.0b013e318168ece7>

- Takei, S., Taketomi, S., Kawaguchi, K., Mizutani, Y., Yamagami, R., Kono, K., Murakami, R., Kage, T., Arakawa, T., Fujiwara, S., Tanaka, S., & Ogata, T. (2025). Characteristics of plantar pressure distribution during running and musculoskeletal factors associated with Jones fracture in young female soccer players: A prospective study. *The Orthopaedic Journal of Sports Medicine*, 13(5), 23259671251325712. <https://doi.org/10.1177/23259671251325712>
- Tamura, A., Shimura, K., & Inoue, Y. (2022). Biomechanical characteristics of the support leg during side-foot kicking in soccer players with chronic ankle instability. *The Orthopaedic Journal of Sports Medicine*, 10(7), Article 23259671221112966. <https://doi.org/10.1177/23259671221112966>
- Wang, C., & Ni, P. (2026). Plantar pressure measurement systems in sports biomechanics: A review of sensor technologies and applications for performance and injury analysis. *Sensor Review*, 46(2), 186–206. <https://doi.org/10.1108/SR-05-2025-0349>
- Willems, T. M., De Ridder, R., & Roosen, P. (2012). The effect of a long-distance run on plantar pressure distribution during running. *Gait & Posture*, 35(3), 405–409. <https://doi.org/10.1016/j.gaitpost.2011.10.362>
- Wong, P.-l., Chamari, K., Mao, D. W., Wisløff, U., & Hong, Y. (2007). Higher plantar pressure on the medial side in four soccer-related movements. *British Journal of Sports Medicine*, 41(2), 93–100. <https://doi.org/10.1136/bjsm.2006.030668>
- Woods, C., Hawkins, R., Hulse, M., & Hodson, A. (2003). The Football Association Medical Research Programme: An audit of injuries in professional football—Analysis of preseason injuries. *British Journal of Sports Medicine*, 37(5), 436–441. <https://doi.org/10.1136/bjsm.37.5.436>
- Wright, R. W., Fischer, D. A., Shively, R. A., Heidt, R. S., & Nuber, G. W. (2000). Refracture of proximal fifth metatarsal (Jones) fracture after intramedullary screw fixation in athletes. *The American Journal of Sports Medicine*, 28(5), 732–736. <https://doi.org/10.1177/03635465000280051901>

7. Bölüm

Bahis İzleme Sistemleri, Disiplin Yargısı ve Veri Koruma Ekseninde Sporda Bütünlük Rejimleri: Futbol Örneği

İbrahim İlkan ŞEKER¹

ÖZ

Bu çalışma, futbolda müsabaka bütünlüğünü korumaya dönük dijital izleme ve raporlama pratiklerinin (bahis piyasası analitiği, şüpheli maç uyarıları, disiplin soruşturmaları) spor yönetişimi bağlamında nasıl bir dürüstlük rejimi ürettiğini tartışır. Odakta, (i) disiplin hukuku ve ceza hukuku arasındaki işbölümü, (ii) algoritmik risk sinyallerinin delil niteliği ve kurumsal meşruiyete etkisi, (iii) savunma hakkı ve usul adaleti ile (iv) kişisel veri koruma ilkelerinin (hukuka uygunluk, minimizasyon, güvenlik) bütünlük politikalarıyla gerilim ve uyum noktaları yer alır. Literatürde spor hukukunun çoğu kez normatif yorumla sınırlı kaldığı, spor yönetimi yazınının ise veri temelli denetimin hukuki-etik sınırlarını ikincil bıraktığı görülmektedir. Bu boşluğu doldurmak üzere çalışma, çok katmanlı yönetim yaklaşımıyla uluslararası bütünlük standartlarını (Avrupa Konseyi'nin Müsabakaların Manipülasyonuna İlişkin Sözleşmesi (Council of Europe Convention on the Manipulation of Sports Competitions, CETS No. 215) (Macolin Sözleşmesi), UEFA bütünlük çerçeveleri) Türkiye'deki disiplin düzenlemeleriyle (Türkiye Futbol Federasyonu (TFF) Futbol Disiplin Talimatı) birlikte okur ve kavramsal bir model önerir. Metodolojik olarak belge analizi ve karşılaştırmalı içerik çözümlemesi temel alınmakta; hukuk metinleri, politika dokümanları ve seçili tahkim içtihadı üzerinden bütünlük-denetim-veri koruma üçgeninde kurumsal tasarım ilkeleri çıkarılmaktadır ¹.

Anahtar Kelimeler: spor hukuku; spor yönetişimi; müsabaka bütünlüğü; bahis izleme sistemleri; disiplin yargısı; veri koruma.

¹ İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Spor Yönetim Bilimleri, Doktora Programı

ABSTRACT

This article examines contemporary integrity regimes in football through a socio-legal lens, focusing on how betting-monitoring tools and disciplinary adjudication interact with data protection and legitimacy expectations. It discusses (i) the role of betting-market analytics and reporting infrastructures (e.g., BFDS-type systems) in triggering investigations, (ii) the evidentiary and procedural standards applied by sports federations and arbitration bodies, and (iii) the tension between integrity goals and personal-data processing obligations. Building on institutional theory, procedural justice and legitimacy research, the paper proposes a governance framework for federations and clubs that balances effectiveness, accountability and privacy: clear mandates, proportionality, transparent evidence management, appeal safeguards, and role-based access and retention policies. The contribution is to bridge sports law and sports management literatures by translating normative requirements into actionable governance design principles for integrity and disciplinary systems.

Keywords: sports law; sports governance; match integrity; betting monitoring systems; disciplinary adjudication; data protection.

I. GİRİŞ

Sporla hukuk, yalnızca ihlalleri cezalandıran bir normlar bütünü değil, aynı zamanda sporun toplumsal meşruiyetini ve ekonomik sürdürülebilirliğini taşıyan bir yönetim altyapısıdır. Özellikle futbolda bahis ekonomisinin büyümesi, çevrimiçi platformların hız ve hacim kazandığı risk alanlarını artırmış; bu durum, bütünlük politikalarını veri temelli izleme ve erken uyarı sistemlerine daha bağımlı hale getirmiştir. Bu bağımlılık iki sonucu birlikte üretir. Bir yandan şüpheli örüntülerin daha erken yakalanması ve araştırmaların odaklanması kolaylaşır. Diğer yandan algoritmik şüphenin delile dönüşme biçimi, usul adaleti ve veri koruma ilkeleri açısından yeni tartışmalar doğurur.

Bu çalışmanın temel sorusu şudur: Futbolda bahis izleme sistemlerinden üretilen risk sinyalleri, disiplin yargısı içinde nasıl anlamlandırılmakta ve bu süreçler spor kurumlarının meşruiyetini nasıl etkileyebilmektedir? İkincil sorular ise, (i) disiplin hukuku ile ceza hukuku arasındaki sınırın pratikte nasıl kurulduğu, (ii) savunma hakkının veri temelli denetim ortamında hangi kurumsal güvencelerle güçlendirilebileceği ve (iii) kişisel veri koruma ilkelerinin bütünlük amaçlı veri işleme faaliyetlerinde nasıl somutlaştırılacağıdır.

Makale, spor hukuku literatüründeki normatif metin yorumu ağırlığını, spor yönetimi literatüründeki yönetim ve risk tartışmalarıyla birleştirerek, hukuk düzenlemeleri ile örgütsel tasarımın aynı analitik çerçevede ele alınmasını

önerir. Böylece spor yönetimi dergilerinin sıklıkla talep ettiği toplumsal bağlam ve kurumsal açıklama dili, somut mevzuat ve uygulama örnekleriyle desteklenir.

II. LİTERATÜR VE KURAMSAL ÇERÇEVE

A. Sporda dürüstlük (integrity) ve kurumsal meşruiyet

"Dürüstlük" kavramı spor yönetiminde çoğu zaman bir etik ilke olarak ele alınır. Ancak bütünlük ihlalleri (müsabaka sonucunu etkileme, teşvik primi, bahis bağlantılı manipülasyon) yalnızca etik değil, aynı zamanda kurumsal meşruiyet krizidir. Meşruiyet, bir örgütün eylemlerinin uygun, doğru ve kabul edilebilir görülmesiyle ilişkilidir ². Futbolda meşruiyet, oyunun belirsizliği ve adilliği üzerine kurulduğundan, manipülasyon iddiaları doğrudan ürünün değerini aşındırır.

Bu noktada spor hukuku ve spor yönetişimi birleşir. Avrupa Konseyi'nin Macolin Sözleşmesi (CETS No. 215), taraf devletlere müsabaka manipülasyonu ile mücadelede risk değerlendirmesi, bilgi paylaşımı ve kurumlar arası koordinasyon gibi yönetim ödevleri yükler. Sözleşme, ulusal platformların bilgi merkezi işlevi görmesini ve mücadeleyi koordinasyonla yürütmesini özellikle vurgular ³. Böylece dürüstlük, yalnızca kural ihlali değil, çok aktörlü bir kamu politikası alanı olarak tanımlanır.

Kurumsal kuram açısından bakıldığında, bu alanın dinamiği iki eksenle okunabilir. Birincisi, düzenleyici baskılar (mevzuat, talimat, yaptırım) ve normatif beklentiler (etik, fair play, rol model olma) örgütleri benzeştirir ⁴. İkincisi, bütünlük politikaları, kulüpler ve federasyonlar için aynı zamanda bir risk yönetimi ve itibar yönetimi mekanizmasına dönüşür. Bu dönüşüm, hukuki metinlerin "neden var" sorusunu kurumsal tasarım sorusuna çevirir. Hangi süreçler, hangi kanıt standartlarıyla, hangi güvenlik ve şeffaflık önlemleriyle çalışmalıdır ki hem yaptırım kapasitesi hem de toplumsal kabul üretsinsin?

B. Algoritmik denetim, dijital delil ve şüphenin kurumsallaşması

Bahis izleme sistemleri, günümüzde bütünlük rejiminin teknik omurgasıdır. UEFA, küresel bahis piyasasını analiz ederek gerçek zamanlı şüpheli maç uyarıları üretildiğini; bu uyarıların UEFA ekipleri veya ulusal federasyonların bütünlük sorumluları tarafından soruşturmalara dönüştürüldüğünü belirtmektedir ⁵. Bu tür sistemler tipik olarak oran hareketlerini beklenen örüntülerle karşılaştırır ve düzensiz hareketler olarak etiketlenen sapmaları raporlar.

Buradaki kritik mesele, teknik sinyalin hukuki ve örgütsel anlamıdır. CAS içtihadında, bahis örüntülerinin delil değeri tartışılırken, çoğu kez doğrudan

kanıtın sınırlı olduğu ve dolaylı göstergelerden bir bütün olarak sonuç çıkarıldığı görülür. Skenderbeu kararında, UEFA BFDS'nin güvenilirliği ve kullanılan algoritmik modellerin oranları karşılaştırma mantığı ayrıntılandırılmış; raporların soruşturma sürecinde merkezi bir rol oynayabildiği kabul edilmiştir ⁶. Bu durum, spor kurumlarında veri temelli denetimin yalnızca izleme değil, aynı zamanda delil üretim kapasitesi olduğunu gösterir ⁷.

Spor yönetimi açısından buradaki literatür boşluğu iki katmanlıdır. Birinci katman, algoritmik sinyallerin kurumsal kararları nasıl yönlendirdiğini, yani teknoloji ile örgütsel yargı arasındaki çeviri süreçlerini inceleyen çalışmaların sınırlı kalmasıdır. İkinci katman ise, bu sinyallerin şeffaflık, hesap verebilirlik ve itiraz edilebilirlik gibi yönetim ilkeleriyle nasıl uyumlanacağıdır. Bu nedenle makale, algoritmik şüpheyi bir risk yönetimi çıktısı olarak değil, disiplin yargısının meşruiyetini etkileyen bir kurumsal pratik olarak ele alır.

C. Usul adaleti, savunma hakkı ve spor yargısının meşruiyeti

Disiplin yaptırımlarının kabul edilebilirliği yalnızca sonucun doğruluğuna değil, sürecin adil görülmesine de bağlıdır. Usul adaleti yaklaşımı, bireylerin karar verici kurumlara yönelik güven ve uyum davranışının, şeffaflık, tarafsızlık, dinlenilme ve saygı gibi süreç deneyimleriyle şekillendiğini savunur ⁸. Bu perspektif, sporda hukuk tartışmalarına iki katkı sunar. İlk olarak, disiplin soruşturmaları ile ceza soruşturmaları arasındaki paralelliklerde kamu otoritesi hissini nasıl üretildiğini açıklar. İkinci olarak, veri temelli denetim ortamında savunmanın hangi bilgiye erişeceği sorusunu meşruiyetin kalbine taşır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Mutu ve Pechstein/İsviçre (Başvuru No: 40575/10 ve 67474/10) kararına ilişkin değerlendirmeleri, spor tahkiminde adil yargılanma ilkelerinin önemini netleştirir. AİHM, profesyonel spor bağlamında zorunlu tahkimin koşullarını ve CAS'ın bir mahkeme olarak değerlendirilebilmesi için gereken güvenceleri tartışır ⁹. Bu yaklaşım, disiplin ve tahkim süreçlerinin yalnızca spor alanına özgü kapalı mekanizmalar olmadığını, temel usul güvenceleriyle ilişkilendirilmesi gerektiğini gösterir ¹⁰.

Türkiye özelinde, TFF Futbol Disiplin Talimatı'nın müsabaka sonucunu etkileme ve bahis başlıklı düzenlemeleri, hem yaptırım setini hem de raporlama yükümlülüklerini ortaya koyar. Talimat, müsabaka sonucunu hukuka veya spor ahlakına aykırı etkilemeyi yasaklar ve teşvik primini açıkça bu kapsamda sayar ¹¹. Aynı zamanda futboldaki aktörlerin doğrudan veya dolaylı bahis oynamasını yasaklayarak çıkar çatışması riskini yönetmeye çalışır ¹². Bu metinler, kurumsal tasarım açısından kuralın yanında süreç sorusunu da gündeme getirir. Şüphe eşiği nedir, bildirim nasıl yapılır, delil nasıl toplanır, hangi ölçütlerle karar verilir?

D. Kişisel veri koruma: meşru menfaat, minimizasyon ve bütünlük amaçlı veri işleme

Bütünlük amaçlı izleme faaliyetleri kaçınılmaz biçimde veri işleme süreçleri üretir. Bu veri, kimi zaman kişisel veri niteliği taşıyabilir (örneğin belirli kişi veya gruplarla ilişkilendirilebilen davranış örüntüleri, iletişim kayıtları, disiplin dosyaları). Bu nedenle bütünlük rejiminin sürdürülebilirliği, veri koruma ilkeleriyle uyumuna bağlıdır.

Avrupa Veri Koruma Kurulu (EDPB), GDPR madde 6(1)(f) kapsamındaki meşru menfaate dayalı işlemede üç aşamalı bir test önerir: (i) meşru menfaatin varlığı, (ii) işleme faaliyetinin bu menfaat için gerekli olması ve (iii) menfaat dengesi, yani ilgili kişinin hak ve özgürlüklerinin ağır basmaması ¹³. Kılavuz, meşru menfaatin otomatik bir varsayılan olmadığını; önceden değerlendirilip belgelenmesi gerektiğini ayrıca vurgular ¹⁴.

Macolin Sözleşmesi (CETS No. 215) de veri korumayı bütünlük mücadelelerinin merkezine alır. Bilgi paylaşımı ve koordinasyon mekanizmaları kurulurken, işlemlerin ulusal ve uluslararası veri koruma standartlarına uygun yürütülmesi gerektiğini; hukuka uygunluk, yeterlilik, ilgililik, doğruluk, güvenlik ve ilgili kişi haklarına saygı ilkelerini açıkça sayar ¹⁵. Bu düzenleme, bütünlük politikalarında "ne kadar veri, ne kadar süreyle, kimlerle" sorularını yönetişimin teknik detayları olmaktan çıkarıp temel bir meşruiyet kriterine dönüştürür.

Literatürdeki boşluk, spor hukukunda veri korumanın çoğu zaman ek bir uyum maddesi gibi görülmesi, spor yönetimi yazınında ise bütünlük için veri işleme pratiklerinin kurumsal risk üretme kapasitesinin az tartışılmasıdır. Oysa veri yönetişimi hataları (aşırı veri toplama, belirsiz amaçlar, yetersiz güvenlik, erişim yetkilerinin muğlaklığı) disiplin süreçlerinin hem hukuki dayanıklılığını hem de kamuoyu nezdindeki kabulünü zayıflatabilir.

E. Çok katmanlı yönetim: ulusal platformlar, federasyonlar ve piyasa aktörleri

Bahis izleme sistemlerinin etkili olabilmesi, tek bir kurumun kapasitesiyle sınırlı değildir. Çok katmanlı yönetim yaklaşımı, devlet, federasyon, kulüp, bahis operatörleri ve uluslararası örgütler arasında bir görev ve bilgi paylaşımı mimarisi kurulmasını gerektirir. Macolin Sözleşmesi (CETS No. 215)'nin ulusal platform yaklaşımı, bu mimarinin merkezi sinir sistemi olarak okunabilir. Platform, bilgiyi toplar, dağıtır, koordinasyon sağlar ve gerektiğinde uyarı üretir ¹⁶.

UEFA'nın anti-match-fixing sayfası ve UEFA Disciplinary Regulations (Edition 2024) m. 12 birlikte okunduğunda, şüpheli maç uyarıları soruşturmalara dönüşürken çoğu kez devlet otoriteleriyle iş birliği yapılır. Bu da

bütünlük alanının klasik spor içi düzenlemeden çıkarak kamu güvenliği ve organize suçla mücadele alanlarına yaklaştığını gösterir ¹⁷. Bu yaklaşma, spor yönetimi literatüründe kamu-özel ortaklığı ve regülasyon kapasitesi tartışmalarına yeni bir örnek sunar.

Türkiye’de 6222 sayılı Kanun, şike ve teşvik primi fiillerini ceza hukuku düzleminde ele alırken, TFF Disiplin Talimatı aynı fiilleri disiplin yaptırımıyla düzenler. Bu ikili yapı, bir yandan caydırıcılığı artırmayı amaçlar, diğer yandan kurumlar arası eşgüdüm ihtiyacını büyütür. Çalışma, bu çok katmanlı yapıyı çakışan yetkiler olarak değil, uygun süreç tasarımıyla tamamlayıcı yaptırım rejimi olarak okumayı önerir ¹⁸.

F. Kavramsal model: bütünlük-denetim-veri koruma üçgeni

Tablo 1, çalışmanın önerdiği kavramsal modeli özetler. Model, bütünlük amaçlı denetimi üç boyutta ele alır: kurumsal hedef (dürüstlük ve meşruiyet), araç (veri temelli izleme ve disiplin süreçleri) ve güvence (usul adaleti ve veri koruma).

Tablo 1. Uyum Boyutları, Temel Sorular ve Kurumsal Tasarım İlkeleri
(Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Boyut	Ana soru	Kurumsal tasarım ilkesi (örnek)
Bütünlük hedefi	Hangi davranışlar ve riskler müsabaka bütünlüğü ihlali sayılır?	Kural seti + raporlama yükümlülüğü + yaptırım ölçeği (TFF Madde 56-57).
Denetim aracı	Şüpheli örüntü nasıl tespit edilir, hangi kanıt standardıyla dosyaya girer?	Çoklu kaynak doğrulama, açıklanabilir raporlama, denetim izi (audit trail).
Usul güvencesi	Savunma hangi bilgiye erişir, itiraz yolu nasıl işler?	Erişim hakkı, gerekçeli karar, bağımsız inceleme, süre yönetimi.
Veri yönetimi	Hangi veri, hangi amaçla, hangi süreyle, kimlerle paylaşılır?	Meşru menfaat değerlendirmesi + minimizasyon + güvenlik + rol tabanlı erişim (EDPB; Macolin Article 14).
Meşruiyet çıktısı	Kamuoyu ve paydaşlar kararları adil bulur mu?	Şeffaf iletişim, tutarlılık, hesap verebilirlik göstergeleri.

III. YÖNTEM

Çalışma, nitel araştırma deseninde belge analizi ve karşılaştırmalı içerik çözümlemesi kullanır. Veri seti; (i) uluslararası bütünlük ve veri koruma çerçeveleri (Macolin Sözleşmesi (CETS No. 215) ¹⁹, EDPB kılavuzları, UEFA bütünlük dokümanları ²⁰), (ii) Türkiye’de futbol disiplin düzenlemeleri (TFF

Futbol Disiplin Talimatı ²¹⁾ ve (iii) seçili tahkim kararlarında bahis izleme raporlarının kullanımına ilişkin bölümlerden oluşur.

Analiz üç aşamada yürütülür: (1) metinlerin amaç, aktör ve süreç tanımlarının kodlanması, (2) delil, şüphe eşiği, savunma hakkı ve veri koruma temalarının karşılaştırılması, (3) bu temalar arasında kurumsal tasarım ilkelerinin çıkarılması ve Tablo 1'deki modelin gerekçelendirilmesi. Kodlama, teorik olarak meşruiyet (Suchman), kurumsal baskılar (Scott) ve usul adaleti (Tyler) kavramlarıyla yönlendirilir.

IV. BEKLENEN KATKI VE ARAŞTIRMA ÖNERMELERİ

Makale, spor hukukunu yaptırım metni olarak değil, kurumsal tasarım ve meşruiyet üretimi olarak okuyan bir spor yönetimi çerçevesi önerir. Bu çerçeve, özellikle veri temelli denetimin yükseldiği bütünlük alanında literatürdeki üç boşluğa temas eder: (i) algoritmik izleme çıktılarının disiplin süreçlerinde delil statüsü kazanma biçimi, (ii) usul adaleti ile veri koruma ilkelerinin birlikte tasarlanması ve (iii) ulusal-uluslararası çok katmanlı koordinasyonun kurumsal kapasiteye etkisi.

Bu bağlamda ileri sürülen önermeler şunlardır:

1. Disiplin süreçlerinde şüpheli bahis sinyallerinin çoklu kaynakla doğrulanması ve karar gerekçelerinde açıkça açıklanması, paydaşların süreç adaleti algısını ve kurumsal meşruiyeti artırır.
2. Savunmanın rapor içeriklerine erişim düzeyi ile kararların kamuoyu tarafından kabulü arasında pozitif bir ilişki vardır; erişim eksikliği, algoritmik kapalı kutu algısını güçlendirir.
3. Meşru menfaat değerlendirmesi ve minimizasyon ilkesiyle tasarlanmış veri yönetişi, bütünlük mekanizmalarının sürdürülebilirliğini ve hukuki dayanıklılığını artırır.
4. Ulusal platform benzeri koordinasyon mekanizmaları, federasyonların yalnızca yaptırım kapasitesini değil, önleyici politika ve eğitim kapasitesini de güçlendirir.

Bu önermeler, ilerleyen aşamada saha verisi (federasyon çalışanları, bütünlük görevlileri, kulüp yöneticileri, hukukçular) ile desteklenerek karma yöntemli bir araştırma programına dönüştürülebilir.

V. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölüm, çalışmanın önerdiği Norm-Delil-Haklar çerçevesini futbol bağlamında işletir. Amaç, bahis temelli şüphe sinyallerinin disiplin kararlarına hangi yollardan girdiğini, bu yollarda hangi kurumsal gerilimlerin oluştuğunu

ve bu gerilimlerin nasıl yönetilebileceğini tartışmaktır. Bulgular, doğrudan saha verisine dayalı nicel sonuçlar olarak değil; belge analizi üzerinden geliştirilen temalar ve karşılaştırmalı örnek okuması üzerinden yapılandırılmıştır.

A. İki farklı ihlal tipi: 'bahis yasağı' ile 'manipülasyon şüphesi' arasındaki ayrım

Belge analizi, federasyonların aynı veri setini (örneğin şüpheli bahis hareketleri) iki farklı ihlal tipine bağlayabildiğini göstermektedir. Birinci tip, doğrudan 'bahis yasağı' ihlalidir. Burada temel mesele, ilgili kişinin futbolla bağlantılı bahis faaliyetine dahil olup olmadığıdır. İkinci tip ise 'manipülasyon şüphesi' dosyalarıdır; burada bahis verisi tek başına eylemi tanımlamaz, sadece risk sinyali üretir. Spor yönetimi açısından bu ayrım kritik, çünkü iki dosya tipi aynı delil paketini değil, farklı ispat mantıklarını ve farklı iletişim stratejilerini gerektirir.

Uygulamada bu ayrım yeterince net kurulmadığında iki sonuç ortaya çıkar. İlk olarak, bahis şüphesi raporu sanki doğrudan manipülasyon kanıtıymış gibi okunur ve kararların ikna ediciliği zayıflar. İkinci olarak, manipülasyon dosyalarında gerekli olan 'destekleyici delil' arayışı ihmal edildiğinde, kurumun adalet algısı ve meşruiyet sermayesi aşınır. Bu nedenle, bütünlük rejimleri için ilk yönetim ilkesi, ihlal tipine göre delil kurgusunu ayırtırmaktır.

B. Delilin kurumsal yolculuğu: sinyal, doğrulama ve karar

Doküman analizi, bahis temelli dijital delilin kurumsal yolculuğunu üç aşamada görünür kılar: (i) sinyal üretimi, (ii) doğrulama ve bağlamsallaştırma, (iii) karar ve gerekçelendirme. Sinyal aşamasında amaç, 'olağan dışı' bir piyasa hareketini tespit etmektir. Bu aşama teknik kapasiteye dayanır ve çoğu zaman dış tedarikçiler veya uzman sistemlerle yürütülür. Doğrulama aşaması ise kurumsal kapasitenin asıl testidir; çünkü aynı sinyal, farklı açıklamalarla (sakarlık, piyasa hatası, içeriden bilgi, manipülasyon) ilişkilendirilebilir.

Bu nedenle doğrulama aşamasında iki pratik öne çıkar. Birincisi, 'korroborasyon' (destekleme) mantığıdır: bahis sinyali, saha içi olay analizi, performans anomalileri, iletişim ve ilişki ağları, para akışı, tanık beyanı gibi farklı veri kaynaklarıyla birlikte değerlendirilir. İkincisi, 'açıklanabilirlik'tir: kurum, hem kendi içinde hem de muhataplar nezdinde sinyalin neden anlamlı olduğunu anlatabilir. Spor yönetimi literatüründe bu, kurumsal şeffaflık ve karar kalitesiyle doğrudan ilişkilidir.

Karar aşamasında ortaya çıkan temel sorun, 'kapalı kutu delil' algısıdır. Eğer kurum, şüpheli bahis raporunu dosyanın merkezine koyup raporun hangi mantıkla üretildiğini ve hangi sınırlılıkları taşıdığını açıklamazsa, kararların

kabul edilebilirliği düşer. Buna karşın, sinyali 'risk göstergesi' olarak konumlandırıp, destekleyici delillerle birlikte gerekçelendirdiğinde, kurum hem daha dayanıklı bir karar üretir hem de daha az itirazla karşılaşır.

C. Norm-Delil-Haklar matrisi: yönetim gerilimlerinin haritalanması

Analiz, bütünlük rejimlerinde tekrar eden gerilimlerin üç ekseninde toplandığını göstermektedir. Bu gerilimler normların uygulanması, delilin üretilmesi ve hakların korunması arasında kurulur. Aşağıdaki matris, bu gerilimleri spor yönetimi perspektifiyle özetler.

Tablo 2. Norm–Delil–Haklar Matrisi
(Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.)

	Norm (kural ve yetki)	Delil (bilgi üretimi)	Haklar (usul ve veri)
Sorun	Kuralın sınırları muğlak kaldığında keyfilik algısı	Sinyal delile dönüşürken doğrulama eksikliği	Savunmaya erişim ve gizlilik dengesi kurulamaz
Risk	Tutarsız kararlar, meşruiyet erozyonu	Yanlış pozitifler, hatalı yaptırım maliyeti	Adil süreç algısının zayıflaması, dava/itiraz artışı
Çözüm	İhlal tipine göre açık eşikler ve standart operasyon	Korroborasyon zorunluluğu, bağımsız uzman incelemesi	Asgari açıklanabilirlik, veri minimizasyonu ve kayıt (audit)

Matrisin işaret ettiği nokta şu: Bütünlük politikası, sadece yaptırım gücüne dayanarak sürdürülemez. Sürdürülebilirlik için kurumların delil üretim süreçlerini standardize etmesi ve bu standardizasyonu hak güvenceleriyle birlikte tasarlaması gerekir. Aksi halde bütünlük rejimi, 'aşırı kontrol' ile 'yetersiz kontrol' arasında salınan bir kriz döngüsüne girer.

D. Kurumsal meşruiyet, süreç adaleti ve iletişim tasarımı

Spor yönetimi açısından meşruiyet, kararın sadece doğru olması değil, doğru olduğuna ikna edici biçimde anlatılabilmesidir. Bu yüzden disiplin süreçlerinde iletişim tasarımı stratejik bir rol oynar. Analiz, kurumların iki hedefi aynı anda yönetmek zorunda olduğunu gösterir: (i) soruşturmanın etkinliğini korumak, (ii) muhatabın itiraz edebileceği bir açıklık üretmek.

Bu noktada 'süreç adaleti' yaklaşımı, özellikle üç unsuru öne çıkarır: sesini duyurabilme (voice), tarafsızlık algısı (neutrality) ve saygılı muamele (respect). Bu unsurlar, sadece etik bir çerçeve değil; yönetsel bir performans ölçütü olarak görülebilir. Kurum, raporların çekirdek bulgularını ve karar mantığını

paylaşabildiğinde, itirazlar daha çok teknik zeminde ilerler. Paylaşamadığında ise tartışma, kurumun niyeti ve tarafsızlığı üzerinden büyür.

Özellikle dijital delil kullanılan dosyalarda, 'neden bu dosya açıldı' sorusuna verilen cevap çok önemlidir. Kurumun burada bir 'eşik dili' kullanması gerekir: sinyal tek başına suçlama değildir; sinyal, doğrulama mekanizmasını tetikleyen bir risk göstergesidir. Bu dil, hem iç süreçlerde hem kamu iletişimde kurumun meşruiyetini güçlendirir.

VI. UYGULAMA ÖNERİLERİ: TÜRKİYE İÇİN 'INTEGRITY CASE PROTOCOL' (ICP)

Bu bölüm, belge analizinden türetilen yönetim gerilimlerine yanıt olarak uygulanabilir bir kurumsal çerçeve önerir. Önerinin amacı, disiplin-ceza ikili hattı içinde federasyonların karar dayanıklılığını artırmak, aynı zamanda veri koruma ve süreç adaletini görünür kılmaktır. Aşağıdaki protokol, futbol özelinde tasarlanmıştır; ancak federasyonel yapının benzer olduğu diğer branşlara uyarlanabilir.

A. Protokolün ilkeleri

ICP beş ilkeye dayanır: (1) amaçla sınırlılık, (2) minimizasyon, (3) korroborasyon, (4) açıklanabilirlik, (5) denetlenebilirlik. Bu ilkeler, bütünlük mücadelesini 'yüksek baskı' rejiminden çıkarıp 'kurumsal kapasite' rejimine taşır.

B. Operasyonel akış: 8 adım

1. Sinyal kaydı: Şüpheli bahis hareketi veya diğer risk göstergeleri standart bir olay kaydına alınır.
2. Ön tarama: Sinyalin kapsamı, maç bilgileri ve temel bağlam (lig, takım, geçmiş risk profili) hızlıca değerlendirilir.
3. Dosya tipi kararı: Olay, 'bahis yasağı' mı yoksa 'manipülasyon şüphesi' mi ekseninde sınıflandırılır.
4. Doğrulama paketi: Saha içi olay analizi, performans verisi, ilişki ağı göstergeleri ve gerekiyorsa üçüncü taraf uzman görüşü devreye alınır.
5. Veri yönetimi kontrolü: Kullanılan verilerin kaynağı, kapsamı, saklama süresi ve erişim yetkileri kayıt altına alınır.
6. Muhatap bilgilendirme: İddianın çekirdek bulguları ve karar mantığı (en azından özet metodoloji) muhataba açıklanır.
7. Karar ve gerekçe: Kurul kararı, delillerin ağırlıklandırılmasını ve neden-sonuç bağımlı görünür kılan bir gerekçeyle yazılır.
8. Kapanış ve öğrenme: Dosya kapanınca veri imha/anonimleştirme uygulanır; süreçten öğrenilenler yıllık bütünlük raporuna aktarılır.

C. Kurumsal tasarım: rol dağılımı ve kapasite

ICP'nin çalışması için federasyon içinde üç kapasite tanımlanmalıdır: (i) bütünlük analitiği (risk ve veri okuryazarlığı), (ii) usul güvencesi (savunma hakkı ve gerekçelendirme kalitesi), (iii) veri yönetişimi (KVKK uyumu, saklama, erişim, denetim kayıtları). Bu kapasiteler tek bir birimde toplanabilir; ancak en azından rol ve sorumluluklar net yazılmalıdır.

Spor yönetimi açısından en güçlü etki, 'bütünlük birimi'nin sadece soruşturma yapan bir yapı değil; eğitim, önleme ve paydaş ilişkileri yürüten bir politika birimi olarak konumlandırılmasıyla elde edilir. Böylece bütünlük, kriz anlarında hatırlanan bir yaptırım mekanizması olmaktan çıkar, sezon boyunca sürdürülen bir kurumsal pratik haline gelir.

D. İzleme ve performans göstergeleri

Protokolün hayata geçmesi için ölçülebilir göstergeler gerekir. Aşağıdaki göstergeler, hem süreç verimliliğini hem de meşruiyet boyutunu izlemek için kullanılabilir:

- Dosya açılışından ön taramaya kadar geçen süre (gün)
- Korroborasyon içeren dosya oranı (yüzde)
- Muhataba açıklanan çekirdek bulgu seti standardına uyum (kontrol listesi)
- İtiraz oranı ve itirazların gerekçe türleri (usul, delil, yetki)
- Dosya kapanışında veri imha/anonimleştirme uyumu (denetim kaydı)
- Yıllık bütünlük eğitimi katılım oranı (kulüp, hakem, sporcu, menajer)

VII. SONUÇ, SINIRLILIKLAR VE GELECEK ARAŞTIRMALAR

Bu çalışma, bahis temelli manipölasyonla mücadelenin yalnızca normatif bir alan olmadığını; aynı zamanda veri temelli denetim pratikleri, süreç adaleti ve kurumların meşruiyet üretimiyle şekillenen bir yönetim alanı olduğunu savunmuştur. Türkiye futbolu bağlamında disiplin rejiminin iki ana hattı (bahis yasağı ve manipölasyon şüphesi) aynı dijital sinyallerle beslenebilmekte, ancak bu sinyallerin delile dönüşmesi için kurumsal doğrulama kapasitesi ve açıklanabilirlik ihtiyacı öne çıkmaktadır.

Makalenin önerdiği Integrity Case Protocol, norm-delil-haklar üçgenini aynı anda yönetmeye dönük pratik bir çerçeve sunar. Bu çerçeve, (i) ihlal tipine göre delil kurgusunu ayırıştırmayı, (ii) korroborasyon ve bağımsız uzmanlıkla karar dayanıklılığını artırmayı, (iii) veri yönetişimi ve süreç adaletiyle kurumsal meşruiyeti güçlendirmeyi hedefler.

Çalışmanın temel sınırlılığı, saha verisine (dosya içerikleri, mülakatlar, karar metinlerinin tam seti) dayalı bir ampirik test sunmamasıdır. Bu nedenle bulgular, belge analizi ve kavramsal modelleme düzeyindedir. Gelecek

araştırmalar, federasyon ve kulüp düzeyinde derinlemesine görüşmeler, süreç izleme (process tracing) ve karşılaştırmaı ülke örnekleriyle bu modeli test edebilir. Ayrıca, e-spor ve alt ligler gibi farklı bağlamalarda 'dijital delil' kullanımının meşruiyet dinamikleri ayrı bir çalışma alanı olarak görülmelidir.

Uygulama bakımından en kritik mesaj şudur: bütünlük mücadelesi, sadece daha fazla izleme ve daha sert yaptırım değildir. Bütünlük, daha iyi yönetişimdir. Bu yönetişim, veri temelli delilin kurumsal süreçlere nasıl girdiğini şefflaştırdıkça ve paydaşların adalet algısını güçlendirdikçe sürdürülebilir hale gelir.

KAYNAKÇA

- European Court of Human Rights. (2018). Mutu and Pechstein v. Switzerland (Applications nos. 40575/10 and 67474/10), Judgment of 2 October 2018 (final 4 February 2019). HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-12113> (Erişim: 25.12.2025).
- Council of Europe. (2014). Council of Europe Convention on the Manipulation of Sports Competitions (CETS No. 215) (Macolin, 18 September 2014). <https://rm.coe.int/16801cdd7e> (Erişim: 25.12.2025).
- European Data Protection Board [EDPB]. (2024). Guidelines 1/2024 on processing of personal data based on Article 6(1)(f) GDPR (legitimate interests) (Version 1.0). https://www.edpb.europa.eu/system/files/2024-10/edpb_guidelines_202401_legitimateinterest_en.pdf (Erişim: 25.12.2025).
- European Court of Human Rights. (2019). Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights: Right to a fair trial (civil limb). https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2432020134746Guide_Art_6_ENG%20-%20%C3%B6zel%20hukuk.pdf (Erişim: 25.12.2025).
- Court of Arbitration for Sport [CAS]. (2016). Klubi Sportiv Skenderbeu v. UEFA (CAS 2016/A/4650), Award of 6 July 2016. https://editorial.uefa.com/resources/0257-0e0e247f8143-c13d2e561eca-1000/skendebreu_cas.pdf (Erişim: 25.12.2025).
- Türkiye Futbol Federasyonu [TFF]. (t.y.). Futbol Disiplin Talimatı. <https://www.tff.org/Resources/TFF/Documents/TALIMATLAR/Futbol-Disiplin-Talimati.pdf> (Erişim: 25.12.2025).
- Union of European Football Associations [UEFA]. (2013). Betting Fraud Detection System (BFDS). <https://www.uefa.com/news-media/news/0209-0f8870861745-a04ba4677b1b-1000--betting-fraud-detection-system/> (Erişim: 25.12.2025).
- Union of European Football Associations [UEFA]. (t.y.). Anti-match-fixing. <https://www.uefa.com/running-competitions/integrity/anti-match-fixing/> (Erişim: 25.12.2025).
- Türkiye Cumhuriyeti. (2011). 6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun (Kabul: 31/03/2011). https://uogm.gsb.gov.tr/Public/Edit/images/UOGM/012014/6222_sayili_kanun.pdf (Erişim: 25.12.2025).
- Türkiye Cumhuriyeti. (2016). 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (Kabul: 24/03/2016). <https://mgm.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/211020191355056698%20KVKK.pdf> (Erişim: 25.12.2025).

- Scott, W. R. (2014). *Institutions and organizations: Ideas, interests, and identities* (4th ed.). SAGE.
- Suchman, M. C. (1995). Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches. *Academy of Management Review*, 20(3), 571-610.
- Tyler, T. R. (2006). *Why people obey the law* (2nd ed.). Princeton University Press.
- Union of European Football Associations [UEFA]. (2024). *UEFA Disciplinary Regulations* (Edition 2024). <https://documents.uefa.com/api/khub/documents/zJ~Tcfx9FXte6cM07u6fwA/content> (Erişim: 27.12.2025).

DİPNOTLAR

1. Bkz. Council of Europe. (2014). Council of Europe Convention on the Manipulation of Sports Competitions (CETS No. 215) (Macolin, 18 September 2014). <https://rm.coe.int/16801cdd7e> (Erişim: 25.12.2025).; Union of European Football Associations [UEFA]. (2013). Betting Fraud Detection System (BFDS). <https://www.uefa.com/news-media/news/0209-0f8870861745-a04ba4677b1b-1000--betting-fraud-detection-system/> (Erişim: 25.12.2025).; Türkiye Futbol Federasyonu [TFF]. (t.y.). Futbol Disiplin Talimatı. <https://www.tff.org/Resources/TFF/Documents/TALIMATLAR/Futbol-Disiplin-Talimati.pdf> (Erişim: 25.12.2025)..
2. Bkz. Suchman, 1995.
3. Bkz. Council of Europe. (2014). Council of Europe Convention on the Manipulation of Sports Competitions (CETS No. 215) (Macolin, 18 September 2014). <https://rm.coe.int/16801cdd7e> (Erişim: 25.12.2025). (Özel atf: Article 13).
4. Bkz. Scott, 2014.
5. Bkz. Union of European Football Associations [UEFA]. (t.y.). Anti-match-fixing. <https://www.uefa.com/running-competitions/integrity/anti-match-fixing/> (Erişim: 25.12.2025).; Union of European Football Associations [UEFA]. (2013). Betting Fraud Detection System (BFDS). <https://www.uefa.com/news-media/news/0209-0f8870861745-a04ba4677b1b-1000--betting-fraud-detection-system/> (Erişim: 25.12.2025)..
6. Bkz. Court of Arbitration for Sport [CAS]. (2016). Klubi Sportiv Skënderbeu v. UEFA (CAS 2016/A/4650), Award of 6 July 2016. https://editorial.uefa.com/resources/0257-0e0e247f8143-c13d2e561eca-1000/skendebur_cas.pdf (Erişim: 25.12.2025). (Özel atf: /A/4650, para. 193-207).
7. Bkz. Union of European Football Associations [UEFA]. (2013). Betting Fraud Detection System (BFDS). <https://www.uefa.com/news-media/news/0209-0f8870861745-a04ba4677b1b-1000--betting-fraud-detection-system/> (Erişim: 25.12.2025)..
8. Bkz. Tyler, 2006.
9. Bkz. European Court of Human Rights. (2019). Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights: Right to a fair trial (civil limb). https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2432020134746Guide_Art_6_ENG%20-%20%C3%B6zel%20hukuk.pdf (Erişim: 25.12.2025). (Özel atf: para. 1380-1384); 1493-1506.

10. Bkz. European Court of Human Rights. (2018). Mutu and Pechstein v. Switzerland (Applications nos. 40575/10 and 67474/10), Judgment of 2 October 2018 (final 4 February 2019). HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-12113> (Erişim: 25.12.2025)..
11. Bkz. Türkiye Futbol Federasyonu [TFF]. (t.y.). Futbol Disiplin Talimatı. <https://www.tff.org/Resources/TFF/Documents/TALIMATLAR/Futbol-Disiplin-Talimati.pdf> (Erişim: 25.12.2025). (Özel atıf: Madde 56).
12. Bkz. Türkiye Futbol Federasyonu [TFF]. (t.y.). Futbol Disiplin Talimatı. <https://www.tff.org/Resources/TFF/Documents/TALIMATLAR/Futbol-Disiplin-Talimati.pdf> (Erişim: 25.12.2025). (Özel atıf: Madde 57).
13. Bkz. European Data Protection Board [EDPB]. (2024). Guidelines 1/2024 on processing of personal data based on Article 6(1)(f) GDPR (legitimate interests) (Version 1.0). https://www.edpb.europa.eu/system/files/2024-10/edpb_guidelines_202401_legitimateinterest_en.pdf (Erişim: 25.12.2025). (Özel atıf: p. 1).
14. Bkz. European Data Protection Board [EDPB]. (2024). Guidelines 1/2024 on processing of personal data based on Article 6(1)(f) GDPR (legitimate interests) (Version 1.0). https://www.edpb.europa.eu/system/files/2024-10/edpb_guidelines_202401_legitimateinterest_en.pdf (Erişim: 25.12.2025). (Özel atıf: p. 1-2).
15. Bkz. Council of Europe. (2014). Council of Europe Convention on the Manipulation of Sports Competitions (CETS No. 215) (Macolin, 18 September 2014). <https://rm.coe.int/16801cdd7e> (Erişim: 25.12.2025). (Özel atıf: Article 14).
16. Bkz. Council of Europe. (2014). Council of Europe Convention on the Manipulation of Sports Competitions (CETS No. 215) (Macolin, 18 September 2014). <https://rm.coe.int/16801cdd7e> (Erişim: 25.12.2025). (Özel atıf: Article 13).
17. Bkz. Union of European Football Associations [UEFA]. (2024). UEFA Disciplinary Regulations (Edition 2024). <https://documents.uefa.com/api/khub/documents/zJ~Tcfx9FXte6cM07u6fwA/content> (Erişim: 27.12.2025). (Özel atıf: Article 12); Union of European Football Associations [UEFA]. (t.y.). Anti-match-fixing. <https://www.uefa.com/running-competitions/integrity/anti-match-fixing/> (Erişim: 25.12.2025)..
18. Bkz. Türkiye Cumhuriyeti. (2011). 6222 sayılı Sporda şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun (Kabul: 31/03/2011). https://uogm.gsb.gov.tr/Public/Edit/images/UOGM/012014/6222_sayili_kanun.pdf (Erişim: 25.12.2025)..

19. Bkz. Council of Europe. (2014). Council of Europe Convention on the Manipulation of Sports Competitions (CETS No. 215) (Macolin, 18 September 2014). <https://rm.coe.int/16801cdd7e> (Erişim: 25.12.2025)..
20. Bkz. Union of European Football Associations [UEFA]. (2013). Betting Fraud Detection System (BFDS). <https://www.uefa.com/news-media/news/0209-0f8870861745-a04ba4677b1b-1000--betting-fraud-detection-system/> (Erişim: 25.12.2025)..
21. Bkz. Türkiye Futbol Federasyonu [TFF]. (t.y.). Futbol Disiplin Talimatı. <https://www.tff.org/Resources/TFF/Documents/TALIMATLAR/Futbol-Disiplin-Talimatı.pdf> (Erişim: 25.12.2025)..

8. Bölüm

Sporda Şiddetin Önlenmesinde 6222 Sayılı Kanun ve Passolig Uygulamasının Sosyo-Hukukî Analizi

Oktay Ali SAPAN¹

Özet

Bu çalışma, Türkiye’de spor karşılaşmalarında ortaya çıkan şiddet olgusunu, 6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun’un getirdiği araçlar ve özellikle elektronik bilet (Passolig) uygulaması üzerinden sosyo-hukuki bir çerçevede tartışmayı amaçlamaktadır. Çalışma; şiddet ve saldırganlık kavramlarının ayrımını, taraftar tipolojilerinin şiddet üretimindeki rolünü ve futbolun endüstriyelmesiyle birlikte güvenlik tedbirlerinin nasıl yeniden kurulduğunu ele alır. 5149 sayılı önceki düzenleme ile 6222 sayılı Kanun’un yaklaşımı karşılaştırılarak, “seyirden yasaklanma/yasaklama” tedbirleri, imza yükümlülüğü ve e-bilet sistemi gibi mekanizmaların hem caydırıcılık kapasitesi hem de haklar ve özgürlükler bakımından doğurduğu gerilimler incelenir. Bulgular, hukuki düzenlemelerin stadyum içi kontrol ve fail tespiti bakımından işlevsel sonuçlar üretebilse de, şiddeti besleyen kültürel ve örgütsel kodların dönüşümü için tek başına yeterli olmadığını göstermektedir. Bu nedenle çok paydaşlı, önleyici ve eğitici politikaların; güvenlik ve hizmet yaklaşımıyla dengelenerek uygulanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: sporda şiddet, 6222 sayılı Kanun, Passolig, seyirden yasaklanma, hukuksallaşma, taraftar kültürü

Abstract

This paper discusses violence in sports events in Turkey through a socio-legal lens, focusing on Law No. 6222 on the Prevention of Violence and Disorder in Sports and the electronic ticketing system (Passolig). It distinguishes aggression from violence, examines fan typologies, and links the rise of security technologies to the industrialization and commodification of football. By comparing Law No. 6222 with the previous framework (Law No. 5149), it analyzes key mechanisms such as stadium bans, reporting obligations to law enforcement, and e-ticketing, highlighting both their deterrent capacity and the tensions they generate concerning rights and liberties. The analysis suggests that

¹ İstanbul Üniversitesi–Cerrahpaşa, Spor Yönetim Bilimleri

while legal measures may improve identification and exclusion of offenders, they are insufficient to transform the cultural and organizational drivers of violence. A multi-stakeholder policy mix combining prevention, education, and an integrated safety-security-service approach is recommended.

Keywords: violence in sport, Law No. 6222, Passolig, stadium ban, juridification, fan culture

1. Giriş

Sporda şiddet, yalnızca stadyum içindeki taşkınlıkların toplamı değil; sosyal kimlik inşası, grup psikolojisi, medya dili, ekonomik çıkarlar ve kamusal düzen kaygılarının kesiştiği çok katmanlı bir olgudur. Futbolun küresel ölçekte büyüyen ekonomik değeri, güvenlik sorunlarını da “asayiş” başlığından çıkarıp yönetim, piyasa düzeni ve haklar tartışmasının parçası haline getirmiştir. Türkiye’de bu dönüşümün merkezinde 6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun ile kanunun en görünür uygulaması olan elektronik bilet (Passolig) sistemi yer almaktadır (Hatipoğlu Aydın & Aydın, 2019; Üstünel & Alkurt, 2015).

Bu çalışma, (i) saldırganlık ile şiddetin kavramsal ayrımını netleştirmeyi, (ii) tribün kültüründe şiddeti besleyen dinamikleri çok boyutlu bir çerçevede tartışmayı, (iii) Türkiye’de 5149 sayılı önceki düzenleme ile 6222 sayılı Kanun’un yaklaşımını karşılaştırmayı ve (iv) “seyirden yasaklanma/yasaklama”, imza yükümlülüğü ve Passolig gibi mekanizmaların caydırıcılık kapasitesi ile haklar alanında doğurduğu gerilimleri analiz etmeyi amaçlamaktadır. Tartışma, güvenlik önlemlerinin tek başına “kültürel dönüşüm” üretmede sınırlı kaldığı; bu nedenle önleyici, eğitici ve paydaş temelli politika setlerinin zorunlu olduğu varsayımı üzerine kuruludur (Bilir & Avgın, 2017; Hatipoğlu Aydın & Aydın, 2019).

2. Kavramsal Çerçeve: Şiddet, Saldırganlık ve Taraftarlık

2.1. Saldırganlık ve şiddet ayrımı

Literatürde saldırganlık (aggression) ile şiddet (violence) kavramları zaman zaman birbirinin yerine kullanılsa da, analitik ayırım yapmak hem nedenleri hem de müdahale setlerini daha görünür kılar. Saldırganlık, bir kişiye fiziksel veya duygusal zarar verme niyeti taşıyan tutum ve davranışları kapsar; şiddet ise çoğu zaman saldırganlığın daha somut, tahrip edici ve zarar verici biçimde dışa vurumudur (Saz, 2013; Ziyagil et al., 2012).

Dünya Sağlık Örgütü şiddeti, “fiziksel güç ya da iktidarın, tehdit edilen veya fiilen kullanılan biçimiyle; kişinin kendisine, başka bir kişiye veya bir gruba/topluluğa yöneltilmesi ve yaralanma, ölüm, psikolojik zarar, gelişim

bozukluğu ya da yoksunlukla sonuçlanması (veya yüksek olasılıkla sonuçlanması)” olarak tanımlar (World Health Organization, 2002). Bu tanım, şiddetin yalnızca fiziksel yaralanma üretmediğini; psikolojik zarar ve toplumsal dışlama gibi sonuçlarla da ilişkilendiğini vurgular. Spor bağlamında ise şiddet, rekabetin meşruiyet sınırlarını aşarak karşı tarafa zarar verme amacına dönüştüğü noktada belirginleşir.

2.2. Taraftarlık tipolojileri ve holiganizm

Taraftar grupları homojen değildir. Seyirci, taraftar, fanatik ve holigan gibi kategoriler; aidiyet düzeyi, eylem repertuarı ve şiddete yaklaşım bakımından farklılaşır (Saz, 2013; Üstünel & Alkurt, 2015). Bu ayrım, politika tasarımı da önemlidir; çünkü “tüm taraftarları potansiyel suçlu” gibi kodlayan güvenlikçi bakış, tribün kültürünü genelleştirerek meşru katılım alanlarını daraltabilir (Hatipoğlu Aydın & Aydın, 2019).

Holiganizm çoğu zaman genç erkeklik kültürü, dışlanmışlık ve grup aidiyeti ile ilişkilendirilir. Bir alt-kültür olarak holiganizm; “maç izlemek” ten ziyade, rakip gruba üstünlük kurma ve kamusal alanda görünür olma arzusu üzerinden anlam kazanabilir. Bu nedenle şiddeti sadece bireysel psikolojiye indirgemek yerine, toplumsal ve örgütsel koşulları da hesaba katmak gerekir (Hatipoğlu Aydın & Aydın, 2019).

3. Sporda Şiddetin Çok Boyutlu Nedenleri

Sporda şiddeti üreten dinamikler, tek bir nedene indirgenemeyecek kadar çeşitlidir. Bunlar arasında; rekabetin mutlak kazanma ideolojisine dönüşmesi, tribünlerde kimlik siyasetinin sertleşmesi, medyanın çatışma dilini yeniden üretmesi, kulüp yönetiminde hesap verebilirlik sorunları, kolluk ve özel güvenlik uygulamalarındaki standart farklılıkları ve ekonomik çıkarların baskınlığı sayılabilir (Ziyagil et al., 2012; Üstünel & Alkurt, 2015).

Endüstriyel futbolun “ürünleştirilmiş” yapısı, şiddeti sadece bir “düzen bozucu” olarak görmez; aynı zamanda marka değerine, yayın gelirlerine ve sponsorluk ekosistemine yönelen bir tehdit olarak tanımlar. Bu bakış, güvenlik önlemlerinin genişlemesini ve hukuki araçların sıklaşmasını teşvik eder. Nitekim stadyumların kameralarla donatılması, e-bilet ve kimlik doğrulama sistemleri, risk yönetimi mantığının ürünüdür (Hatipoğlu Aydın & Aydın, 2019; Üstünel & Alkurt, 2015).

Bununla birlikte, şiddeti yalnızca ekonomik rasyonalite ile açıklamak da yetersizdir. Tribünler; aidiyet, dayanışma ve duygusal yatırımın yoğun yaşandığı kamusal mekânlardır. Şiddet, kimi zaman “biz-onlar” ayrımının keskinleştiği, hakem kararlarının adaletsizlik olarak algılandığı veya toplumsal gerilimlerin

spor alanına taşındığı bağlamlarda artış gösterebilir. Bu nedenle müdahale seti, yalnızca cezalandırma değil, kültürel dönüşüm ve iletişim stratejilerini de içermelidir (Bilir & Avgın, 2017; Ziyagil et al., 2012).

4. Hukuksallaşma, Uluslararası Arka Plan ve Türkiye’de Düzenlemelerin Gelişimi

4.1. Avrupa Konseyi çerçevesi: seyirci şiddetinden bütünleşik yaklaşım modeline

Avrupa’da futbol kaynaklı kitlesel olaylar, 1980’lerden itibaren uluslararası politika ve hukuk gündeminde önemli yer tutmuştur. Avrupa Konseyi’nin 1985 tarihli “Seyirci Şiddeti ve Taşkınlıkları” sözleşmesi, özellikle futbol maçlarında seyircinin şiddet davranışını önleme ve kontrol etme amacını taşır (Council of Europe, 1985). Zaman içinde güvenlik gündemi genişlemiş; sadece “şiddet” değil, güvenlik, emniyet ve hizmet kalitesini bir arada ele alan bütünleşik yaklaşım öne çıkmıştır. Bu doğrultuda 2016 tarihli Saint-Denis Sözleşmesi, çok paydaşlı koordinasyon, risk analizi ve hizmet yaklaşımını merkezine alır (Council of Europe, 2016).

Bu sözleşmelerin işaret ettiği çerçeve, sadece kolluk müdahalesine dayalı bir güvenlik anlayışının yetersiz kaldığını; kulüpler, yerel yönetimler, federasyonlar, özel güvenlik birimleri ve taraftar temsilcilerinin birlikte çalıştığı bir modelin daha sürdürülebilir olduğunu göstermektedir. Türkiye’de 6222 sayılı Kanun ve uygulamaları tartışılırken, bu bütünleşik yaklaşımın “hizmet” boyutu (taraftar deneyimi, erişim, iletişim) çoğu zaman ikincil kalmakta; güvenlik ve kontrol boyutu daha görünür hale gelmektedir (Hatipoğlu Aydın & Aydın, 2019).

4.2. Türkiye’de 5149’dan 6222’ye: paradigmatik dönüşüm

Türkiye’de sporda şiddetle mücadelede ilk kapsamlı yasal çerçevelerden biri 5149 sayılı Kanun’dur. Ancak uygulamada yerel ilişkiler, yaptırımların sınırlı caydırıcılığı ve genel ceza mevzuatıyla uyum sorunları, bu düzenlemenin etkisini zayıflatmıştır (Akkaş & Yaman, 2025; Saz, 2013). Artan olaylar karşısında 6222 sayılı Kanun, şiddeti idari bir mesele olmaktan çıkarıp adli yaptırım ve koruma tedbirleriyle ele alan daha sert bir rejim kurmuştur (Üstünel & Alkurt, 2015).

6222 sayılı Kanun’un kapsamı, yalnızca stadyum içini değil; müsabaka öncesi ve sonrası süreçleri, taraftarların geliş-gidiş güzergâhlarını ve takım faaliyet alanlarını da içerecek şekilde geniş yorumlanmıştır (Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun, 2011). Bu genişleme, bir yandan güvenliği “mekânsal” sınırların ötesine taşıırken diğer yandan gözetim ve müdahale alanını büyütür.

5. 6222 Sayılı Kanun’un Temel Mekanizmaları

5.1. Seyirden yasaklanma/yasaklama: adli, koruyucu ve idari boyut

6222 sayılı Kanun’un en kritik araçlarından biri, belirli kişi veya grupların spor alanlarına girişinin sınırlandırılmasıdır. Yaşar’ın (2013) analizinde, tedbirin farklı amaçlarla ve farklı karar mercilerince uygulanabildiği vurgulanır. Mahkûmiyetle birlikte uygulanan güvenlik tedbiri, soruşturma/kovuşturma aşamasında verilen koruma tedbiri ve müsabaka anında alkol/uyuşturucu etkisi gibi durumlarda devreye giren idari tedbir, birbirinden ayrıştırılmalıdır (Yaşar, 2013).

Bu ayırım, “masumiyet karinesi” ve “orantılılık” tartışmaları açısından da önemlidir. Özellikle soruşturma evresinde hâkim kararı olmaksızın hızlı biçimde devreye girebilen bazı uygulamalar, şiddeti önleme amacıyla savunulsa da hak temelli eleştirilerin odağındadır (Yaşar, 2013; Hatipoğlu Aydın & Aydın, 2019).

5.2. İmza yükümlülüğü ve ihlal suçu

Seyirden yasaklanan kişiler için getirilen imza yükümlülüğü (m. 18/9), uygulamada en tartışmalı mekanizmalardan biridir. İlgili kişi, takımının maç saatinde ve maçtan bir saat sonra bulunduğu yerdeki en yakın kolluk birimine giderek imza vermekle yükümlüdür; yükümlülüğün ihlali ayrıca bir suç olarak düzenlenmiştir (Akkaş & Yaman, 2025). Bu düzenleme, failin stadyuma farklı yollarla girme ihtimalini azaltmayı hedeflese de, hayatın olağan akışı içinde yaratabileceği mağduriyetler ve kamu otoritesine düzenli başvuru zorunluluğu üzerinden eleştirilmektedir.

5.3. Elektronik bilet (Passolig): amaç, işleyiş ve tartışma başlıkları

Kanunun en görünür uygulaması, stadyumlara girişte zorunlu hale getirilen elektronik bilet sistemidir. Passolig, kimlik doğrulama ve kişiye özgü kart üzerinden çalışır; şiddet olaylarına karışan kişilerin tespiti, tribünlerden uzaklaştırılması, karaborsanın azaltılması ve kayıt dışılığın engellenmesi amaçlarını taşır (Üstünel & Alkurt, 2015). Teknik anlamda sistem, olay sonrası delillendirme ve riskli kişilerin filtrelenmesi bakımından kapasite artırıcı bir araçtır.

Buna karşın Passolig, yalnızca “güvenlik” aracı olarak değil, futbolun piyasalaşması ve taraftarın müşterileştirilmesi sürecinin parçası olarak da okunur. Hatipoğlu Aydın ve Aydın (2019), bu uygulamanın tribünü “güvenli tüketim alanı”na dönüştürürken taraftar-kulüp bağına da yeniden tanımladığını; taraftarın hem denetim altındaki bir potansiyel fail hem de sistemin finansmanını sağlayan bir müşteri gibi kodlandığını vurgular. Bu çerçevede eleştiriler üç başlıkta

yoğunlaşır: (i) gözetim ve veri mahremiyeti kaygıları, (ii) erişim ve kapsayıcılık sorunları, (iii) katılım kültürünün zayıflaması (Hatipoğlu Aydın & Aydın, 2019).

6. Uygulama, Etkililik ve Eleştiriler

6.1. Caydırıcılık: stadyum içi kontrol ile kültürel dönüşüm arasındaki fark

Yaptırımların caydırıcılığı çoğu zaman cezanın ağırlığından çok, uygulanabilirliğine ve kesinliğine bağlıdır (Akkaş & Yaman, 2025). Bu açıdan 6222 sayılı Kanun'un getirdiği güvenlik tedbirleri ve tribünden men mekanizmaları, stadyum içi kontrolü artırarak belirli bir idari başarı üretebilir. Nitekim e-bilet ve kamera sistemleri, kimlik tespiti ve olay sonrası delillendirme kapasitesini yükseltmektedir (Üstünel & Alkurt, 2015).

Ancak şiddetin üretildiği kültürel kodlar değişmediğinde, yasal tedbirler şiddeti farklı mecalara kaydırma riski taşır. Tribün dışında gerçekleşen çatışmalar, sosyal medyada nefret söylemi ya da deplasman güzergâhlarında yaşanan taşkınlıklar, yalnızca stadyum kapısındaki kontrolle bütünüyle engellenemez. Bu nedenle 6222 sayılı Kanun, gerekli olsa da tek başına yeterli olmayan bir araç seti olarak değerlendirilmelidir (Hatipoğlu Aydın & Aydın, 2019).

6.2. Ceza alan taraftarların deneyimi: nitel bulguların ipuçları

Bilir ve Avgın (2017), 6222 kapsamında ceza alan taraftarlarla yürüttükleri nitel çalışmada şiddetin nedenlerine ilişkin çok katmanlı anlatılar tespit etmiştir. Katılımcıların vurguları; grup baskısı, anlık öfke, alkollü ortamlar, hakem kararlarına yönelik adaletsizlik algısı ve sosyal çevrenin yönlendirmesi gibi temalarda yoğunlaşır. Bu bulgular, şiddetin tek bir “suçlu profili” ile açıklanamayacağını; önleme politikalarının davranış, çevre ve norm boyutlarını birlikte ele alması gerektiğini destekler (Bilir & Avgın, 2017).

6.3. Hukuksallaşma ve piyasa mantığı: çözüm mü, yeni bir sorun alanı mı?

Hatipoğlu Aydın ve Aydın (2019), 6222 ve Passolig'i futbol alanındaki “hukuksallaşma” sürecinin parçası olarak ele alır. Bu bakış, hukukun yalnızca şiddeti bastırmak için değil; spor alanını denetlenebilir, öngörülebilir ve piyasa ilkelerine uyumlu bir düzen içine almak için de devreye sokulduğunu savunur. Bu perspektiften bakıldığında, güvenlik rejimi “düzen” üretirken aynı zamanda katılımın biçimini de dönüştürür: taraftar, kulübün toplumsal paydaşı olmaktan çok hizmet tüketicisine dönüşme riskiyle karşılaşır.

Eleştirilerin ortak noktası, güvenlikçi refleksin toplumsal sorunları depolitize ederek hukuki/ıdarî süreçlere indirgeme eğilimidir. Sorun “tribündeki birkaç fail” e indirgenirse; medya dili, kulüp yönetişimi, taraftar temsil mekanizmaları, eğitim ve iletişim gibi alanlarda reform ihtiyacı görünmezleşebilir (Hatipoğlu Aydın & Aydın, 2019). Dolayısıyla hukuk, etkili bir araç olmakla birlikte, şiddetin yapısal nedenleriyle birlikte düşünülmediğinde, sorunu bütünüyle çözmek yerine yönetmeye yarayan bir çerçeveye dönüşebilir.

7. Tartışma: Güvenlik, Özgürlük ve Taraftar Deneyimi Arasında Denge

Sporda şiddetle mücadelede temel gerilim, güvenlik ihtiyacı ile özgürlük, mahremiyet ve katılım hakları arasındaki dengede ortaya çıkar. 6222 sayılı Kanun’un sert yaptırım ve denetim araçları, kısa vadede stadyum içi düzeni güçlendirebilir; ancak uzun vadede tribün kültürünü “risk yönetimi” perspektifine sıkıştırarak taraftarı dışlayıcı bir deneyime itebilir. Bu durum, güvenliğin “yokluğu” kadar, aşırı güvenliğin de toplumsal maliyetler üretebileceğini düşündürür.

Bu denge arayışında, Saint-Denis Sözleşmesi’nin önerdiği bütünleşik güvenlik-emniyet-hizmet yaklaşımı işlevsel bir referans sunar (Council of Europe, 2016). Hizmet boyutu, tribünde kapsayıcılık, erişilebilirlik, iletişim ve taraftar ilişkileri yönetimini içerir. Şiddeti sadece cezalandırarak değil; riskin oluşmasını önleyen tasarım (stadyum mimarisi, giriş-çıkış akışları), iletişim (kriz anında doğru bilgilendirme) ve topluluk çalışmalarıyla (taraftar temsilciliği, arabuluculuk) azaltmak mümkündür.

8. Politika Önerileri

Mevcut bulgular ve literatür tartışması doğrultusunda, 6222 rejiminin daha dengeli ve etkili işlemesi için aşağıdaki politika önerileri öne çıkmaktadır:

- Önleyici eğitim: Okul-temelli spor kültürü programları, kulüp altyapılarında fair-play ve çatışma çözümü eğitimleri (Ziyagil et al., 2012).
- Taraftarla iletişim ve temsil: Taraftar temsilciliği mekanizmalarının güçlendirilmesi, taraftar dernekleriyle düzenli diyalog.
- Medya dili ve içerik politikası: Nefret söylemini ve kışkırtıcı üslubu azaltan editoryal standartlar; maç öncesi/sonrası yayınlarda gerilimi düşüren moderasyon.
- Kulüp yönetişimi: Şeffaf disiplin süreçleri, deplasman organizasyonlarında koordinasyon ve risk analizi (Council of Europe, 2016).

- Teknolojinin hak-temelli kullanımı: E-bilet ve kamera sistemlerinde veri minimizasyonu, şeffaflık ve denetlenebilirlik ilkelerinin güçlendirilmesi (Hatipoğlu Aydın & Aydın, 2019).
- Orantılı yaptırım ve etkin uygulama: Cezaların “kesinliği”ni artırırken orantılılık ilkesini koruyan uygulama rehberleri (Akkaş & Yaman, 2025).

9. Sonuç

Türkiye’de sporda şiddet, basit bir asayiş sorunu değil; sosyolojik, ekonomik ve kültürel kökleri olan yapısal bir problemdir. 6222 sayılı Kanun ve Passolig gibi uygulamalar, stadyum içi kontrolü ve fail tespitini güçlendirebilse de, şiddeti üreten kültürel kodların dönüşümü için tek başına yeterli değildir (Hatipoğlu Aydın & Aydın, 2019; Üstünel & Alkurt, 2015). Bu nedenle hukuk, “yasaklayan bir sopa” olmanın ötesinde; paydaşları ortak hedefler etrafında birleştiren, önleyici ve onarıcı mekanizmaları teşvik eden bir çerçeveye dönüştürülmelidir.

Çalışma, güvenlik ile özgürlük arasında denge kurulmadığında, tedbirlerin toplumsal meşruiyetinin aşınabileceğini; meşruiyetin zayıfladığı yerde ise uyumun ve sürdürülebilirliğin düşebileceğini öne sürmektedir. Saint-Denis yaklaşımının işaret ettiği “güvenlik-emniyet-hizmet” üçlüsü, Türkiye’deki uygulamaların daha kapsayıcı ve etkili hale gelmesi için yol gösterici olabilir (Council of Europe, 2016).

Kaynakça

- Akkaş, A. H., & Yaman, G. (2025). Seyirden yasaklananın kolluk birimine başvurmaması suçu. *TAAD*, 16(61), 65–86.
- Bilir, P., & Avgın, A. (2017). Ceza alan futbol taraftarlarının şiddete yönelik davranışlarının incelenmesi: Adana ili örneği. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 232–251. <https://doi.org/10.17155/omuspd.289798>
- Council of Europe. (1985). European Convention on Spectator Violence and Misbehaviour at Sports Events and in particular at Football Matches (ETS No. 120). <https://rm.coe.int/168007a086>
- Council of Europe. (2016). Council of Europe Convention on an Integrated Safety, Security and Service Approach at Football Matches and Other Sports Events (CETS No. 218). <https://rm.coe.int/1680666d0b>
- Hatipoğlu Aydın, D., & Aydın, M. B. (2019). Güvenlik, piyasa ve hukuksallaşma: 6222 sayılı yasa üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *Mülkiye Dergisi*, 43(4), 731–758.
- Saz, İ. (2013). Spor-şiddet ilişkisi, nedenleri ve çözüm önerileri. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 2, 137–157.
- Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun, Kanun No. 6222 (2011). *Resmî Gazete*, 27905.
- Spor Müsabakalarında Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun, Kanun No. 5149 (2004). *Resmî Gazete*.
- Üstünel, R., & Alkurt, Z. (2015). Futbolda şiddet ve düzensizliğin önlenmesi için 6222 sayılı yasanın getirdiği yeni bir uygulama: Elektronik bilet ve yaşanan sorunlar. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 25(2), 141–175.
- World Health Organization. (2002). World report on violence and health. https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf
- Yaşar, H. (2013). 6222 sayılı Sporda şiddet ve düzensizliğin önlenmesine dair kanun'un 18'inci maddesinde yer alan seyirden yasaklanma cezası. *MÜHF-HAD*, 19(1), 3–38.
- Ziyagil, M. A., Bilir, P., Çekin, R., & Temur, C. S. (2012). Sporda şiddetin sebepleri ve çözüm önerileri. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1–14.

**Ek 1. 6222 Sayılı Kanun Kapsamında Seyirden Yasaklama Tedbirleri
(Özet)**

Tedbir türü	Uygulama zamanı	Karar mercii	Yasal dayanak	Amaç/işlev
Güvenlik tedbiri	Mahkûmiyet hükmüyle birlikte	Mahkeme (hâkim)	Md. 18/1	Suçlunun ıslahı ve tekrar suç işlemesinin önlenmesi
Koruma tedbiri	Soruşturma/kovuşturma aşamasında	Cumhuriyet savcısı (re'sen) / Mahkeme	Md. 18/3	Yargılama sürecinde tedbiren uzaklaştırma ve riskin azaltılması
İdari tedbir	Müşabaka anında (ör. alkol/uyuşturucu etkisi)	Kolluk / Savcı	Md. 18 (ilgili fıkralar)	Kamu düzeni ve güvenlik açısından anlık müdahale

Not: Tablo, Yaşar (2013) ile 6222 sayılı Kanun'un madde 18 düzenlemeleri temel alınarak özetlenmiştir.

Ek 2. İmza Yükümlülüğü ve İhlal Suçu (Md. 18/9) Üzerine Kısa Özet

Başlık	İçerik	Zaman	Yaptırım	Tartışma notu
Yükümlülük	Seyirden yasaklanan kişinin, takımının maç saatinde ve maçtan bir saat sonra en yakın kolluk biriminde imza vermesi	Maç günü	—	Kişinin hareket özgürlüğü ve çalışma/seyahat düzeni açısından tartışmalıdır
İhlal suçu	İmza yükümlülüğünün yerine getirilmemesi ayrıca suç olarak düzenlenmiştir	İhlal anı	Adli para cezası (en az 25 gün)	Caydırıcılık ile orantılılık gerilimi; uygulamada standardizasyon ihtiyacı
Amaç	Stadyuma farklı yollarla girme riskini azaltmak ve fiilen denetimi sürdürmek	Süreklilik	—	E-bilet sistemiyle birlikte “çift katmanlı denetim” eleştirisi doğabilir

Kaynak: Akkaş ve Yaman (2025) ile 6222 sayılı Kanun’un madde 18/9 düzenlemesi esas alınarak hazırlanmıştır.

9. Bölüm

Dijital Yayıncılık ve Veri Odaklı Reklam Ekonomisinde Sporcuların Komşu Hakları

Soner HAMZA¹

Özet

Dijitalleşme süreci, spor alanında performansın üretimi ve dolaşımı üzerinde köklü bir dönüşüm yaratmıştır. Profesyonel sporculara ait görüntü, performans ve istatistik verileri, günümüzde yalnızca sportif analiz amacıyla değil; aynı zamanda dijital yayıncılık ve veri temelli reklam ekonomisinin temel unsurları olarak değerlendirilmektedir (Demir, 2023). Bu durum, sporcuların ürettikleri veriler üzerindeki hukuki konumlarının yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışma, spor bilimleri ve spor hukuku disiplinlerini eşit ağırlıkta ele alarak sporculara ait verilerin kişilik hakları, kişisel verilerin korunması ve komşu haklar bağlamındaki hukuki niteliğini incelemektedir. Araştırma, nitel yöntemle yürütülmüş olup YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde yer alan lisansüstü tezler ile ulusal ve uluslararası hakemli dergi yayınlarına dayanmaktadır. Çalışma sonucunda, sporcu verilerinin ekonomik değerinin artmasına karşın, mevcut hukuki çerçevenin sporcular lehine yeterli koruma sağlamadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Spor bilimleri, spor hukuku, dijital yayıncılık, sporcu verileri, komşu haklar.

1. GİRİŞ

Spor, uzun yıllar boyunca fiziksel performans ve rekabet temelli bir faaliyet alanı olarak değerlendirilmiştir. Ancak dijital teknolojilerin gelişimi, sporun yapısal özelliklerini dönüştürerek veri üretimi merkezli bir endüstri hâline gelmesine yol açmıştır (Gardiner, 2018). Özellikle profesyonel spor müsabakaları, yüksek hacimli görüntü ve performans verilerinin üretildiği alanlar olarak öne çıkmaktadır.

Günümüzde sporcular, yalnızca sportif başarılarıyla değil; ürettikleri veriler aracılığıyla da ekonomik değer yaratmaktadır. Müsabaka esnasında kaydedilen görüntüler, anlık performans ölçümleri ve istatistiksel analizler, dijital

¹ İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Spor Yönetim Bilimleri

yayıncılık faaliyetlerinin ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir (Lopez, 2022). Bu veriler, reklamcılık ve pazarlama stratejilerinde kullanılmakta ve spor endüstrisinin gelir yapısını doğrudan etkilemektedir.

Bu dönüşüm, sporcuların veri üzerindeki haklarının sınırlarını tartışmalı hâle getirmektedir. Mevcut hukuki düzenlemeler, sporcuların ürettikleri verilerden doğan ekonomik değeri büyük ölçüde kulüpler ve yayıncı kuruluşlar lehine şekillendirmektedir (Aydın, 2022). Bu nedenle sporcuların hukuki statüsünün, dijital spor ekonomisinin gerekleri doğrultusunda yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

2. DİJİTAL SPOR EKONOMİSİ VE VERİ TEMELLİ YAYINCILIK

Dijital spor ekonomisi, geleneksel yayıncılık modellerinden farklı olarak veri temelli bir yapıya sahiptir. Spor yayınları, yalnızca izlenen içerikler olmaktan çıkmış; izleyici etkileşimlerinin, performans analizlerinin ve reklam verilerinin eş zamanlı olarak işlendiği çok katmanlı bir ekosisteme dönüşmüştür (Bayram, 2021).

Bu yapı içerisinde sporculara ait veriler, dijital yayıncılığın temel girdilerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Performans istatistikleri, izleyici deneyimini zenginleştirmekle kalmamakta; aynı zamanda reklam içeriklerinin kişiselleştirilmesinde kullanılmaktadır (Garcia, 2020). Böylece sporcu performansı, dolaylı biçimde reklam gelirlerinin oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Ancak veri temelli yayıncılık modelinde sporcuların konumu çoğu zaman edilgen kalmaktadır. Sporcular, verilerin asli üreticisi olmalarına rağmen, bu verilerin ticari kullanımından doğan gelirler üzerinde sınırlı bir etkiye sahiptir (Yılmaz, 2023). Bu durum, gelir paylaşımı ve hukuki adalet bakımından önemli sorunlar doğurmaktadır.

3. SPOR BİLİMLERİ PERSPEKTİFİNDEN PERFORMANS VE VERİ

Spor bilimleri literatüründe performans verileri, sportif başarının artırılması ve sakatlık risklerinin azaltılması amacıyla değerlendirilmektedir. Giyilebilir teknolojiler ve dijital izleme sistemleri, sporcuların fizyolojik ve biyomekanik özelliklerinin ayrıntılı biçimde ölçülmesine olanak tanımaktadır (Şahin, 2021).

Bununla birlikte, performans verilerinin sürekli izlenmesi ve kayıt altına alınması, sporcu refahı açısından etik tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Sporcuların performanslarının yalnızca sportif gelişim amacıyla değil, ticari beklentiler doğrultusunda da değerlendirilmesi, üzerlerinde psikolojik baskı oluşturabilmektedir (McNamee, 2019).

Spor bilimleri açısından ortaya çıkan bu etik sorunlar, hukuki düzenlemelerle doğrudan ilişkilidir. Performans verilerinin bilimsel kullanım ile ekonomik kullanım arasındaki sınırın netleştirilmesi, sporcuların korunması bakımından önem taşımaktadır (Demir, 2023).

4. SPORCU VERİLERİNİN TÜRLERİ VE HUKUKİ SINIFLANDIRILMASI

4.1. Görüntü Verileri

Sporculara ait görüntü verileri, dijital spor yayıncılığının temel unsurlarından biri hâline gelmiştir. Müsabaka anlarının yüksek çözünürlüklü kameralarla kaydedilmesi, sporcuların fiziksel varlığının sürekli biçimde çoğaltılmasına ve dolaşıma sokulmasına imkân tanımaktadır. Bu durum, görüntü verilerinin yalnızca teknik bir kayıt olmaktan çıkarak hukuki koruma gerektiren bir değer hâline gelmesine yol açmıştır (Greenfield, 2018).

Hukuki açıdan görüntü verileri, kişilik hakları kapsamında değerlendirilmektedir. Sporcuların görüntülerinin izinsiz biçimde ticari amaçlarla kullanılması, bireyin maddi ve manevi bütünlüğüne müdahale niteliği taşımaktadır (Akıntürk, 2020). Dijital platformların yaygınlaşmasıyla birlikte görüntülerin kontrolsüz biçimde paylaşılması, bu müdahalenin etkisini daha da artırmaktadır.

4.2. Performans Verileri

Performans verileri, sporcuların fiziksel ve fizyolojik özelliklerine ilişkin ölçümleri kapsamaktadır. Spor bilimleri literatüründe bu veriler, antrenman planlaması ve performans optimizasyonu açısından vazgeçilmez bir araç olarak değerlendirilmektedir (Şahin, 2021). Ancak performans verilerinin dijital ortamda sürekli kaydedilmesi ve üçüncü kişilerle paylaşılması, hukuki boyutta önemli sorunlar doğurmaktadır.

Bu verilerin büyük bir bölümü, sporcuların sağlık durumuna ilişkin bilgiler içermektedir. Dolayısıyla performans verileri, kişisel verilerin korunması hukuku bakımından özel nitelikli veri kategorisine girmektedir (Kaya, 2022). Bu durum, performans verilerinin işlenmesinde daha sıkı koruma önlemlerinin uygulanmasını gerekli kılmaktadır.

4.3. İstatistik Verileri

İstatistik verileri, spor müsabakaları sırasında elde edilen sayısal göstergeleri ifade etmektedir. Gol sayısı, asist oranı ve koşu mesafesi gibi veriler, spor izleyicileri açısından bilgi sağlayıcı nitelik taşımaktadır. Bu verilerin hukuki

niteliği, görüntü ve performans verilerine kıyasla daha karmaşık bir yapı arz etmektedir (Mitten, 2019).

İstatistik verilerinin anonim olduğu yönündeki görüşler, bu verilerin sporcu kimliğiyle ilişkilendirilmesi hâlinde geçerliliğini yitirmektedir. Sporcu ile özdeşleştirilen istatistiksel bilgiler, kişisel veri olarak değerlendirilmekte ve hukuki koruma kapsamına girmektedir (Aydın, 2022).

5. SPORCULARIN KİŞİLİK HAKLARI VE GÖRÜNTÜ HAKKI

Kişilik hakları, bireyin maddi ve manevi varlığını koruyan temel haklar arasında yer almaktadır. Sporcular açısından bu haklar, mesleki faaliyetlerinin doğası gereği daha hassas bir korunma ihtiyacı doğurmaktadır. Zira sporcular, kamusal görünürlükleri nedeniyle sürekli olarak medya ve dijital platformların odağında yer almaktadır (James, 2017).

Görüntü hakkı, kişilik haklarının özel bir görünümü olarak kabul edilmektedir. Sporcuların görüntülerinin reklam, sponsorluk ve dijital içerik üretiminde kullanılması, bu hakkın ihlali riskini artırmaktadır (Anderson, 2018). Türk hukukunda açık bir görüntü hakkı düzenlemesi bulunmamakla birlikte, yargı kararları ve doktrin görüşleri bu hakkın korunması gerektiğini ortaya koymaktadır.

6. KİŞİSEL VERİLERİN KORUNMASI KANUNU (KVKK) ÇERÇEVESİNDE SPORCU VERİLERİ

6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, sporculara ait verilerin korunmasında temel hukuki dayanağı oluşturmaktadır. Kanun kapsamında sporcuların kimliği belirli veya belirlenebilir olduğu sürece, performans ve istatistik verileri kişisel veri olarak kabul edilmektedir (KVKK m.3).

KVKK, kişisel verilerin işlenmesinde açık rıza ilkesini esas almaktadır. Sporcuların verilerinin dijital yayıncılık ve reklam faaliyetlerinde kullanılması, çoğu zaman bu rızanın kapsamı dışında gerçekleşmektedir (Gültekin, 2021). Bu durum, veri sorumlularının hukuki sorumluluğunu gündeme getirmektedir.

Özellikle biyometrik ve sağlık verileri, KVKK kapsamında özel nitelikli kişisel veri olarak korunmaktadır. Sporcuların sakatlık bilgileri ve fizyolojik ölçümlerinin kamuoyuyla paylaşılması, hukuka aykırılık teşkil edebilmektedir (Arslan, 2020).

7. GDPR KAPSAMINDA SPORCU VERİLERİNİN KORUNMASI

Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR), sporcu verilerinin korunmasına ilişkin yüksek standartlar getirmiştir. Tüzükte yer alan veri

minimizasyonu ve amaçla sınırlılık ilkeleri, sporcu verilerinin yalnızca belirli ve meşru amaçlarla işlenmesini zorunlu kılmaktadır (Kuner, 2020).

GDPR, sporculara veri sahibi sıfatıyla geniş haklar tanımaktadır. Bu haklar arasında veriye erişim, verinin silinmesini talep etme ve veri işlemeye itiraz etme yer almaktadır. Dijital spor yayıncılığı bağlamında bu hakların uygulanması, yayıncı kuruluşların veri politikalarını yeniden yapılandırmasını gerektirmektedir (Garcia, 2020).

8. KOMŞU HAKLAR TEORİSİ VE SPORCULARIN HUKUKİ KONUMU

Komşu haklar, fikrî mülkiyet hukukunda eser sahibi olmayan ancak eserin oluşumuna veya sunumuna katkı sağlayan kişilerin menfaatlerini korumayı amaçlamaktadır. Sporcuların dijital yayıncılık sürecindeki rolü, bu teori çerçevesinde yeniden değerlendirilmektedir. Zira sporcular, doğrudan eser üreticisi olmamakla birlikte, yayınlanan içeriğin asli unsuru konumundadır (Gervais, 2019).

Sporculara ait görüntü ve performans verileri, yayın içeriğinin ekonomik değerini belirleyen temel faktörler arasındadır. Bu nedenle sporcuların, komşu haklar kapsamında korunması gerektiği yönündeki görüşler doktrinde giderek güç kazanmaktadır (Hugenholtz, 2020). Mevcut düzenlemelerin sporcuları yalnızca sözleşme ilişkileri üzerinden koruması, bu hakların yapısal niteliğini göz ardı etmektedir.

Komşu hakların sporcular lehine genişletilmesi, veri temelli spor ekonomisinde adil gelir paylaşımının sağlanması açısından önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir.

9. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA SPORCU VERİLERİ VE GELİR PAYLAŞIMI

9.1. Avrupa Birliği Hukuku

Avrupa Birliği hukukunda sporcuların veri üzerindeki hakları, doğrudan spor hukukuna özgü düzenlemelerle değil; veri koruma ve kişilik hakları çerçevesinde ele alınmaktadır. GDPR'ın getirdiği yüksek koruma standardı, sporcuların veri sahipliği konumunu güçlendirmiştir (Kuner, 2020).

Bazı AB ülkelerinde, sporcuların görüntü hakları kolektif lisanslama yoluyla korunmakta ve gelir paylaşımı modelleri geliştirilmektedir (Weatherill, 2019). Bu uygulamalar, sporcuların dijital gelirlerden doğrudan pay almasını mümkün kılmaktadır.

9.2. Amerika Birleşik Devletleri

ABD’de sporcu verilerinin korunması, büyük ölçüde sözleşme hukuku ve haksız rekabet ilkeleri çerçevesinde şekillenmektedir. Profesyonel liglerde sporcular, performans verilerinin ticari kullanımına ilişkin sınırlı söz hakkına sahiptir (Mitten, 2019).

Bununla birlikte son yıllarda, sporcuların isim, imaj ve benzerlik haklarını (NIL Rights) korumaya yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu gelişmeler, sporcuların veri temelli gelirlerden pay almasının önünü açmıştır (McCann, 2021).

9.3. Türkiye

Türkiye’de sporcu verilerinin hukuki statüsü, açık bir mevzuat düzenlemesinden yoksundur. Sporcuların görüntü ve performans verileri, çoğunlukla kulüp ve federasyon sözleşmeleri aracılığıyla düzenlenmektedir (Aydın, 2022). Bu durum, sporcuların pazarlık gücünü zayıflatmaktadır.

KVKK ve Türk Medeni Kanunu hükümleri, dolaylı bir koruma sağlamakla birlikte, dijital spor ekonomisinin ihtiyaçlarına cevap vermekte yetersiz kalmaktadır.

10. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak tasarlanmıştır. Araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılmış; YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde yer alan lisansüstü tezler ile ulusal ve uluslararası hakemli dergi makaleleri incelenmiştir.

Çalışmanın metodolojik çerçevesi, spor bilimleri ve spor hukuku disiplinlerinin kesişim noktasında oluşturulmuştur. Literatür taraması, dijital spor yayıncılığı, sporcu verileri ve komşu haklar kavramları etrafında yapılandırılmıştır. Analiz sürecinde kavramsal karşılaştırma yöntemi kullanılarak farklı hukuk sistemleri değerlendirilmiştir (Creswell, 2018).

11. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Araştırma bulguları, sporcuların veri üretimindeki merkezi rollerine rağmen, mevcut hukuki düzenlemelerden yeterince faydalanamadıklarını ortaya koymaktadır. Dijital yayıncılık gelirlerinin büyük kısmı, yayıncı kuruluşlar ve reklam verenler arasında paylaşılmaktadır.

Sporcuların veri üzerindeki haklarının açık biçimde tanımlanmamış olması, hukuki belirsizlik yaratmaktadır. Bu belirsizlik, sporcuların ekonomik ve mesleki güvenliğini olumsuz yönde etkilemektedir (Demir, 2023).

12. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dijital yayıncılık ve veri temelli reklam ekonomisi, sporcuların hukuki konumunun yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Görüntü, performans ve istatistik verilerinin ekonomik değeri artarken, sporcuların bu değerden adil pay almasını sağlayacak mekanizmalar henüz yeterince gelişmemiştir.

Çalışma kapsamında, sporcuların komşu haklar çerçevesinde korunması ve veri gelirlerinden pay almasını sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılması önerilmektedir. Ayrıca spor federasyonları ve yayıncı kuruluşlar arasında standart veri kullanım protokollerinin oluşturulması, hukuki belirsizlikleri azaltacaktır.

12. KAYNAKÇA

- Akıntürk, T. (2020). *Kişilik hakları ve korunması*. İstanbul: Beta.
- Anderson, J. (2018). *Sports law and digital media*. Oxford: Oxford University Press.
- Arslan, M. (2020). Sporcu verilerinin korunması. *Spor Hukuku Dergisi*, 5(2), 45-67.
- Aydın, E. (2022). Dijital spor yayıncılığı. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 80(3), 321-350.
- Bayram, A. (2021). Spor ekonomisinde dijitalleşme. *Spor Bilimleri Dergisi*, 32(1), 15-29.
- Creswell, J. W. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4. bs.). Thousand Oaks: Sage.
- Demir, S. (2023). Sporcu verilerinin hukuki niteliği. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 28(2), 101-120.
- Garcia, B. (2020). Data governance in sport. *European Sport Management Quarterly*, 20(4), 475-493.
- Gardiner, S. (2018). *Sports law* (5. bs.). London: Routledge.
- Gervais, D. (2019). Neighbouring rights reconsidered. *Intellectual Property Quarterly*, 4, 401-420.
- Greenfield, S. (2018). Media and sport. *International Sports Law Journal*, 1, 23-40.
- Gültekin, M. (2021). Kişisel verilerin korunması kanunu uygulamaları. *Hukuk ve Bilişim Dergisi*, 6(1), 55-78.
- Hugenholtz, B. (2020). Related rights in Europe. *European Intellectual Property Review*, 42(6), 337-345.
- James, M. (2017). *Sports law and policy*. The Hague: T.M.C. Asser Press.
- Kaya, M. (2022). Sağlık verilerinin korunması. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 13(1), 89-112.
- Kuner, C. (2020). *The GDPR: A commentary*. Oxford: Oxford University Press.
- Lopez, R. (2022). Digital sport economy. *Sport Management Review*, 25(3), 411-425.
- McCann, M. (2021). NIL rights and athlete compensation. *Marquette Sports Law Review*, 31(2), 285-312.
- McNamee, M. (2019). Ethics in sport science. *Sport, Ethics and Philosophy*, 13(2), 127-140.
- Mitten, M. (2019). Sports broadcasting rights. *Journal of Legal Aspects of Sport*, 29, 1-20.
- Şahin, H. (2021). Performans ölçümü ve spor analitiği. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 211-230.
- Weatherill, S. (2019). EU sports law and internal market. *Common Market Law Review*, 56(2), 447-480.